

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**KONCEPT MULTIKULTURNOSTI NA PODROČJU IZOBRAŽEVANJA
ROMOV V SLOVENIJI**

Petra Drakulič

LJUBLJANA 2009

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Petra Drakulič

Naslov naloge: Koncept multikulturalnosti na področju izobraževanja Romov v Sloveniji

Kraj: Ljubljana

Leto: 2009

Število strani: 156

Število slik: 0

Število tabel: 3

Število bibl. opomb: 2

Število prilog: 7

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Somentorica: as. dr. Špela Urh

Deskriptorji: nestrpnost, položaj Romov, multikulturalnost, multikulturalno izobraževanje, Slovenija, Madžarska.

Povzetek:

V diplomski nalogi sem želela ugotoviti, ali je koncept multikulturalnosti vpet v slovenski izobraževalni sistem. Naloga se nanaša na izvajanje osnovnošolskega programa oziroma prilagoditev, ki so jih romski učenci deležni pri samem izvajanju pouka. Raziskava pokaže, kako se zakonodaja, pravilniki in dejanska praksa med seboj usklajujejo. Omejila sem se na dve lokalni okolji, Črnomelj in Semič, kjer sem opravila intervjuje na občinskih upravah, z romskimi učenci iz OŠ Loka Črnomelj, OŠ Mirana Jarca Črnomelj in OŠ Belokranjskega odreda Semič, z vodstvi teh osnovnih šol, strokovnimi službami v OŠ, pedagogi in z romskimi pomočniki. Zaskrbljujoče je dejstvo, da je romska populacija s strani države zapostavljena, saj se omenjene lokalne skupnosti ne ukvarjajo z multikulturalnim izobraževanjem na strukturni ravni. Več ukrepov bi bilo potrebnih na področju vključevanja romskih otrok že ob vstopu v osnovno šolo, še boljše pa že v sam predšolski program in poskrbeti za vpeljavo koncepta multikulturalnosti v vzgojno-izobraževalni proces.

Title: The concept of multiculturalism concerning the Romany's education in Slovenia

Descriptors: intolerance, the Romany's status, multiculturalism, multicultural education, Slovenia, Hungary

Abstract:

The thesis researches whether the concept of multiculturalism is interlaced into Slovene's educational system. The thesis focuses on the execution of primary-school program and adaptations that Romany children get during the lessons. The research shows how synchronised are the legislation, regulations and the actual praxis. I have done research in two local areas – Črnomelj and Semič, where I have carried out interviews at the local administrations. I have also carried out interviews with Romany pupils, management, social service, educationalists and Romany assistants in Primary school Loka Črnomelj, Primary school Mirana Jarca Črnomelj and Primary school Belokranjskega odreda Semič. The fact that Romany population is disregarded by the state is alarming. The local communities, mentioned above, are not taking an interest in multicultural education on a structural level. More measures would be needed to integrate Romany children in Slovene educational system. It would be best if this started at the beginning of their education, with their enrolment in primary school or kindergarten. An introduction of concept of multiculturalism into the educational process would also be needed.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA
**KONCEPT MULTIKULTURNOSTI NA PODROČJU IZOBRAŽEVANJA
ROMOV V SLOVENIJI**

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš
Somentorica: as. dr. Špela Urh

Petra Drakulič

Ljubljana, 2009

»Svoboda posameznika mora biti
toliko omejena, da ta ni v nadlogo
drugim ljudem.«

(John Stuart Mill)

PREDGOVOR

Izobraževanje je ključnega pomena, je temeljno orodje, ki daje ljudem glas in možnost spreminjanja njihovega življenja in življenja njihovih bližnjih na boljše. Zato je zelo pomembno, da damo velik poudarek izobraževanju Romov ter vključevanju romskih otrok v predšolsko vzgojo, saj je višja izobrazba eden tistih elementov, ki človeku omogoča bolj kakovostno in dostojanstveno življenje. Izobrazba Romom kot tudi drugim ljudem zagotavlja boljši položaj na trgu delovne sile in posledično ugodnejši družbeni status. Hkrati šolanje skupaj z romskimi otroki predstavlja dodatno izkušnjo tudi za neromske otroke. Posamezniki, ki nimajo neposrednega stika z romskim prebivalstvom, pogosto podležejo različnim predsodkom predvsem zaradi pomanjkanja stvarnih informacij. Zato vključevanje romskih otrok v nacionalni program šolanja pripomore tudi k boljšemu informiranju Neromov o Romih in njihovi kulturi ter ustvarja pogoje za razvoj multikulturnega okolja, kar je mogoče doseči le, če so odpravljene temeljne ovire, ki onemogočajo enak dostop do izobraževanja.

Moji odločitvi za temo diplomske naloge so botrovale vsakdanje okoliščine, saj se v svoji neposredni okolici velikokrat srečujem z Romi. Tudi vsakoletna študijska praksa na Centru za socialno delo Črnomelj je vsebovala veliko dela z romsko populacijo, kar je še dodatno spodbudilo moje zanimanje za to populacijo.

Diplomska naloga je sestavljena iz teoretičnega dela in raziskave. V teoretičnem delu sem najprej za lažje razumevanje na kratko opisala nestrpnost do Romov skozi zgodovino v Evropi in Sloveniji in položaj Romov v Evropi in Sloveniji (demografski podatki, socialno-ekonomski status in pravni položaj). Dejstvo, da so bili skozi zgodovino povsod nezaželeni in preganjani, nam pomaga razumeti njihov trenutni položaj (začaran krog revščine), v katerem je večina Romov. V nadaljevanju teoretičnega dela pa sem se bolj posvetila konceptu multikulturnosti, multikulturnemu izobraževanju Romov v Sloveniji ter ga primerjala z multikulturnim izobraževanjem na Madžarskem, kjer Romi predstavljajo najštevilčnejšo etnično manjšino.

Z raziskavo sem želela ugotoviti predvsem, ali je koncept multikulturnosti vpet na področju osnovnošolskega izobraževanja v Sloveniji, kateri so ukrepi države za vpeljavo le-tega v izobraževalni sistem, kako sodelujejo državni organi z osnovnimi šolami, kako s šolami sodelujejo občinski organi, kakšne strategije dela z romskimi učenci v primerjavi z

neromskimi učenci imajo na osnovnih šolah, ali se na področju izobraževanja Romov kaže napredek (povečan obisk pouka, higiena, napredovanje v višje razrede ...), kakšne rezultate prinaša uvedba romskega pomočnika, kako se neromski in romski učenci medsebojno razumejo in navsezadnje, kako se romski učenci počutijo v šoli.

Do rezultatov oziroma ugotovitev sem prišla s pomočjo intervjujev in anketnih vprašalnikov. Intervjuje sem opravila z višjo svetovalko za družbene dejavnosti iz občinske uprave Črnomelj in Semič, z ravnatelji treh osnovnih šol (OŠ Loka Črnomelj, OŠ Mirana Jarca Črnomelj in OŠ Belokranjskega odreda Semič). Anketne vprašalnike so izpolnili strokovni delavci, učitelji, romski pomočniki in romski učenci iz omenjenih šol.

Rezultati raziskave so zgolj odraz omenjenih institucij in občin in se ne morejo posploševati na celotno romsko populacijo in celotno Slovenijo. Posploševanje ni možno zaradi specifičnosti značilnosti in razmer, ki označujejo navedene institucije in občini. Lahko pa rezultati služijo kot smernice za delo drugim institucijam oziroma odnosu do romske manjšine in do specifičnih vprašanj, katere diplomska naloga vsebuje oziroma obravnava.

Na tem mestu bi se iskreno zahvalila vsem, ki so na kakršen koli način pripomogli k nastanku moje diplomske naloge.

Iskrena hvala vsem trem ravnateljem, ki so mi omogočili raziskavo na njihovih šolah ter sodelovali pri izvedbi intervjujev.

Iskrena hvala učiteljem, strokovnim delavcem, učiteljem, romski pomočnici (OŠ Mirana Jarca) in romskim učencem, ki so v raziskavi sodelovali in jo na ta način omogočili.

Iskrena hvala mentorju, doc. dr. Dragošu, in somentorici, as. dr. Urhovi, ki sta podprla namen moje naloge in pomagala pri nastajanju le te z vso svojo strokovnostjo, naklonjenim časom in podporo.

Posebna zahvala velja moji družini, ki mi je v prvi vrsti študij tudi omogočila ter mi vseskozi nudila podporo.

Posebna zahvala tudi mojemu fantu Milanu, ki je ves čas verjel vame, me spodbujal in bodril do zadnje vrstice te naloge.

KAZALO DIPLOMSKE NALOGE
KONCEPT MULTIKULTURNOSTI NA PODROČJU IZOBRAŽEVANJA ROMOV
V SLOVENIJI

PREDGOVOR

KAZALO

1. TEORETIČNI UVOD.....	8
1.1 NESTRPNOST DO ROMOV V EVROPI IN SLOVENIJI SKOZI ZGODOVINO.....	8
1.2 POLOŽAJ ROMOV V EVROPI DANES.....	10
1.2.1 Demografski podatki.....	10
1.2.2 Socialno-ekonomski položaj.....	10
1.2.3 Pravni položaj Romov.....	11
1.3 POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI.....	11
1.3.1 Demografski podatki.....	11
1.3.2 Socialno-ekonomski status.....	12
1.3.3 Pravni položaj Romov.....	13
1.3.4 Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS - 1).....	14
2. KONCEPT MULTIKULTURNOSTI.....	16
2.1 MULTIKULTURNO IZOBRAŽEVANJE.....	18
2.1.1 Izhodišča multikulturalnega izobraževanja.....	18
2.2 ROMI V SISTEMU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA.....	20
2.2.1 Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Sloveniji (2004).....	23
2.2.2 Romski pomočnik in koordinator v Sloveniji.....	25
2.2.3 Struktura osebnosti, identiteta in meje uvajanja multikulturalnosti.....	27
2.2.4 Medkulturna vzgoja.....	29
2.2.5 Romska kultura.....	31
2.2.5.1 Romska kultura in identiteta.....	31
2.2.6 Romski jezik.....	33
2.3 (MULTIKULTURNO) IZOBRAŽEVANJE ROMOV.....	34
2.3.1 MEDKULTURNO IZOBRAŽEVANJE NA MADŽARSKEM.....	34
2.3.2 STANJE V EVROPI.....	39
2.3.3 MULTIKULTURNO IZOBRAŽEVANJE V SLOVENIJI.....	41
2.3.3.1 ANALIZA SEDANJEGA STANJA V IZOBRAŽEVANJU.....	45
2.3.3.2 SODOBNE SMERNICE PRI IZOBRAŽEVANJU ROMOV.....	54
2.4 PRIMERJALNA ANALIZA MULTIKULTURNEGA IZOBRAŽEVANJA ROMOV V SLOVENIJI IN NA MADŽARSKEM.....	64
3. RAZISKOVALNI PROBLEM.....	67
3.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA.....	67
3.2 RAZISKOVALNE TEZE.....	68
3.3 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA.....	68
4. METODOLOGIJA.....	69
4.1 VRSTA RAZISKAVE.....	69
4.2 MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV.....	69
4.3 POPULACIJA IN VZORČENJE (SUBJEKTI).....	69
4.4 ZBIRANJE PODATKOV.....	70
4.5 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV.....	71
5. REZULTATI.....	73
5.1 PRVA SKUPINA KOD: VIŠJI SVETOVALEC ZA DRUŽBENE DEJAVNOSTI V OBČINSKI UPRAVI... 73	73
5.2 DRUGA SKUPINA KOD: RAVNATELJ.....	73
5.3 TRETJA SKUPINA KOD: STROKOVNI DELAVEC.....	79
5.4 ČETRТА SKUPINA KOD: UČITELJ.....	84

5.5 PETA SKUPINA KOD: ROMSKI POMOČNIK	91
5.6 ŠESTA SKUPINA KOD: ROMSKI UČENEC	93
5.7 ODGOVORI NA VPRAŠANJA, KI SEM SI JIH ZASTAVILA PRED IZVEDBO RAZISKAVE:.....	96
6. RAZPRAVA.....	99
7. SKLEPI	103
8. PREDLOGI.....	105
9. UPORABLJENA LITERATURA IN VIRI	108
10. POVZETEK.....	115
11. PRILOGE.....	117
11.1 PROŠNJA ZA IZPOLNITEV ANKET IN VPRAŠALNIKOV	118
11.2 VPRAŠALNIK ZA RAVNATELJA/RAVNATELJICO	119
11.3 ANKETA ZA UČITELJE/UČITELJICE.....	120
11.4 ANKETA ZA STROKOVNE DELAVCE/DELAVKE (PSIHOLOG-INJA, SOCIALNA DELAVKA, SPEC. PEDAGOG-INJA) 121	
11.5 ANKETA ZA ROMSKO POMOČNICO/POMOČNIKA	122
11.6 ANKETA ZA ROMSKE UČENCE IN UČENKE	123
11.7 VPRAŠALNIK ZA VIŠJEGA SVETOVALCA ZA DRUŽBENE DEJAVNOSTI IZ OBČINSKE UPRAVE	124
11.8 DOBESEDNI PREPISI IZVEDENIH INTERVJUJEV IN ANKET	125
11.8.1 Prikaz podatkov intervjujev ravnateljev treh OŠ	125
11.8.2 Prikaz podatkov anketiranih strokovnih delavcev.....	129
11.8.3 Prikaz podatkov anketiranih učiteljev.....	135
11.8.4 Prikaz podatkov anketirane romske pomočnice.....	145
11.8.5 Prikaz podatkov anketiranih romskih učencev.....	146
11.8.6 Prikaz podatkov intervjujev z višjima svetovalkama za družbene dejavnosti iz občinske uprave Črnomelj in Semič.....	155

KAZALO TABEL

5.3.1 TABELA 1: STROKOVNI DELAVCI.....	80
5.4.1 TABELA 2: 4. SKUPINA KOD, KI SE NANAŠA NA UČITELJA.....	84
5.6.1 TABELA 3: PRIKAZ KOD: 24., 25. IN 26., KI SE NANAŠAJO NA ROMSKE UČENCE.....	93

1. TEORETIČNI UVOD

1.1 NESTRPNOST DO ROMOV V EVROPI IN SLOVENIJI SKOZI ZGODOVINO

V večini evropskih držav so Rome najprej sprejemali z veliko radovednostjo in tudi dobrohotnim pomilovanjem. Pozneje pa so se jih v večini držav skušali rešiti ali s silo asimilirati. Postali so ljudje najnižjega sloja, ki so bili močno prezirani ter na različne načine in tudi najbolj grobo in kruto preganjani. Poskusi integracije Romov predstavljajo najbolj kruto poglavje romske zgodovine. To obdobje je bilo posejano s predpisi, ki skupno s fašističnimi tvorijo najstrašnejši kodeks človekovega zverinstva. Integriranje Romov v evropsko civilizirano družbo so opravljali z najbolj grobo silo, z njihovim uničevanjem, z brisanjem njihovih etničnih značilnosti, ki jim v zadnjem času dajejo osnovo, da bodo priznani kot narodnost (Šiftar 1970: 14). O tem je pisalo tudi mnogo drugih avtorjev (Urh, Štrukelj, Klopčič).

Rome so kmalu po prihodu v Evropo začeli na splošno označevati kot ljudi, ki prinašajo nesrečo in, kot pravi Šiftar (1970: 15), »ki so jih preganjali v imenu Boga«. Zaradi drugačnosti so bili deležni nestrpnosti in diskriminacije. Na položaj Romov v Evropi je brez dvoma vplivalo tudi turško prodiranje v Evropo. V nekaterih zgodovinskih zapisih so podatki o romski pomoči Turkom. Glede na splošno nenaklonjenost večinskega prebivalstva do Romov ni bilo težko razširiti vesti, da so Romi turški ovaduhi (Šiftar 1970: 21).

Val nestrpnosti in preganjanja Romov je bil prisoten tudi na območju Slovenije. Zlasti 17. stoletje je znano v zgodovini indijskih nomadov kot čas najhujšega preganjanja. Ohranjeni viri kažejo na resnično navzočnost Romov v Sloveniji, obsodbe pa na ostra nasprotovanja z oblastjo. Tedanje oblasti so strogo obravnavale Rome, kar je razvidno iz uradnih listin, ki jih je tedanja avstrijska oblast pošiljala svojim predstavnikom v naše kraje. Ena takšnih listin je na primer rabeljski račun iz leta 1691, ki priča, da so v Ljubljani izpolnili smrtno obsodbo nad Romom iz Kranja. Iz let 1723 in 1724 sta ohranjena še dva rabeljska računa o opravljenih obsodbah nad Rominjama (Štrukelj 2004: 26).

Odnos do Romov v tem času kaže tudi zapis v dolenskem časniku: »Čudno je res, da vsredi med nami žive divjaki - Cigani - brez vsakega poduka, v zakonu brez zakona in nihče se jih ne usmili ...« (Brizani 2000: 14).

V drugi polovici 18. stoletja so oblasti urejale romsko vprašanje nekoliko strpnejše in racionalnejše. Največjo težavo sta za takratne evropske vladarje predstavljala njihov nomadski način življenja in njihova kultura, vendar pa so se posamezni Romi v tem času že začeli zaposlovati. V času vladanja Marije Terezije sta za reševanje romskega vprašanja pomembni leti 1761 in 1767, ko je izdala predpise, s katerimi naj bi bilo to vprašanje dokončno rešeno. Predpis iz leta 1761 je določal, da Romov ne smejo vpisovati v javne listine kot Rome, ampak kot nove naseljence, ki so jim dali tudi nekaj zemlje, da bi se lahko stalno naselili. Predpis iz leta 1767 pa je bil ostrejši. Z njim so Romom prepovedovali uporabo romskega jezika, medsebojne poroke in nomadski način življenja. Otroke so jim odvzemali, jih dajali v sirotišnice in vzgojne zavode ter vzgajali v krščanskem duhu. Vse te odredbe so bile izredno ostre in prisilne ter so samo še povečevale revščino in osamljenost teh ljudi. Jožef II., ki je nadaljeval politiko svoje matere, Marije Terezije, je z dodatno poostritvijo ukrepov želel doseči hitrejšo rešitev romskega vprašanja. Ker ni dosegel zelenih uspehov, je ukrepe omilil in po letu 1783 Rome prepustil njihovi usodi oziroma upravno-policijskim organom (Šiftar 1970: 111).

Kljub vsemu lahko rečemo, da so Romi do Hitlerjevega prihoda na oblast dokaj mirno živeli. Dve leti po prevzemu oblasti pa je Hitler izdal Nürnberški zakon o zaščiti nemške krvi. S tem zakonom so bili Judi in Romi ožigosani kot »ljudje nižje rase«. Do leta 1940 so pošiljali Rome posamično v koncentracijska taborišča, potem pa so jih začeli množično pošiljati v geta. Do pred kratkim o genocidu nad Romi skorajda ni bilo govora, saj v primerjavi z Judi niso imeli publikacij in knjig, da bi spregovorile o svoji usodi. Kljub temu jih je po nepopolnih podatkih v fašističnih preganjanjih izgubilo življenje 3.600.000 (Šiftar 1970: 101). Po drugi svetovni vojni so Romi doživeli ponovno večje etnično čiščenje v 20. stoletju, v vojni na Balkanu. V Bosni in na Kosovu so bili mnogi pobiti skupaj z muslimani, veliko jih je končalo v taboriščih ali pa še danes živijo kot begunci. Razeselili so se v druge države, postali azilanti in zaradi življenja v revščini pogosto tudi žrtve različnih bolezni. V času vojne na Balkanu jih je veliko emigriralo tudi v Slovenijo (Brizani 2000: 17), predvsem v večja mesta, kot sta Ljubljana in Maribor.

V preteklosti so bili Romi v vseh državah žrtve vojn in konfliktov. »Romi si nikoli niso izmišljali nacističnih sistemov, vojn, komunistične diktature ipd., vendar pa so bili vedno največje žrtve vseh teh družbenih oblik« (Brizani 2000: 16).

Skozi zgodovino so se evropske oblasti trudile Rome predvsem poenotiti z večinskim prebivalstvom. Kljub preganjanju in zanikanju romske kulture in jezika ter odsotnosti pisne oblike romskega jezika so se vsi ti elementi romske kulture ohranili do danes.

V sodobnem času Romi še vedno živijo v neurejenih razmerah in so pogosto žrtve nestrpnosti in diskriminacije. V sodobnem času se pojavljajo nove oblike nestrpnosti. Obstajajo razna združenja, na primer fenomen obritoglavcev, ki širijo nestrpnost in fizično nasilje do etničnih skupin oziroma manjšin. Tudi vpliv sodobne tehnologije na področju komunikacije omogoča hitrejše širjenje nestrpnih idej in sovražnega govora v različnih državah (www.unionromani.org/pueblo_in.htm). Romska skupnost predstavlja eno najbolj marginaliziranih skupin v Evropi.

1.2 POLOŽAJ ROMOV V EVROPI DANES

1.2.1 Demografski podatki

Romi so se naselili v skoraj vseh evropskih državah. Po neuradnih podatkih naj bi jih danes v Evropi živel okoli 12 milijonov. Večina, okoli 8 milijonov, jih živi v vzhodni Evropi, od tega največ v Romuniji, okoli 3 milijone. Preostali 2 do 4 milijoni Romov živijo v ostalih evropskih državah. Natančno število v državah je težko ugotoviti, ker se ob popisih prebivalstva iz različnih razlogov ne opredeljujejo kot Romi (Brizani 2000: 15).

1.2.2 Socialno-ekonomski položaj

V vseh državah Evrope sodijo na dno družbene lestvice in so večinoma nepismeni, brezposelni in odvisni od denarno socialnih pomoči. Njihove bivanjske razmere so slabe. Večinoma živijo v revnih romskih naseljih na obrobju večjih mest, ki so pogosto brez

osnovne infrastrukture. Le malo Romov se je integriralo v večinsko prebivalstvo. Pogosto so kršene njihove osnovne pravice. V sodobnem času pa se tudi pri Romih pojavlja nacionalna in kulturna zavest, ki pomeni pomemben korak k obrambi človekovih, državljanskih in nacionalnih pravic Romov (Brizani 2000: 17).

1.2.3 Pravni položaj Romov

Pravni položaj Romov v Evropi še ni urejen, saj v nobeni državi, razen v Sloveniji, ni posebne zakonodaje, ki bi ščitila položaj Romov. V veliki večini je njihov položaj »zaščiten« v splošnih ustavnih določilih, ki prepovedujejo diskriminacijo na podlagi osebnih okoliščin, ki med drugimi vključuje tudi etnični izvor.

Na mednarodni ravni se je na področju urejanja varstva manjšin izoblikovalo soglasje o pomembnosti ohranjanja identitete in kulturne raznolikosti kot posebnosti družb, v katerih obstaja več kultur. Številni mednarodnopravni dokumenti in instrumenti vsebujejo določbe za odpravljanje diskriminacije Romov. Določbe so usmerjene na odpravo predsodkov, netolerance, ksenofobije, rasizma, socialne izključenosti in na izboljšanje življenjskih pogojev. Države se s podpisom mednarodnih pogodb in instrumentov zavežejo, da bodo svojo politiko vodile v skladu z njimi. Naj omenim samo dva takšna instrumenta Sveta Evrope (Klopčič 2003: 85), in sicer Listina o regionalnih in manjšinskih jezikih in Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin.

Vse države, ki so leta 2004 postale članice Evropske unije, med njimi tudi Slovenija, so pred tem sprejele posebne programe, namenjene integraciji Romov, saj je bila to ena izmed zahtev mednarodne skupnosti v postopkih preverjanja ravni uresničevanja človekovih pravic.

1.3 POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI

1.3.1 Demografski podatki

Glede na podatke zbirnika poročil občin in centrov za socialno delo, ki jih je zbral Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti, je v Sloveniji okoli 7.000 Romov, po nekaterih neuradnih podatkih pa celo do 10.000 (Obreza 2003: 49).

Vendar se je leta 2002 ob popisu prebivalstva po narodnostni pripadnosti za Rome opredelilo le 3.834 oseb (www.stat.si/popis2002/gradivo/2-169.pdf).

Romi so se v Sloveniji ustalili na naslednjih geografskih območjih: v *Prekmurju*, na *Dolenjskem*, v *Beli krajini* in *Posavju*, *Grosupeljskem*, *Kočevskem* ter deloma na *Gorenjskem*. Po etničnih vojnah na Balkanu pa tudi v večjih mestih, predvsem v Ljubljani, Mariboru in Velenju. Skupine romskega prebivalstva na omenjenih geografskih območjih govorijo vsaka lastno romsko narečje in jih zaradi zgodovinske oziroma tradicionalne naseljenosti v Sloveniji imenujemo avtohtono romsko prebivalstvo. Priseljeni Romi pa so pridobili naziv tako imenovani neavtohtoni Romi in nimajo enakih pravic kot avtohtoni. Ta delitev pravzaprav nima pravnoformalnega temelja, kljub temu pa je v Sloveniji močan obrambni mehanizem države, ko se govori o pravicah Romov. Zakon o romski skupnosti (2007) je prvi pravni dokument, ki ne razlikuje med avtohtonimi in neavtohtonimi Romi.

1.3.2 Socialno-ekonomski status

Socialno-ekonomske razmere Romov v Sloveniji so na splošno slabe. Njihov materialni, družbeni, izobrazbeni in poklicni položaj je v primerjavi z večinskim prebivalstvom izrazito nizek. Slabo se vključujejo v izobraževanje in zaradi pogoste neuspešnosti v njem sodijo zaradi nizke stopnje izobraženosti v skupino trajno brezposelnih. Velika večina odraslega romskega prebivalstva je nepismena, odvisna od priložnostnih del in denarne socialne pomoči. Romi v Sloveniji ne razpolagajo z družbeno močjo, razpršeni so po romskih naseljih in trajno marginalizirani. Praviloma nimajo zagotovljenih osnovnih bivanjskih pogojev. Le redka naselja so komunalno urejena in imajo infrastrukturo, ki omogoča normalne življenjske razmere (Horvat 1999: 62). To so ugotovitve zelo številnih raziskav, diplomskih nalog (Škerjanc, Zaviršek, Urh, OSI, PISR poročilo ...).

Horvat slovenske Rome glede na urejenost bivalnih razmer deli v tri skupine (Horvat 2003: 63):

1. **Visoka stopnja kulture bivanja**→ živijo v zidanih hišah ali najetih stanovanjih v središču mest ali izven njih.
2. **Nižja stopnja kulture bivanja**→ živijo v kompleksih zidanih ali lesenih hiš znotraj strnjenege romskega naselja.
3. **Nizka stopnja kulture bivanja**→ živijo v izredno slabih pogojih znotraj izoliranih romskih naselij.

Skupina Romov, ki sodi med tiste z nižjo kulturo bivanja, je v Sloveniji najštevilnejša, medtem ko se z različnimi ukrepi skuša število tistih, ki sodijo v tretjo skupino, zmanjšati oziroma izničiti.

1.3.3 Pravni položaj Romov

Začetki urejanja pravnega položaja Romov segajo v leto 1989, ko je bila z ustavnimi amandmaji sprejeta določba, naj se pravni položaj Romov uredi z zakonom.

Pravna osnova za urejanje položaja romske etnične skupnosti v Republiki Sloveniji je v 65. členu Ustave RS, ki določa: »Položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon«.

Posebne pravice romske skupnosti v Sloveniji se trenutno urejajo s področno zakonodajo (12 področnih zakonov):

- Zakon o lokalni samoupravi,
- Zakon o lokalnih volitvah,
- Zakon o evidenci volilne pravice,
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja,
- Zakon o vrtcih,
- Zakon o osnovni šoli,
- Zakon o medijih,
- Zakon o knjižničarstvu,
- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo,
- Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja,

- Zakon o Radioteleviziji Slovenija,
- Zakon o financiranju občin.

1.3.4 Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS - 1)

Dolgo pričakovani Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji /ZRomS-1/ (Uradni list RS, št. 33/07) ureja položaj in opredeljuje področja posebnih pravic romske skupnosti v Republiki Sloveniji. Prav tako pa opredeljuje pristojnosti državnih organov in organov samoupravnih lokalnih skupnosti za njihovo izvajanje ter sodelovanje predstavnikov oziroma predstavnic romske skupnosti pri uresničevanju njihovih pravic in obveznosti, določenih z zakonom.

Temeljni cilj zakona je celovita ureditev položaja romske etnične manjšine. Zakon o romski skupnosti določa predvsem posebne pravice do organiziranosti Romov na državni in lokalni ravni ter financiranje ter organiziranost. Zakon posega tudi na področje izboljšanja bivalnih razmer v romskih naseljih, na področje zaposlovanja ter vzgoje in izobraževanja Romov. Republika Slovenija ustvarja pogoje za vključevanje pripadnikov romske skupnosti v sistem vzgoje in izobraževanja ter hkrati zagotavlja pogoje za dvig izobrazbene ravni pripadnikov romske skupnosti in ustrezno štipendijsko politiko.

Prav tako se posebna skrb namenja spodbujanju zaposlovanja, poklicnemu izobraževanju in usposabljanju pripadnikov romske skupnosti. Zakon tudi spodbuja ohranjanje in razvoj romskega jezika kot tudi kulturno, informativno in založniško dejavnost romske skupnosti. Z Zakonom o romskih skupnostih so državni organi in organi samoupravnih lokalnih skupnosti pristojni za zagotavljanje pogojev za urejanje prostorske problematike romskih naselij in izboljšanje bivalnih razmer pripadnikov romske skupnosti. Sredstva, s katerimi bodo financirane naloge in ukrepi za uresničevanje posebnih pravic romske skupnosti, bodo zagotovljena iz proračuna Republike Slovenije. Zakon o romskih skupnostih je tako eden temeljnih dokumentov, za katerega vlada pričakuje, da bo bistveno prispeval k celoviti ureditvi položaja romske skupnosti v Sloveniji in k večji integraciji Romov v slovensko družbeno okolje.

Menim, da je sprejem Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji pravni akt, ki je

udejanjil določila slovenske ustave, da se status in položaj etnične skupine Romov urejata s posebnim zakonom. S sprejemom zakona vidim pozitivne prednosti predvsem tudi v tem, da določa, da se mora sprejeti nacionalni program ukrepov za Rome, ki je v teku sprejemanja in bo konkretiziral določila zakona, tako da se bodo dejanska določila zakona uresničevala v praksi. Slabosti s sprejemom tega zakona ne vidim.

V zadnjem desetletju je bilo na nivoju evropskih institucij sprejetih več načrtnih akcij, usmerjenih v izboljšanje položaja Romov. Vsekakor med najpomembnejše sodijo spremembe na področju izobraževanja, saj stopnja izobraženosti bistveno prispeva h kakovosti posameznikovega življenja.

2. KONCEPT MULTIKULTURNOSTI

Precej zmede nastaja zaradi nepreciznosti uporabljenih terminov, saj se empirično stanje (multikulturalnost) pogosto zamenjuje z idejo o tem, kako se odzivati nanj (multikulturalizem), to pa onemogoča regulacijo in evalvacijo dejanskih posegov v razmerja med kulturami (multikulturacija), zato je za lažje razumevanje najboljše te pojme razjasniti že takoj na začetku (Dragoš 2006: 189).

MULTIKULTURALIZEM

S tem izrazom se označuje ideja, ideal ali celo ideologija o tem, kako vzpostaviti in vzdrževati sistem konsenzualnih interakcij med skupinami, ki se profilirajo okrog različnih identitetnih osmislitev. V tem pomenu je multikulturalizem hotenje, namera ali pričakovanje, ne pa še takšno ali drugačno empirično stanje družbenih skupin, kar velja označevati z drugim pojmom - multikulturalnost (Todd 1996: 244).

MULTIKULTURALNOST

Izraz označuje soobstoj več kulturnih identitet v skupnem kontekstu (fizičnem ali virtualnem), je vsota vseh lastnosti, po katerih se v določenem kontekstu ljudje razlikujejo med seboj z individualnim ali kolektivnim vzdrževanjem teh razlik (Dragoš 2005: 60).

MULTIKULTURACIJA

Izraz označuje procese, s katerimi nosilci moči (na primer nacionalna država, lokalne oblasti, institucije, tudi izobraževalne) urejajo interkulturalna razmerja med različnimi identitetami v smeri nekonfliktne integracije (ibid.: 67).

ETNOCENTRIZEM

Sodbe, ocene in opravičevanje so pod močnim vplivom etnocentrizma. To pomeni, da verjamemo, da se edino mi - naša kultura - pravilno odzivamo na svet, drugi - druge kulture - pa odstopajo od naših kulturnih vrednot. Prepričani smo, da so naše vrednote in naš način življenja univerzalni, zveličavni za vse ljudi. Že zgolj stik z ljudmi iz drugih kultur nam lahko okrepi predsodke, to pa predvsem zato, ker skozi etnocentrična očala vidimo le tisto, kar želimo videti. Druge kulture so nam sicer privlačne in eksotične, ker pa smo prežeti z

negativnimi predsodki in stereotipi, jih zavračamo. Etnocentrizem je temelj za oblikovanje predsodkov, negativnih stališč do ostalih kultur (Vzgojno-izobraževalni priročnik 1998: 29).

V današnjem času skorajda ni več enokulturnih in enojezičnih držav, tako da se po vsej Evropi, kot tudi v ostalih delih sveta srečujejo s problemi sobivanja pripadnikov različnih kultur. Večinoma se obstoj različnih kultur znotraj držav označuje kot stanje brez stikov v smislu sprejemanja kulturnih vplivov. Običajno je ena kultura prevladujoča, druge pa so marginalizirane. V marginaliziranem položaju so navadno kulture etničnih manjšin, ki sicer uporabljajo svoj jezik, imajo tudi nekatere svoje institucije, a so hkrati soočene z asimilacijskimi pritiski prevladujoče kulture.

Birukh Parekh pravi, da ni nobena kultura statična in homogena, temveč je vsaka izpostavljena notranjim in zunanjim spremembam. Nobena kultura torej ni popolna, temveč se mora učiti od drugih kultur. Nobena kultura ni ničvredna, od vsake se je mogoče naučiti določenih vrednot. Birukh Parekh prav tako razlikuje med pojmom »multikulturna« in »multikulturalistična« družba. Danes so skoraj vsi deli Evrope postali ali pa postajajo »multikulturne družbe«, v katerih ljudje iz različnih kultur z vseh koncev sveta in najrazličnejših ozadij živijo in delajo skupaj. Katera multikulturna družba pa je multikulturalistična? Enega od tvornih odgovorov na to vprašanje nudi Parekh:

»Multikulturne družbe proizvajajo težave, ki v zgodovini še nimajo vzporednic. Najti morajo načine, kako spraviti upravičene zahteve po enotnosti in raznolikosti, doseči politično enotnost brez kulturne uniformiranosti, postati vključujoče, ne da bi težile k asimilaciji, dajati državljanom občutek pripadnosti ob spoštovanju legitimnih kulturnih razlik in varovati pluralne kulturne identitete, ne da bi pri tem zamajale skupno in dragoceno identiteto skupnega državljanstva. To je izredno težka naloga in doslej se z njo ni uspelo spoprijeti še nobeni multikulturni družbi« (Birukh Parekh 2000).

Paul Pedersen razume multikulturalizem kot strategijo za preživetje poklica svetovanja in pravi, da se gibamo v smeri multikulturne prihodnosti, ki od nas zahteva, da razumemo ljudi, ki so drugačni od nas, ne glede na to, kakšna je naša kultura. Razvijanje multikulturne zavesti je strategija za preživetje poklica svetovalcev in strategija za našo rast pri izpolnjevanju raznolikih potreb multikulturne globalne vasi (Pedersen 1984).

Zaradi teženj po enakovredni obravnavi vseh ljudi se v sodobnem času razvoj držav pogosto opredeljuje v smislu multikulturalnosti. Multikulturalnost (tudi interkulturalnost, večkulturalnost, kulturni pluralizem) je v Slovenskem velikem leksikonu opredeljena kot »sočasen obstoj različnih narodnih kultur, načinov mišljenja, verskih, političnih in drugih življenjskih nazorov v kakšni družbi; družbena heterogenost, v kateri so ohranjene in prepletene kulturne identitete posameznikov, etničnih in drugih skupin. Predpostavlja visoko stopnjo medsebojnega razumevanja in strpnosti; omogoča vsestransko udejstvovanje in enakopravno uveljavljanje različnih kultur v isti državi. Multikulturalnost je nasprotje načrtni asimilaciji in politiki talilnega lonca.« (Ogrizek 2004: 673). Izraz multikulturalnost torej ne označuje samo obstoja različnih kultur znotraj države in zagotovi enakih možnosti pripadnikom teh kultur na vseh področjih, ampak predvideva tudi sprejemanje različnosti, medsebojno razumevanje, sodelovanje in strpnost.

Politična skupnost v eni državi, pravi Parekh, vključuje milijone ljudi, ki se med seboj niti ne poznajo, hkrati pa je vsak od njih dolžan plačati davke za dobrobit vseh, se žrtvovati in celo v določenih okoliščinah dati življenje. Zato je pomembno, da te posameznike povezuje občutek skupne nacionalne identitete in skupne pripadnosti, še zlasti v multikulturalnih družbah.

Glede na to, da multikulturalno družbo sestavljajo pripadniki različnih etničnih, verskih in kulturnih skupin, mora skupna nacionalna identiteta dovoliti svojim članom večkratno identiteto, ne da bi spodbijala njihovo lojalnost. Parekh priznava, da definirati in izgraditi skupno nacionalno identiteto v multikulturalni družbi, z ustreznimi simboli in institucijami vred, ni lahko početje. Zato si mora vsaka politična skupnost prizadevati za lastno ravnovesje.

2.1 MULTIKULTURNO IZOBRAŽEVANJE

2.1.1 Izhodišča multikulturalnega izobraževanja

Multikulturalno usmerjeni izobraževalni koncepti so nastali kot odgovor na civilnodružbena gibanja šestdesetih let prejšnjega stoletja. Namen takratnih civilnih gibanj je bila ukinitve diskriminacije pri dostopu do življenjsko pomembnih dobrin na različnih področjih: politične pravice, zaposlovanja, nastanitve, zdravstvene, izobraževalne in kulturne storitve. Demarginalizacijo prebivalstvenih kategorij, ki so bile najpogosteje zastopane po

socialnih, imigrantskih, etničnih, verskih ali rasnih merilih, se je skušalo odpravljati s kurikuli dveh vrst, z multikulturacijskim in antirasističnim izobraževanjem (Dragoš 2006: 183).

Multikulturacijsko izobraževanje je združevalo naslednje poudarke: enakost izobrazbenih dosežkov (kljub izhodiščnim razlikam pri vstopu), spodbujanje pozitivnih medskupinskih odnosov, seznanjanje z drug(ačn)imi kulturnimi identifikacijami in razvijanje ponosa med pripadniki vseh kulturnih skupin, ne le največjih ali najbolj uveljavljenih. Multikulturacijski poudarki so izobraževalni proces preželi z idejo o reformah, s katerimi bi - ne glede na spolne, slojne, etnične, rasne ali druge kulturne attribute - omogočili vsem udeležencem enake možnosti učenja v šolah. Pobudniki multikulturacijskih kurikulov so verjeli, da z refleksijo različnih izkušenj, zgodovin, kultur sprožajo dolgoročne, sicer počasne, a pomembne premike v smeri integracije pluralističnih družb. Uspešnost multikulturacijskih kurikulov je namreč v odločilni meri odvisna tudi od vsebinsko ustrezne in eksplicitne politike na državni ravni, od jasnih pristojnosti in enotne diseminacije takšne politike na nižje ravni, od edukacijskih programov, namenjenih celotnim skupnostim (ne le šolam), od ustreznega usposabljanja izvajalcev šolskih kurikulov in od evalvacije izvajanih programov (Dragoš 2006: 182).

Antirasistični kurikuli, ki so nastali kot dopolnjevanje multikulturacijskih, pa so vnesli nekoliko drugačen poudarek. Izhajali so iz predpostavke, da je osrednji problem nestrpnosti v rasizmu kot ideologiji, ki se sistemsko vzdržuje s predsodki o belski superiornosti nad nebelskimi skupinami, izkoriščanimi v evropski in severnoameriški zgodovini. Kljub podobnostim med multikulturacijskimi in antirasističnimi pristopi (enakovrednost kultur, razvijanje pozitivnih medskupinskih odnosov itn.) je bil poglobitveni cilj antirasističnih programov v tem, da se odpravlja in zmanjšuje rasizem na individualnih in sistemskih ravneh.

Ena od novejših raziskav večjega obsega, narejena v ZDA, se je osredotočila prav na učinke obeh vrst programov, ki se izvajajo v petih severozahodnih šolskih okrajih Amerike (Idaho, Montana, Oregon, Washington in Wyoming), ki so še zlasti problematični z vidika enakih izobraževalnih možnosti in izstopajo po mladinski kriminaliteti, slabih izobraževalnih dosežkih ter visoki stopnji izpada iz izobraževalnih programov med pripadniki etničnih manjšin. Na osnovi ugotovitev omenjene raziskave so njeni avtorji oblikovali pet predlogov za izboljšave, ki so po njihovem mnenju najpomembnejše, najnujnejše in jih je treba aplicirati sočasno (Dragoš 2006: 185):

1. Oblikovati eksplicitno politiko na državni ravni okrog vprašanj fanatizma, rasizma in drugih oblik nasilja v šolah.
2. Oblikovati jasne pristojnosti in enotno diseminacijo politik in izobraževalnih programov (dosledno po vseh okrajih in šolah).
3. Oblikovati edukacijske programe za vse skupnosti (na temo dolgoročnih posledic rasizma in nestrpnosti) ter tudi skupnosti na različnih ravneh vključevati v preventivna prizadevanja.
4. Oblikovati kakovostne programe usposabljanja za učitelje oziroma (druge) izvajalce multikulturacijskih in antirasističnih programov.
5. Raziskovanje in evalvacija omenjenih programov.

2.2 Romi v sistemu vzgoje in izobraževanja

Romi, ena največjih evropskih manjšin, na mnogih področjih predstavljajo izziv. Gre za skupnost oziroma skupino, ki se je stoletja soočala z večdimenzionalno socialno izključenostjo, ki je (bila) posledica preganjanj, nadzorovanja, prepovedovanja, kaznovanja, predsodkov - ti so v današnjem času bolj prikriti (Urh 2008). Kljub velikemu in naraščajočemu številu v mnogih državah nimajo urejenega statusa in zagotovljenih osnovnih pravic. Svet Evrope in Evropska unija, kot nadnacionalni evropski instituciji, sta v prejšnjem desetletju začeli posvečati dodatno politično pozornost tudi statusu Romov. Na države, ki pristopajo k Evropski uniji, so ukrepi na različnih ravneh ustvarili resen pritisk na izboljševanje položaja Romov, tudi na področju izobraževanja.

Save the Children je vodilna mednarodna organizacija, namenjena Romom, popotnikom in njihovim otrokom, ki jim pomaga pri zagotavljanju in uresničevanju njihovih pravic. Ena izmed najpomembnejših pravic je pravica do izobraževanja, saj izobrazba daje človeku znanje in možnosti za aktivno in kakovostno življenje, za politično in socialno participacijo, za odločanje in osebni razvoj. Vendar določene skupine ljudi zaradi političnih, ekonomskih, ideoloških ali kulturnih ovir pogosto nimajo dostopa do izobrazbe. Med takšno skupino v evropskih državah sodijo tudi Romi. Zato je mednarodna organizacija *Save the Children* pomembnost izobraževanja izpostavila v raziskavi *Denied a Future?* (*Save the Children* 2001), ki je potekala v štirinajstih državah jugovzhodne Evrope. Na podlagi državnih poročil

so z vidika pravic manjšin, človekovih in otrokovih pravic ugotavljali uresničevanje le-teh v sodelujočih državah na področju izobraževanja. Slovenija v raziskavo ni bila vključena, vendar lahko ugotovitve pomembno prispevajo k načrtovanju sprememb v izobraževanju tudi v Sloveniji. V poročilu so poudarili, da naj bi vsi otroci, ne glede na etnično ali kulturno poreklo, prejeli kakovostno in enakovredno izobrazbo. Poleg tega so poudarili tudi, da ne smemo zanemarjati pomembnosti osnovnošolskega izobraževanja, saj je le-to mnogokrat prvo stičišče različnih kultur v življenju otrok. Zato naj bi to okolje spodbujalo strpnost in spoštovanje do drugih kultur, ne pa razvijalo manjvrednostnih in rasnih predsodkov (Save the Children 2001).

Več raziskav (OSI EU 2001 in 2002) izpostavlja, da so Romi v izobraževanju pogosto neuspešni. McGivney je opredelil glavne ovire pri vključevanju pripadnikov etničnih skupin v izobraževanje. Le-te so (McGivney v Jelenc 1996: 93):

- kulturne razlike,
- stereotipi, zavedni ali nezavedni rasizem,
- neznanje jezika večinskega prebivalstva,
- nizka pričakovanja učiteljev,
- nizko samozaupanje,
- neskladnost izobraževalnih sistemov,
- revščina in brezposelnost.

Zaradi naštetih ovir naj bi programi, namenjeni etničnim skupinam, upoštevali njihove kulturne in jezikovne posebnosti ter interese. Vendar programov ne sestavljajo tisti, ki so jim namenjeni, ampak nastajajo na podlagi predstav pripadnikov večinskega prebivalstva o tem, kaj etnične skupine potrebujejo. Zato so programi največkrat omejeni le na jezikovno opismenjevanje in programe temeljnega izobraževanja. Pripadniki etničnih skupin pa si v izobraževanju najbolj želijo (Jelenc 1996: 93):

- zmanjšati kulturne razlike,
- ohranjati elemente njihove kulture,
- pomoč pri vodenju in učenju jezika večinskega prebivalstva,
- psihološko podporo,
- vodje programov naj bodo iz njihove skupnosti,
- možnost napredovanja v izobraževanje in možnost zaposlitve.

Ob pojavu večkulturnih držav je zato temeljna naloga izobraževalnega sistema, da se odziva na spremembe v družbi in v skladu z njimi spreminja. Tako naj bi se obstoječi izobraževalni sistemi spreminjali in bili dostopni tudi za pripadnike drugih etničnih manjšin. Mnogi pripadniki romskih skupnosti zaradi obstoječih sistemov izobraževanja ne verjamejo, da jim le-to odpira tudi druge poti v življenju in zato nimajo interesa, da bi svoje otroke spodbujali k izobraževanju in zaposlitvi. Romski otroci so v šolah pogosto tudi žrtve diskriminacije in nižjih pričakovanj s strani učiteljev in jim tako šola ne predstavlja izhodišča za integracijo v širšo družbo.

Za uvajanje sprememb v izobraževalni sistem pa naj bi se spremenil predvsem odnos tistih, ki so na vodilnih položajih. Oklepanje predsodkov in stereotipov o Romih ni pot do rešitve. Prav tako ni mogoče dvigniti izobrazbene ravni Romov z vztrajanjem ob misli, da se Romi ne želijo izobraževati. Za lažjo integracijo Romov v širšo družbo pa bi bilo potrebno zmanjšati tudi nestrpnost večinskega prebivalstva do Romov. V marsikateri državi je nenaklonjenost večinskega prebivalstva do Romov tako izrazita, da prihaja do resnih konfliktov (Save the Children 2001). Znani so tudi primeri, ko so starši ostro nasprotovali temu, da bi se romski otroci šolali skupaj z njihovimi. Tudi v Sloveniji smo priča takšnim nasprotovanjem (na primer Osnovna šola Bršljin v Novem mestu). Občutek staršev, da njihov otrok v šoli ni varen, zagotovo ne bo povečal obiska šol s strani romskih otrok. Da pa bi se obisk romskih otrok v šolah le povečal, je potrebno Romom pomagati premostiti ovire, s katerimi se pri izobraževanju kot tudi vključevanju v zaposlitev srečujejo in upoštevati njihova mnenja in želje.

V etnično pluralističnih družbah sodobna izobraževalna politika sledi načelom multikulturalnosti. Enotnega izraza, ki bi označeval integrirano izobraževanje pripadnikov različnih kultur, ni, zato v obstoječi literaturi naletimo na različna poimenovanja: multikulturalno, interkulturalno, interetnično, transkulturalno, multietnično in medkulturalno izobraževanje. Vsi izrazi imajo načeloma enak pomen. Najbolj pogosta izraza sta multikulturalno in interkulturalno izobraževanje.

Ekstrand opredeli **multikulturalno izobraževanje** kot izobraževalni proces ali strategijo, ki vključuje več kot eno kulturo, opredeljeno z nacionalnim, jezikovnim, rasnim ali etničnim kriterijem in se lahko izvaja v programih formalnega, neformalnega izobraževanja, direktno v

obliki simulacije, igre vlog ali indirektno, ko na primer izobraževalni material posreduje tudi informacije o neki kulturi. Namen multikulturnega izobraževanja je razviti zavedanje, toleriranje, razumevanje različnih kultur, kot tudi razlik in podobnosti med kulturami in njihovimi pogledi na svet, na različne koncepte, verovanja, vrednote in nazore. Z njim naj bi razvijali kognitivne, verbalne in neverbalne sposobnosti, potrebne za sobivanje, sodelovanje in komunikacije med različnimi kulturami. Glavni cilj multikulturnega izobraževanja je povečati komunikacijo in razumevanje med različnimi kulturami, narodi, skupinami in posamezniki (Ekstrand 1997: 345).

Multikulturno izobraževanje velja za kritiko etnocentričnega in sorodnega monokulturnega pristopa k vsebini in vrednostnemu sistemu, saj ta učencem, dijakom in študentom ne omogoča enakovrednega seznanjanja z drugimi kulturami, jih oropa spoznavanja alternativ in jih ovira pri razvoju kritičnega obravnavanja. Načelo multikulturnega izobraževanja je najbolj pomembno pri določanju učnih načrtov - vsebine in tudi metod in načina obravnave vsebin. **Multikulturno izobraževanje pomeni na primer, da se zgodovina manjšinskih skupnosti ne bi smela obravnavati posebno, getoizirano, temveč integrirano v splošno zgodovino države.** Tudi v Sloveniji se obstoječi izobraževalni sistem spreminja v smislu multikulturalnosti oziroma multikulturnega izobraževanja, torej predvideva uvajanje elementov romske kulture v šolski prostor. To je razvidno predvsem iz dokumenta, ki ga je sestavila posebna delovna skupina. Gre za *Strategijo vzgoje in izobraževanja Romov v Sloveniji* (v nadaljevanju Strategija).

2.2.1 Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Sloveniji (2004)

Temeljni premik, ki ga je prinesla strategija, je v tem, da je prejšnjo prikrito, a neuspešno asimilacijo (učence smo vključevali v šolski sistem brez zadostnih prilagoditev, ki bi upoštevale jezikovno-kulturne razlike, s pričakovanjem, da bodo nekako uspeli privzeti jezik in vzorce večinske kulture) zamenjala integracija (ta vključuje jezikovno-kulturne razlike pri izobraževanju romskih učencev, kar posledično vpliva tudi na neromske otroke).

Strategija predlaga zgodnje vključevanje romskih otrok v predšolsko vzgojo v vrtcih vsaj dve leti pred začetkom osnovne šole, torej najpozneje s štirimi leti, predvsem z namenom, da bi se romski otroci čim prej začeli organizirano učiti slovenskega in romskega jezika ter da bi se

začeli socializirati v vzgojno-izobraževalni instituciji, ki posreduje izkušnje in vzorce, ki otroku omogočajo lažji vstop in vključevanje v osnovno šolo.

Novost pri organizaciji pouka v osnovni šoli je, da je Strategija odpravila prejšnje oblike segregacije s tem, da je naložila integracijo romskih učencev v heterogeno sestavljene oddelke in da dopušča uporabo le zakonsko predpisanih oblik individualizacije, notranje (1. do 3. razred) in fleksibilne (4. do 7. razred) diferenciacije ter nivojskega pouka (8. in 9. razred). To med drugim pomeni, da mora pouk v prvem triletju potekati izključno v oddelku in da ni dopustno oblikovanje trajnih homogeniziranih skupin učencev na podlagi znanja ali kakršnih koli drugih kriterijev (kot se je zgodilo v Bršljinu ali kot je pogosta praksa na osnovnih šolah, ko romske otroke vzamejo ven iz razreda in delajo z njimi na hodniku ... - OSI 2001, 2002 in mnoge diplome). Strategija pri pojasnjevanju problemov in rešitev tudi opozarja: »Oblike integracije, pri katerih se romski in slovenski otroci združujejo pri športni, likovni ali glasbeni vzgoji, dejansko še bolj segregirajo, ker ločujejo učence pri ključnih področjih (jezik, matematika, družba ...). S tem vsem sporočajo, da romski učenci na teh področjih šolskega dela niso enakovredni.« (Strategija 2004: 17)

Strategija navaja, naj bi v osnovno šolo uvedli izbirni (fakultativni) predmet romskega jezika, obenem pa bi spremenili oziroma prilagodili poučevanje slovenskega jezika za romske učence - s poudarkom na začetnem opismenjevanju in opismenjevanju v višjih razredih ter na drugačnem poučevanju slovenskega jezika kot za romske učence tujega jezika. Več pozornosti bi tudi namenili identifikaciji ciljev oziroma standardov znanja v učnih načrtih, ki se dosežejo z vsebinami romske kulture, zgodovine in identitete. Vse to pa seveda zahteva vsaj ohranjanje različnih oblik dodatne učne pomoči - dodatne učitelje, ohranitev zdaj veljavnih normativov, še naprej finančna podpora ministrstva.

Kot pomoč pri šolskem delu *Strategija* uvaja romskega pomočnika, ki lahko sodeluje v razredu in pomaga pri odpravljanju težav z neznanjem slovenskega jezika, ki otrokom pomaga prebroditi čustveno in jezikovno bariero in predstavlja most med vrtcem oziroma šolo ter romsko skupnostjo.

Pomemben element izboljševanja je tudi stalno strokovno izpopolnjevanje in doizobraževalni programi za strokovne delavce.

Sodelovanje s starši romskih učencev je ena najpomembnejših oblik dela, ki jih morajo razviti šola in učitelji. Sodelovanje s starši ne more biti prepuščeno učitelju samemu, temveč mora šola v svoj program dela vključiti razvijanje strategij in oblik dela sodelovanja s starši romskih otrok (posebna naloga svetovalne službe na vsaki šoli). Starše je treba čim bolj seznanjati s šolskim sistemom in možnostmi, ki jih nudi, ter jim tako pomagati, da otroke spodbujajo pri nadaljnjem izobraževanju.

Strategija tudi opozarja, da romski učenci kot etnična skupina niso učenci s posebnimi potrebami (učenceva šolska neuspešnost, ki izvira iz neznanja jezika ali specifične romske kulture, ne more biti osnova za usmerjanje otrok v programe z nižjim izobrazbenim standardom).

Posebna pozornost je tudi namenjena izobraževanju odraslih Romov za dvigovanje izobrazbene ravni in razvoj delovne sile, razvijanje svetovalnih središč oziroma omrežja v okoljih, kjer živijo Romi, in institutu romskega koordinatorja, posebnim normativom in standardom za programe, v katere so vključeni odrasli Romi, zagotovitvi sredstev za možnost brezplačne udeležbe v programih in brezplačne učne pomoči.

2.2.2 Romski pomočnik in koordinator v Sloveniji

V Sloveniji se za romskega šolskega asistenta uporablja izraz romski pomočnik, medtem ko namesto izraza mediator srečamo poimenovanje koordinator. Oba, pomočnik in koordinator, pa naj bi opravljala naloge, ki so predvidene v Priporočilu Sveta Evrope o izobraževanju romskih otrok.

Na Pedagoškem inštitutu v Ljubljani so na podlagi omenjenega evropskega priporočila pripravili program za romskega pomočnika, ki naj bi bil svetovalec, pomočnik in organizator v procesu iskanja učinkovitega razvoja, osredotočenega na pridobivanje znanja in spretnosti, pozitiven zgled in model romskim otrokom, predstavnik romske kulture, tradicij in navad ter naj bi preko svoje izobrazbe ter položaja vplival na svoje okolje in skupnost. Romski pomočnik naj bi imel lastnosti, kot so pozitiven odnos do otrok, interes in veselje do dela z otroki, primeren oziroma ustrezen nivo komunikacijskih sposobnosti, sposobnost

komuniciranja v romskem in slovenskem jeziku, fizično in mentalno zdravje ter osebno integriteto. Njegove naloge naj bi se nanašale na neposredno delo v vrtcu ali razredu, delo z otroki v prostočasnih aktivnostih, sodelovanje z družinami, usklajevanje dela s pričakovani ravnatelja in vključevanje v nadaljnja izobraževanja. V okviru vpeljave romskih pomočnikov v vrtce in šole na Pedagoškem inštitutu predvidevajo naslednje učinke njihovega dela:

- premoščanje predsodkov večinske populacije do Romov ter premoščanje predsodkov učiteljev do romskih otrok in staršev, saj lahko predsodki povzročajo motnje pri sodelovanju na področjih: → med vrtci, šolami in romskimi družinami,
→ med romskimi in neromskimi starši,
- kakovostna dvosmerna komunikacija med šolami in romskimi starši, saj romski pomočnik predstavlja tudi most med institucijo in romsko skupnostjo,
- večje zaupanje med romskimi družinami in šolo oziroma vrtcem,
- večja prisotnost romskih otrok pri pouku in bolj stalen obisk vrtcev,
- lažje spremljanje in sodelovanje romskih otrok pri pouku in pri delu v oddelku za romske otroke, ker jim romski pomočnik »prevaja« navodila in razlaga,
- uvajanje bilingvalnega okolja v oddelke in razrede,
- pomoč romskim otrokom pri učenju slovenskega jezika ter pri njihovi socializaciji,
- odpravljanje strahu romskih staršev pred institucijo,
- pomoč vzgojiteljici oziroma učitelju pri sami izvedbi.

Delo romskega pomočnika lahko prispeva k večji uspešnosti in boljši socializaciji ter integraciji romskih otrok v izobraževanju, kot tudi k uvajanju romske kulture in jezika v šolski prostor. Poleg tega se z uvedbo programa romski pomočnik izobražuje, usposablja in zaposluje odrasle Rome, ki tako aktivno sodelujejo pri reševanju izobraževalne dimenzije romskega vprašanja.

Lokalni romski koordinatorji pa so v Sloveniji predvideni predvsem za področja z večjim številom Romov, ki se soočajo s težavami pri vključevanju v izobraževanje in zaposlovanje in naj bi služili kot posredniki med odraslimi Romi, institucijami in posamezniki.

Svet Evrope je leta 2000 sprejel Priporočilo o izobraževanju romskih otrok v Evropi, v katerem je zapisano, naj države članice Sveta Evrope razmislijo o uvedbi romskih šolskih asistentov in mediatorjev, pri čemer predvidevajo, da naj bi bili vlogi romskega šolskega

asistenta in mediatorja različni. Šolski asistent naj bi deloval predvsem na področju predšolske vzgoje in osnovnega ter srednjega izobraževanja, medtem ko naj bi bil mediator koordinator med romsko skupnostjo in vladnimi ali nevladnimi institucijami (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004).

Po priporočilu so v večini držav članic Sveta Evrope, v katerih živijo Romi, začeli s programom usposabljanja in uvajanja romskega asistenta in mediatorja. Večina držav tudi izpolnjuje priporočila Sveta Evrope o ločeni vlogi romskega asistenta in mediatorja. Glede na razmere v posamezni državi pa sta se vlogi različno razvili in uveljavili.

2.2.3 Struktura osebnosti, identiteta in meje uvajanja multikulturalnosti

Če želimo uvajati logiko multikulturalizma, se velja resno vprašati o mejah učinkov uvajanja multikulturalizma. Načelo vključevanja, ki si prizadeva ohranjati identiteto, zahteva tudi poseg v identiteto in spreminjanje identitete etnične skupnosti. S tem je povezana meja multikulturalizma. Vprašajmo se naslednje: ali je mogoče pričakovati, da bi zgolj uvajanje romskega jezika in elementov njihove kulture (ter drugih s tem povezanih prilagoditev) v šolski sistem prineslo takšne spremembe, da bi tako rekoč z eno potezo odpadli problemi izobraževanja romskih učencev (katerih »rezultat« je prevelik osip že v osnovni šoli)?

Jezik in kultura sta res del identitete. Toda identiteta je bolj kompleksen fenomen in v polju identitete ima (in mora imeti) približevanje vzgoje in izobraževanja romski identiteti, če naj deluje vključevalno, meje. Poglejmo si najprej, kako obravnava problem politična teorija - preko razprave o vprašanju, kaj zagotavlja družbeno enotnost v določeni državi. V knjigi *Multicultural citizenship* Kymlicka ugotavlja, da »skupne vrednote« (na katerih naj bi bile utemeljene zahodne družbe, na primer verovanje v enakost in pravičnost, v posvetovanje in dialog, v pomen prilagajanja in strpnosti ...) »ne zadostujejo za družbeno enotnost«: »Dejstvo, da dve nacionalni skupini delita skupne vrednote ali principe pravičnosti, jima ne daje nujno prav nobenega močnega razloga, da se združita (ali da ostaneta skupaj), namesto da bi se razdružili (ali ostali ločeni) /.../« (Kymlicka 1995: 188). Kar pri tem umanjka, naj bi bila »skupna identiteta«. Najprej zapiše, da naj bi v nacionalni državi skupna identiteta izhajala iz »skupne zgodovine, jezika in morda religije« (188-189). In ugotavlja, da so to prav tiste stvari, ki si jih ljudje v večnacionalni državi ne delijo (189). In podobno velja tudi za

položaj Romov v Sloveniji. Uvajanje multikulturalnosti v poučevanje, ki spoštuje romski jezik in kulturo, krepi romsko identiteto, olajšuje razumevanje in omogoča boljše prestavljanje učenca iz ene v drugo kulturo - prinaša napredek, vendar kot takšno ne odgovarja na problem razlik v identiteti. Če sledimo Kymlicki, to ne zadeva preprosto vprašanja »skupnih vrednot«, marveč tisto, kar je rezultat »skupne zgodovine« - vzorce mišljenja in ravnanja, privzetih navad ipd. Ključna težava pri integraciji romskih otrok v šolski sistem pa je bržčas prav v tem, da pomembni elementi romske identitete ne gredo v prid vključevanju v šolsko institucijo, v kateri veljajo družbeni obrazci in načini ravnanja, ki so značilni za širšo družbo.

Značilno je, da je v tej točki raziskava *Denied the Future?* (Save the Children 2001) najšibkejša: kakor da bi v želji po vključevanju lahko videla in prikazala zgolj pripravljenost Romov za vključevanje v izobraževalni proces, prezre in ne zmore pa videti elementov navad, ki so globoko zasidrani del romske identitete in se temu upirajo (Kovač Šebart, Krek 2003: 39).

Problem identitete je najprej problem formiranja strukture osebnosti. Zato je še kako pomembno, kako otrok vzpostavlja odnose do drugih, kakšne navade in vzorci mišljenja postajajo del njegove osebnosti. Hipotetično rečeno, če pride v prvi razred osnovne šole romski otrok, ki ima vsaj do določene stopnje že privzete navade in vzorce mišljenja, ki nasprotujejo delovanju šolske institucije in se precej odmikajo od vzorcev, ki veljajo v »večinski« družbi, potem to zadeva vzpostavljanje identitete in postavlja problem, ki ga je treba reševati kot takšnega. Obenem pa je težko pričakovati, da bi zgolj uvajanje principov multikulturalnosti (kot uvajanje romskega jezika in elementov kulture) odpravilo probleme, s katerimi se bo spopadel pri vstopu v vzgojno-izobraževalni sistem (Kovač Šebart, Krek 2003: 39).

Torej se ni mogoče izogniti temu, da šola ne bi formirala v smeri skupne identitete, to pa pomeni, da vključevanje, ki si prizadeva ohranjati romsko identiteto, zahteva tudi poseg v to identiteto. Vključevanje romskih otrok v širšo družbo preko vzgojno-izobraževalnega sistema se ne bo moglo izogniti temu, da ne bi posegalo v romsko identiteto in zahtevalo privzemanje navad, ki so značilne za širšo družbo. Legitimnost takšnega poseganja je v tem, da le to lahko zagotavlja dejansko integracijo - ne asimilacijo - v družbo, v kateri vsi skupaj živimo, in takšna integracija je združljiva z multikulturalnostjo (ibid.: 39).

2.2.4 Medkulturna vzgoja

Življenje v večkulturnem okolju je po eni strani izzivalnejše in razburiljivejše, po drugi strani pa lahko ustvarjeni stereotipi, predsodki in etnocentrizem sprožajo diskriminacijo in nestrpnost, ponekod pa vodijo v ksenofobijo in rasizem. Pripadniki romske skupnosti oziroma manjšine so v državah, v katerih živijo, pogosto žrtve diskriminacije. Diskriminacija manjšin se odraža na vseh področjih njihovega življenja: v dostopu do javnih storitev, v zaposlitvenih možnostih, stopnji policijske zaščite, stanovanjski politiki, političnemu organiziranju in zastopanju ter ne nazadnje v izobraževanju. Zato je ob pojavu večkulturnih družb in načel multikulturalnosti potrebno zagotoviti razmere, ki bodo različnim družbenim skupinam, ne glede na kulturo, življenjski slog ali poreklo, v njihovem življenju omogočale enakopravnost na vseh področjih. Izhodišča za oblikovanje takšnih razmer lahko zagotovimo z različnimi družbenimi, gospodarskimi in političnimi ukrepi. Eno glavnih sredstev, ki nam pomaga izkoristiti priložnost, ki jih ponujajo večkulturne družbe, pa je medkulturna vzgoja, katere glavni cilj je zavzemanje za krepitev obojestranskih odnosov, torej med družbami, kot tudi med večinskimi in manjšinskimi skupinami. Za večinske skupine je cilj medkulturne vzgoje:

- spodbujati razumevanje, da je svet soodvisen in spodbujati akcijo, ki se sklada s to stvarnostjo,
- presegati negativne predsodke in stereotipe,
- spodbujati pozitivno vrednotenje razlik in raznolikosti,
- iskati in osvetljevati podobnosti,
- razvijati pozitivne odnose in obnašanje do ljudi iz drugih družb in kultur,
- prevajati načela solidarnosti in državljskega poguma v akcijo.

Za pripadnike manjšinskih skupin so cilji medkulturne vzgoje vsi zgoraj naštet. Poleg teh pa še ta, da se naučijo živeti z večinsko družbo, ne da bi pri tem izgubili lastno kulturno identiteto. Medkulturna vzgoja pomaga prepoznavati neenakopravnosti, krivico, rasizem, stereotipe in predsodke ter posreduje znanja in moč, ki prispevajo k temu, da bodo ljudje znali s svojimi dejanji spremeniti omenjene mehanizme, kadar se bodo z njimi v družbi soočili. Zajela naj bi celotno družbo, čeprav se v prvi vrsti posveča otrokom in mladini, saj bodo svoje življenje živeli v večkulturnih družbah, poleg tega pa predstavljajo tudi pomembno komunikacijsko vez z odraslimi in vplivajo na spremembe v njihovem mišljenju. Na različne načine pa se lahko posveča tudi odraslim.

Medkulturna vzgoja ni zaprt program, ki bi ga ponavljali brez stalnih popravkov. Nasprotno, spekter medkulturnih dejavnosti je obsežen, ves čas pa se moramo tudi spraševati, kaj počnemo in čemu. Magične formule, ki bi obljubljala uspeh, ni.

V zborniku Vzgojno-izobraževalni priročnik, ki je izšel v okviru dejavnosti projektov znotraj široko zasnovane Evropske mladinske akcije proti rasizmu, ksenofobiji, antisemitizmu in nestrpnosti, pod skupnim geslom Vsi drugačni - vsi enakopravni, sta predvidena dva načina širjenja medkulturne vzgoje (Brander in drugi 1998):

1. Formalna medkulturna vzgoja

Šola je za družino drugi najpomembnejši prostor socializacije, ki naj bi širil idejo odprtosti za druge kulture, vere in življenjske sloge. Šolsko delo temelji na prepričanju, da smo vsi enakopravni, zato naj bi medkulturna vzgoja od šole terjala, da načelo enakopravnosti razširi s priznavanjem in spoštovanjem pripadnikov drugih kultur. V procesu izvajanja medkulturne vzgoje pa naj bi aktivno sodelovali vsi udeleženi v učnem procesu: učitelji, otroci, starši, administratorji, krajevne oblasti in institucije. Šola torej zavzema pomembno vlogo za začetek medkulturne vzgoje, ki jo v neformalnih dejavnostih lahko še okrepimo.

2. Neformalna medkulturna vzgoja

Neformalna medkulturna vzgoja se lahko odvija v mladinskih klubih, organizacijah, gibanjih, mladinskih informacijsko-svetovalnih središčih, v zunajšolskih dejavnostih, na cesti, med mednarodnimi mladinskimi izmenjavami, skratka povsod, kjer se mladi srečujejo in družijo. Odvija pa se lahko tudi v programih izobraževanja odraslih in tako vpliva na odpravo predsodkov in stereotipov tudi pri odraslih. Od formalne medkulturne vzgoje se razlikuje po kar nekaj značilnostih. Neformalna medkulturna vzgoja je prostovoljna, kar je drugače kot v formalnem izobraževanju, kjer udeleženci pogosto zavračajo pristope in snov iz učnega programa. Za razliko od formalne medkulturne vzgoje se več pozornosti namenja motivaciji udeležencev, tudi z izbiro vsebin in metod dela. Navadno so odnosi med udeleženci pri neformalni vzgoji tesnejši, zato je tudi komunikacija lažja. Ne glede na razlike pa je najpomembnejše to, da se formalna in neformalna medkulturna vzgoja medsebojno dopolnjujeta.

Ekstrandovo definiranje multikulturalnega izobraževanja je zelo široko in se nanaša na programe formalnega, neformalnega in informalnega izobraževanja ter lahko poteka posredno ali neposredno. Združuje tudi načela in cilje medkulturne vzgoje.

V Sloveniji se s spremenjenim izobraževalnim sistemom v smislu multikulturalnega izobraževanja želi vplivati na integracijo romskih otrok v izobraževanju, ob privzemanju funkcionalnih rekvizitov družbe in ohranjanju romske kulture in jezika. Z medkulturno vzgojo pa naj bi se vplivalo na lažjo integracijo Romov v širšo družbo, saj naj bi se z njo na različne načine preko programov formalnega in neformalnega izobraževanja otrok in odraslih seznanjalo večinsko prebivalstvo o problematiki pripadnikov romske skupnosti pri vključevanju na različna področja in s tem vplivalo na zmanjšanje predsodkov in odpravo nestrpnosti.

2.2.5 Romska kultura

Romi, kljub temu, da nimajo matične države, imajo svojo kulturo in jezik. Sodobne smernice v izobraževanju predvidevajo vključitev romske kulture in jezika v izobraževanje, zato bom v nadaljevanju na kratko opisala značilnosti romske kulture, jezika ter pomembnost ohranjanja le-teh za razvoj romske identitete.

2.2.5.1 Romska kultura in identiteta

Kulturo ustvarjajo jezik, vrednostne orientacije, način življenja, način občutenja in mišljenja. Na eni strani je lahko kultura nekaj čisto marginalnega, na drugi strani pa je rezultat stvarnosti in kaže materialne dosežke. Vsekakor je kultura vse, kar vidimo, poznamo in sprejemamo, kot tudi tisto, kar obstaja čez mejo vidnosti in občutenja posameznika. Kultura ima dvojen pomen, pomembna je za posameznika in družbo (Novak-Lukanovič 1999: 134).

Kultura predstavlja tudi za Rome pomembno področje, kjer človek osmišlja svoje bistvo in zadovoljuje svoje potrebe. Romska kultura je na podlagi porekla indijska in je v preteklosti preživela vplive vseh močnejših in razvitejših kultur ter se tako pokazala za zelo funkcionalno in trdoživo. V ospredju romske kulture so sreča, ljubezen in svoboda. Romi so od nekdanjih nosilci glasbene kulture, poznavalci zelišč, narodne medicine in veterine. V romski folklori pa

se prepletajo indijski, orientalski in pogansko-slovenski elementi. Najbolj pomembna pa je ohranitev in razvoj romskega jezika glede na to, da je skozi zgodovino obstajala samo govorna oblika (Horvat 2003: 5).

Romske kulture in drugih etničnih kultur ne smemo obravnavati samo z vidika avtonomnih kulturnih sistemov, ampak jo moramo obravnavati primerjalno z drugimi kulturami, s katerimi je tesno povezana. Romska kultura se je razvila iz tradicionalnih vrednot, vendar pa se ob ohranjanju raznolikih etničnih komponent bogati tudi s stikom univerzalnih sodobnih vrednot. Skrb Romov za ohranjanje svoje kulture je nujna, saj so v nasprotnem primeru podvrženi narodni asimilaciji. Z ohranjanjem svoje kulture Romi razvijajo tudi romsko identiteto. Izraz identiteta izvira iz latinske besede *idem* in pomeni skupne značilnosti rase, skupnosti, naroda ali regionalnega, mestnega oziroma lokalnega habitata. Z izrazom identificiranje pa se označuje iskanje enakih duhovnih in psiholoških značilnosti naroda oziroma skupnosti (Petrovski 2003: 195).

Znanstvenik Pay pa je uvedel moderen koncept pojma kulturna identiteta, ki ga je opredelil kot kolektivno zavest oziroma občutenje pripadnosti, ki temelji na zavesti o skupnih opredelitvah jezika, rase, ozemlja, vere in običajev ter v dani situaciji predstavlja podlago za identifikacijo (Pay v Petrovski 2003: 195).

Pomembno je, da se v državah, v katerih živijo Romi, zagotovijo pogoji za različne kulturne dejavnosti, vključno z rabo romskega jezika v izobraževanju, medijih, založništvu in raziskovanju romske kulture, jezika, etnologije in zgodovine, saj se tako krepi narodna zavest Romov in spodbuja njihova kulturna in družbena emancipacija, kot tudi književna, umetniška in gledališka dejavnost. Za oblikovanje kulturne identitete Romov pa je pomembno tudi delovanje Romov v okviru društev in organiziranje le-teh na državni in mednarodni ravni (Petrovski 2003).

V okviru organiziranja Romov na mednarodni ravni so za ohranjanje romske kulture in jezika, kot tudi razvijanje identitete, pomembni romski kongresi. Leta 1971 je bil organiziran prvi svetovni kongres Romov v Londonu, ki pomeni v življenju Romov pomembno prelomnico, saj so s tem opozorili svet nase in izpostavili probleme, ki so rešljivi le s pomočjo celotne svetovne skupnosti. Na kongresu je bila ustanovljena Mednarodna romska organizacija,

sprejeli so romski grb, zastavo in himno ter določili 8. april za svetovni dan Romov. Avtor mednarodne romske himne Gelem, gelem je Jugoslovan Jarko Jovanović. Sledili so še (Horvat 2003: 7):

- leta 1978 drugi svetovni kongres Romov v Ženevi,
- leta 1981 tretji svetovni kongres Romov v Göttingenu,
- leta 1991 četrti svetovni kongres Romov v Varšavi,
- leta 2000 peti svetovni kongres Romov v Pragi ...

Vse naštet kongrese je organizirala Mednarodna romska organizacija, katere glavni cilji so zavzemanje za človekove pravice, zavzemanje za pravice do bivanja in gibanja, politično participacijo Romov, izboljšanje položaja in enakopravnosti pripadnikov romske skupnosti.

V zadnjem času so se različne evropske institucije v okviru načel multikulturalnosti začele intenzivneje ukvarjati s proučevanjem zgodovine, kulture, jezika, posebnega položaja in posebnih potreb Romov v Evropi. Na podlagi teh prizadevanj nastajajo številne publikacije in tudi poskusi standardizacije romskega jezika v državah, kjer Romi živijo.

2.2.6 Romski jezik

Jezik je sredstvo sporazumevanja, ki ga uporabljajo pripadniki neke skupnosti. Ni edini in odločujoči element, ki kaže pripadnost neki etniji, so pa stanje jezika, njegov razvoj in uporaba kazalci kakovosti bivanja določene etnične skupnosti v družbi.

Romski starši svoje otroke naučijo govoriti najprej romsko, šele nato slovensko. Tako se romski jezik ohranja iz roda v rod, vendar pa se ne razvija, ker ga samo govorijo. Zato ohranitev romskega jezika glede na zgodovinsko preganjanje in obstoj samo govorne oblike ni presenetljiva. Na podlagi iskanja življenjskega prostora znotraj Evrope se je romski jezik pogosto spreminjal, prilagajal, vanj pa so tudi vnašali jezikovne elemente okolja, v katerem so Romi živeli. Na podlagi tega so se razlike v narečjih med romskimi skupnostmi, živečimi v Evropi in svetu, poglobile do te mere, da se med seboj ne razumejo več. Obstajajo tako imenovani neteritorialni jeziki, ki so skupek bolj ali manj samosvojih romskih narečij in govorov, ki opravljajo funkcijo sporazumevanja samo znotraj romskih skupnosti (Nećak-Luk 1999: 164).

Dr. Pavla Štrukelj meni, da o jeziku Romov ni mogoče govoriti kot o povezovalnem dejavniku, ki bi Rome združeval v enovito jezikovno skupnost. Nasprotno, celo znotraj ene države obstajajo različna narečja, razlike pa lahko pojasnimo na podlagi priseljevanja Romov. Tudi v Sloveniji so vse avtohtone skupine Romov ohranile lastno narečje. Tako imamo po najbolj grobi opredelitvi dolensko, prekmursko narečje in narečje skupine Sintov (Štrukelj 2004: 263). Čeprav so tudi znotraj teh narečij razlike.

Romski otroci večinoma ob vstopu v vrtec ali šolo ne znajo slovenskega jezika ali pa je znanje le-tega slabo in otežuje napredek pri izobraževanju. S tem pa so v bistvenem zaostanku v primerjavi z ostalimi otroki. Zato Winkler meni, da bi bilo jezikovne pregrade potrebno odpraviti z uvajanjem romskega jezika in kulture v izobraževanje (Winkler 1999: 28). Upoštevanje manjšinskega jezika v družbi pa se izraža tudi s prisotnostjo le-tega v izobraževanju. V Sloveniji smo šele pred kratkim začeli postopoma uvajati romsko kulturo in jezik v šolski prostor, saj naj bi to vplivalo na večjo uspešnost romskih otrok v izobraževanju in na ohranjanju in razvijanju romske identitete.

2.3 (MULTIKULTURNO) IZOBRAŽEVANJE ROMOV

2.3.1 MEDKULTURNO IZOBRAŽEVANJE NA MADŽARSKEM

Na Madžarskem Romi predstavljajo najštevilčnejšo etnično manjšino, katere natančno število je zaradi pogostih selitev in neopredeljevanja za Rome težko ugotoviti. Ob popisu prebivalstva leta 1990 se je 142.683 oseb po narodnostni pripadnosti opredelilo za Rome, medtem ko naj bi jih po neuradnih podatkih na Madžarskem živelo od 400.000 do 600.000, po ocenah nekaterih manjšinskih organizacij celo do 800.000.

Na Madžarskem Rome glede na kulturni in jezikovni vidik delijo v tri skupine (Donscev 2000: 21):

- Prvo, največjo skupino sestavlja 70 % madžarskih Romov in se imenuje »*Romungro*«. Njihov materni jezik je madžarščina;
- Drugo skupino »*Olah Roma*« sestavlja okoli 20 % madžarskih Romov, ki govorijo samo romsko;

- Tretja skupina se imenuje »*Bea Roma*«. Sestavlja jo okoli 10 % celotne romske populacije, ki govori arhaično romščino.

Na območju države so Romi neenakomerno poseljeni. 40 % jih živi v mestih, ostali pa v revnejših romskih naseljih. Brez osnovne infrastrukture jih danes na Madžarskem živi še 14 %. Izobrazbena raven Romov v državi je zelo nizka. Pogosto so žrtve diskriminacije in rasne nestrpnosti, tudi na področju trga dela. Leta 1977 je bil na področju zaposlovanja izdan odlok, ki delodajalca v primeru ugotovljene diskriminacije kaznuje (Donscev 2000).

a) Izobraževanje romskih otrok

Na Madžarskem so si v preteklosti na različne načine prizadevali vplivati na uspešnost Romov v izobraževanju. Eden izmed vidnejših poskusov je bil leta 1973, ko so ustanovili prvo romsko šolo z internatom. Vključitev romskih otrok v to šolo naj bi vplivala na njihovo izenačitev v znanju z neromskimi otroki. Po odpravi primanjkljajev pa naj bi se romski otroci vključili v integrirano izobraževanje pri običajnih osnovnih šolah. Pri delovanju šole so bile prisotne tudi težave, vendar je bil po desetih letih delovanja vzgojni in učni učinek pri razvoju romskih otrok viden (Mejak 1991: 56).

V devetdesetih letih 20. stoletja so na državni ravni začeli intenzivnejše oblikovati programe formalnega izobraževanja za Rome na elementarni in sekundarni stopnji. Znotraj programov so začeli razvijati regionalne mreže dodatnega pouka, sisteme poklicnega izobraževanja za mlade, tečaje za romske učitelje, romske učbenike ter različne metode in tehnike dela. Z oblikovanjem tovrstnih programov se je začelo postopno vpeljevanje romske kulture in jezika v šolski prostor.

Na elementarni stopnji imajo ponekod organizirane tako imenovane romske osnovne šole ali ločene romske oddelke pri običajnih osnovnih šolah, katerih namen je povečati uspešnost romskih otrok in jih zadržati čim dlje časa v izobraževanju. Rome, ki so v začetnem izobraževanju neuspešni, pa pogosto usmerjajo v posebne šole. Podatki raziskav kažejo na večji osip romskih otrok, vključenih v romske šole, ločene romske oddelke in v posebne šole v primerjavi z osipom romskih otrok, vključenih v običajne osnovne šole. Tisti, ki so bili integrirani v običajne osnovne šole, so boljše napredovali (TOK data v Rado 1997).

Na sekundarni stopnji pri nekaterih srednjih šolah izvajajo programe za pridobitev znanj in spretnosti za opravljanje tradicionalnih romskih poklicev, ki pa so žal brez zaposlitvenih možnosti. Drugi srednješolski programi so zaradi vpisnih pogojev in šolnin za Rome težje dosegljivi. Za povečevanje števila Romov na sekundarni in terciarni stopnji izobraževanja jim država nudi štipendije, vendar večjega interesa po nadaljnjem izobraževanju Romi načeloma nimajo.

Programe, ki upoštevajo posebnosti romske kulture in jezika, pa poleg države organizirajo in izvajajo tudi različne nevladne organizacije. Na elementarni stopnji so jih organizirali zaradi želje po premostitvi težav, s katerimi se srečujejo Romi ob vstopu v izobraževanje. S tovrstnimi programi na sekundarni stopnji pa želijo vplivati na večje zaposlitvene možnosti Romov. Programi so namenjeni samo romski populaciji, večinoma so tudi učitelji Romi. Glavna ovira pri izvajanju je pomanjkanje finančnih sredstev (Rado 1997).

Tako kot v drugih evropskih državah, tudi na Madžarskem na neuspešnost romskih otrok v izobraževanju vplivajo socialni pogoji, jezikovne ovire, predsodki, šolska segregacija, nizka pričakovanja učiteljev in neprimerni pedagoški pristopi. Iz raziskave o uspešnosti romskih otrok pa je razvidno, da so z različnimi ukrepi v preteklosti vendarle nekaj dosegli, saj je na Madžarskem leta 1993 46 % vpisanih zaključilo osnovno šolanje, kar je v primerjavi s prejšnjimi leti več in kar bo v prihodnosti vplivalo na večjo pismenost Romov (Kemeny v Rado 1997).

V nekaterih državah je diskriminacija vpeta v šolski program z učbeniki, ki opravičujejo rasne stereotipe. Avgusta 2000 je madžarski minister za šolstvo zahteval umik učbenika iz leta 1998, ki je vseboval stavek, da »številni Romi ... nočejo prilagoditi svojega načina življenja evropskemu« in »življenjski slog številnih Romov zaznamujejo kazniva dejanja« (Zaščita manjšin 2001: 28-29).

b) Izobraževanje odraslih Romov

Na področju izobraževanja odraslih Romov so programi najpogosteje namenjeni opismenjevanju, pridobivanju izobrazbe, socialni integraciji in večanju zaposlitvenih možnosti.

Madžarska je v sodelovanju s Slovenijo in Dansko leta 1997 izvajala projekt Osnovno izobraževanje odraslih kot pot za ponovno vključitev v družbo, katerega glavna dva cilja sta bila odprava funkcionalne nepismenosti in povečanje zaposlitvenih možnosti. Projekt je bil namenjen odraslim Romom, ki glede na ostalo prebivalstvo večinoma dosežajo zelo nizko izobrazbo in je med njimi kar 70 % brezposelnih. Večina udeleženi je bila v njem uspešna, zato so bili cilji projekta večinoma doseženi. Za Madžarsko je bilo sodelovanje pomembna izkušnja vključevanja v izobraževanje odraslih za tiste, ki so načeloma iz njega izključeni (Mihalyfi in drugi 1999: 39).

Svet Evrope spremlja in objavlja primere dobre prakse projektov, namenjenih Romom v posameznih državah. Za Madžarsko je izpostavil naslednje, med katerimi zadnja dva posegata na področje izobraževanja odraslih (www.coe.int/T/E/social_cohesion/social_policies/04.Activities/5.Social_Cohesion_development_projects/good_practice/D_Roma_Hungary.asp):

→ Projekt visokošolskega izobraževanja - Nevidni romski kolidž

Tako imenovani nevidni romski kolidž, ki je bil ustanovljen leta 1997 v Budimpešti, je projekt visokošolskega izobraževanja, ki Romom nudi poseben visokošolski program in štipendije. Namen ustanovitve je bil spodbuditi Rome k visokošolskemu izobraževanju in jim pri tem za njihovo uspešnost ponuditi čim več pomoči. Projekt je pomembno vplival na motiviranje in uspešnost Romov pri izobraževanju. Njegovo delovanje so podprli številni romski intelektualci.

→ Projekt zaposlovanja - Iniciativa zaposlovanja na področju gozdarstva - lesarstva

Projekt, ki se je začel izvajati leta 1999, je usposabljal brezposelne Rome za delo v gozdarstvu - lesarstvu. Namen projekta je bil usposobiti in zaposliti Rome tako, da bodo s svojim delom prispevali k ustvarjanju boljših življenjskih pogojev v romskih naseljih. V okviru projekta si je veliko Romov pridobilo izobrazbo in zaposlitev ter s svojim delom prispevalo k urejanju romskih naselij.

→ Projekt centrov za Rome - Zveza mikroregionalnih romskih centrov

Namen mikroregionalnih centrov je zmanjšati izoliranost Romov in jim ponuditi pomoč na področjih, kjer imajo težave. Tako jim v centrih nudijo na primer pravno in finančno

svetovanje, učno pomoč, pomoč pri iskanju zaposlitve itn. V okviru projekta se je število tovrstnih centrov v državi povečalo in tako s svojimi dejavnostmi pomagalo večjemu številu Romov.

Na Madžarskem z ustanavljanjem organizacij, ki jih imenujejo javna pomoč, načrtno namenljajo finančna sredstva za izvajanje programov in dejavnosti, namenjenih mladim in odraslim Romom. Leta 2001 je bila ustanovljena organizacija Javna pomoč Romom na Madžarskem, katere namen je financiranje programov in dejavnosti, namenjenih socialni integraciji, zmanjšanju brezposelnosti, večanju vključenosti Romov v programe formalnega in neformalnega izobraževanja, varovanje človekovih pravic in zagotavljanje enakih možnosti na vseh področjih. Na Madžarskem pa obstaja tudi organizacija Javna pomoč narodnim in etničnim manjšinam, ki finančna sredstva namenja predvsem za kulturne programe in štipendije pripadnikom omenjenih manjšin.

Poleg omenjenih obstajajo še nekatere druge organizacije, ki prav tako, a v nekoliko manjši meri s prispevanjem finančnih sredstev prispevajo k razvoju romske etnične manjšine (Doncsev 2000: 46).

c) Organiziranje Romov

Po letu 1990 se je zaradi večjega državnega financiranja na Madžarskem intenzivneje razvilo organiziranje Romov. Nastal je Romski parlament, krovna romska organizacija, ki združuje dve tretjini madžarskih romskih organizacij in pod okriljem katere delujeta tudi dve pomembnejši, Demokratična zveza Romov in PHARALIPE. Delovanje omenjenih organizacij je pomembno tudi za doseganje sprememb na področju izobraževanja (Mejak 1991: 59).

Leta 1994 so bile na Madžarskem prve manjšinske volitve. Danes ima okoli 3.000 Romov možnost pri sodelovanju v lokalnih skupnostih, kar vpliva na demokratično oblikovanje politike o Romih. V okviru romskih organizacij, poleg sodelovanja pri političnih odločitvah, Romi izdajajo tudi svoje časopise, oblikujejo radijske in televizijske oddaje, vse to pa vpliva na oblikovanje romske identitete (Doncsev 2000: 35).

Na Madžarskem je zaradi velikega števila Romov njihov obstoj in težave težko ignorirati. Zato so že zgodaj, predvsem v obliki segregacije, skušali vplivati na uspešnost romskih otrok,

ne samo v osnovni šoli, ampak tudi na ostalih stopnjah izobraževanja. S programi izobraževanja odraslih pa skušajo vplivati na izboljšanje položaja romske skupnosti. Pomembno pa je tudi politično udejstvovanje madžarskih romskih organizacij, saj tako sodelujejo pri političnih odločitvah, povezanih z romskim vprašanjem.

2.3.2 STANJE V EVROPI

Romi predstavljajo v Evropi največjo etnično manjšino. Nahajajo se v vseh evropskih državah, največ pa jih živi v državah Srednje in Vzhodne Evrope. Za romske skupnosti je značilna heterogenost med državami, kot tudi znotraj posameznih držav, saj so različne poti priseljevanja v Evropo vplivale na oblikovanje različnih narečij in običajev. Nestrpnost v zgodovini pa je vplivala na slab razvoj romskih skupnosti in oteževala njihovo integracijo v širšo družbo. Zato je vsem državam, v katerih Romi živijo, skupno:

- neuspešnost Romov v izobraževalnih institucijah,
- slab socialno-ekonomski položaj romskih družin,
- velika stopnja brezposelnosti Romov,
- nezaupanje, predsodki,
- diskriminacija Romov na vseh področjih.

Večina držav se je začela zavedati, da je izobraženost romskega prebivalstva ključnega pomena pri njihovi integraciji v širšo družbo. Vendar je za doseganje sprememb na področju izobraževanja Romov zavzetost vlad različna. Na oblikovanje zakonodaje o izobraževanju Romov v državah vpliva (Messing 2003):

- *Število Romov v državi.* Pogosto se namenja več pozornosti področju izobraževanja v tistih državah, kjer je Romov več;
- *Življenjski standard.* Od ekonomskega stanja države je odvisno, koliko finančnih sredstev bo namenila integraciji romskih otrok v izobraževanju;
- *Razvitost romskih skupnosti.* Ponekod so se pripadniki romskih skupnosti uspešno integrirali v širšo družbo. Večinoma pa je v državah integracija Romov v širšo družbo slaba, pogosto tudi ne govorijo jezika večinskega prebivalstva, kar pomembno vpliva na njihovo uspešnost v izobraževanju.

Evropska unija prizadevanja pri reševanju romskega vprašanja usmerja na dve glavni področji, države članice spodbuja in podpira pri obstoječih programih in iniciativah, namenjenih izobraževanju in integraciji Romov, medtem ko države pristopnice spodbuja k zagotavljanju človekovih pravic, enakih možnosti in odpravi diskriminacije.

Po letu 1990 se je znotraj Evropske unije povečal interes različnih organizacij in institucij za reševanje romskega vprašanja. Ob spodbudi le-teh so v zadnjem času nastali številni pomembni dogodki, namenjeni obravnavi položaja Romov v različnih državah. Naj omenim samo nekatere.

Regionalno konferenco Romi v razširjeni Evropi - Izzivi za prihodnost, ki je leta 2003 potekala v Budimpešti, so organizirale in financirale Evropska komisija, Svetovna banka in Zavod za odprto družbo. Omenjene institucije so v zadnjem desetletju sofinancirale številne projekte za izboljšanje položaja Romov v državah, ki pristopajo k Evropski uniji. Regionalna konferenca je sprejela pobudo o Dekadi za vključevanje Romov, ki je namenjena osveščanju o možnostih ekonomskega razvoja, novim možnostim za vključevanje Romov na vsa področja družbenega življenja in k spodbujanju sistemskih rešitev na področju izobraževanja, zaposlovanja, zdravstva in socialnega varstva. V okviru regionalne konference je bil ustanovljen poseben izobraževalni sklad za Rome, kar pa je za reševanje izobraževalne dimenzije romskega vprašanja ključnega pomena.

Za izboljšanje položaja Romov je pomemben tudi Akcijski načrt za Rome in Sinte, ki ga je leta 2003 sprejel Svet ministrov Organizacije za evropsko varnost in sodelovanje. Namen načrta je odprava diskriminacije in zagotavljanje enakopravne vloge Romov v družbi.

Pomembna pa je tudi ustanovitev Evropskega romskega informacijskega urada (v nadaljevanju ERIO) leta 2003 v Bruslju, ki ima namen spodbuditi politične in javne razprave o Romih z zagotavljanjem celovite podobe o položaju Romov. ERIO na področju uresničevanja človekovih pravic zastopa Rome iz vse Evrope.

Pri reševanju romskega vprašanja pa je pomembno tudi sodelovanje Romov, navadno združenih v romske organizacije. Na mednarodni ravni se za pravice Romov zavzema Mednarodna romska organizacija. V novejšem času pa se je oblikovala tudi intelektualno in politično vplivna skupina Romov iz različnih držav, ki so na mednarodni ravni postali aktivni sogovorniki mednarodnih organizacij, nosilci projektov in predlogov (Klopčič 2003: 83).

Številni nastali mednarodni dokumenti služijo kot podlaga za pravno varstvo romske skupnosti in se nanašajo tudi na področje izobraževanja Romov. Naj omenim samo nekatere, ki so bili sprejeti v okviru Sveta Evrope, Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju OZN) in UNESCO:

- Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin,
- Listina Sveta Evrope za regionalne in manjšinske jezike,
- Priporočilo Sveta Evrope o izobraževanju romskih otrok v Evropi,
- Konvencija OZN o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije,
- Konvencija UNESCO o prepovedi diskriminacije v izobraževanju ...

Pri mednarodnih dokumentih, ki so pomembni za položaj Romov, je potrebno upoštevati dejstvo, da mednarodne organizacije poleg normativne dejavnosti opravljajo tudi vlogo, ki jo pri tipičnih narodnih manjšinah opravljajo njihove matične države. In ker Romi nimajo mednarodne organizacije, preverjajo izvajanje mednarodno pravnih določil na notranji ravni, sodelujejo pri izpolnjevanju standardov za varstvo in zaščito interesov romske skupnosti v notranji zakonodaji posameznih držav, sooblikujejo dejavnosti mednarodnih organizacij, ki so usmerjene v razvoj, povezovanje in sodelovanje na tem področju ter opozarjajo na hude oblike kršenja temeljnih človekovih pravic v konkretnih primerih. Skupna ugotovitev mednarodnih organizacij in ustanov je, da je možnost za izboljšanje položaja Romov potrebno iskati v dialogu s predstavniki romske skupnosti (Klopčič 1999).

Vključenost oziroma pristopanje držav k Evropski uniji pomembno vpliva na njihov odnos do reševanja romskega vprašanja, saj se s podpisom mednarodnih pogodb zavežejo, da bodo s posebnimi programi in ukrepi same delovale v smeri izboljšanja položaja Romov in odprave kršitev človekovih pravic. Čeprav se je s pomočjo delovanja mednarodnih organizacij in institucij pravni položaj Romov izboljšal v skoraj vseh državah članicah Evropske unije, je dejanska uresničitev predpisov v mnogih državah nezadovoljiva.

2.3.3 MULTIKULTURNO IZOBRAŽEVANJE V SLOVENIJI

V večini držav je izobrazbena raven med Romi nizka in trenutno stanje se lahko rešuje s programi izobraževanja odraslih, saj z njimi lahko vplivamo na pismenost, pridobitev izobrazbe in s tem večjo možnost zaposlitev, o kateri bom pozneje pisala, kot tudi na

integracijo Romov v širšo družbo. Za dvigovanje izobrazbene ravni med Romi pa je potrebno skrbeti tudi za številnejše vključevanje in uspeh romskih otrok v začetnem izobraževanju. Zato v nadaljevanju naloga opredeljuje tudi bistvene značilnosti in prizadevanja naše države na področju izobraževanja romskih otrok, vlogo romskih društev oziroma organizacij, ki nemalokrat s svojim delovanjem posegajo tudi na področje izobraževanja in zaposlovanja.

Dr. Mojca Kovač Šebart in dr. Janez Krek, ki sta sodelovala v delovni skupini pri pripravi strateškega dokumenta Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji, sta v prispevku v Sodobni pedagogiki, Romi v Sloveniji: vprašanja izobraževanja, multikulturalizma in integracije, podala vizijo o spremembi sedanjega izobraževalnega koncepta. Menita, da sta v Sloveniji v obstoječem modelu vzgoje in izobraževanja jezik in kultura večinskega prebivalstva dojeta kot norma, v razmerju do katere sta romski jezik in kultura obrobna in v praksi pogosto dojeta kot celo nekakšen moteč dejavnik integracije. Zgrešenost uradne politike integracije je v tem, da predstavlja, najverjetneje nehote, prikrito politiko asimilacije. Sodobne mednarodne norme glede pravic manjšin, ki naj bi jih država spoštovala, pa asimilacije ne podpirajo, zato bo v obstoječi koncept vzgoje in izobraževanja v prihodnosti potrebno vnesti spremembe, ki bodo sledile načelom multikulturnega izobraževanja in integracije.

Multikulturno izobraževanje zahteva sodelovanje obeh kultur, tako romske kot večinske. Potrebno je najti kulturne prvine, ki so skupne romski in slovenski kulturi ter na njih graditi. Vendar se vključevanje romskih otrok v širšo družbo preko vzgoje in izobraževanja ne sme izogniti temu, da ne bi zahtevalo znanj in prevzemanja navad, ki so značilne za širšo družbo. Tovrstna znanja in navade sta avtorja prispevka v Sodobni pedagogiki opredelila kot funkcionalne rekvizite večinske kulture, ki naj bi jih romski otroci znali in prevzeli, da bi se lahko samostojno in enakopravno vključevali v večinsko kulturo. Legitimnost takšne integracije je v tem, da lahko dejansko zagotavlja vključevanje in ne asimilacije v družbo, v kateri živimo. Takšna integracija je združljiva z multikulturalnostjo, saj obenem zagotavlja tudi ohranjanje romskega jezika in kulture.

Pri iskanju vrednot in norm, na podlagi katerih naj bi potekalo vključevanje v širšo družbo in s tem tudi večinsko kulturo, velja izhajati iz najširšega vrednotnega okvira, ki določa tudi tisto, kar bi lahko označili kot slovensko kulturo, torej iz okvira skupnih vrednot in norm, ki

so temelji demokracije v Evropi in na katerih temeljita tudi slovenska ustava in šolska zakonodaja, to so človekove pravice, pravna država, strpnosti, solidarnost ipd. Tovrsten univerzalni vrednotni in normativni okvir na različne načine učinkuje na oblikovanje odnosov v družbi, na kulturo in s tem tudi na vzpostavljanje identitete posameznikov. S stališča ohranjanja romske identitete je lahko sporno to, da obvladovanje tako imenovanih funkcionalnih rekvizitov družbe vpliva na nekatere za romsko kulturo značilne vzorce vedenja, navade ... kar pomeni, da posega v romsko identiteto. Vendar integracija, kljub temu, da si prizadeva ohraniti romsko identiteto, zahteva tudi poseg v njo. Dr. Mojca Kovač Šebart in dr. Janez Krek menita, da je nemogoče integrirati in pri tem ohraniti popolnoma nedotaknjeno romsko ali večinsko kulturo. Ko pride do stičišča dveh kultur, se tako prva kot druga zaradi prilagajanja nekoliko spremenita (Kovač Šebart, Krek 2003).

Slovenija že vrsto let (temu lahko sledimo več desetletij nazaj) namenja dodatna finančna sredstva za individualno ali skupinsko delo z romskimi otroki v šolskem procesu, zagotavlja manjše število učencev v oddelkih z romskimi učenci, velikokrat je dodatno financirala prehrano, učbenike, ekskurzije ipd. To je izobraževalna politika kompenzacijskih programov, katerih razlog je trenutni neugodni socialni položaj. Zato trajajo le toliko časa, dokler obstaja primanjkljaj, ki ga poskušajo odpravljati. Neustreznost takšnega pristopa k izobraževanju romskih učencev je bila v tem, da med razlogi zapostavljenosti ni prepoznala elementov kulturne identitete romskih učencev. Država je ravnala, kot da vzroki za neuspešnost pri integraciji v večinsko kulturo izhajajo le iz njihovega socialnega položaja in da niso pogojeni tudi s kulturnimi razlikami.

Še v letu 2003 smo zato lahko o uradni izobraževalni politiki v Sloveniji rekli, da je bila »napaka doslejšnje slovenske uradne edukacijske politike, katere cilj je integracija Romov, v tem, da je (bila) ta politika dejansko bolj ali manj neuspela **politika asimilacije**, brez upoštevanja specifičnosti, ki jih zahteva **večkulturnost**.« (Kovač Šebart, Krek 2003: 34). Ker pa je bila to velikokrat neuspešna asimilacija, kar je v šoli pomenilo, da učenec ni napredoval v višje razrede, je bil dejanski rezultat (če ne tudi kar odkrit ali slabo prikrit pristop) - **segregacija** (ločevanje) romskih učencev. Država torej romskim učencem ni zagotovila prav posebnih skupinskih kulturnih pravic, ki jih je država dolžna zagotoviti po Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin (1995/1998) - ni pripravila ukrepov in sistemskih rešitev, ki bi pripadnikom romske etnične skupine zagotovili, da »ohranjajo in razvijajo svojo kulturo ter

ohranjajo bistvene sestavine svoje identitete ... vero, jezik, tradicijo in kulturno dediščino« - v šoli. Po sprejetju Strategije vzgoje in izobraževanja Romov v Sloveniji (Strategija ... 2004) v letu 2004 se je to spremenilo.

Ko romski otrok, ki prihaja iz neasimilirane družine, vstopi bodisi v vrtec bodisi v osnovno šolo, ki ni prilagojena na to, da sprejema otroke, ki prihajajo iz romskega kulturnega okolja, se znajde v njemu tuji instituciji, na katero ga dotedanje življenje v družini ni pripravljalo. To zadeva tako jezik kot življenjske navade in vzorce obnašanja. Obstajajo sicer asimilirana romska okolja ali družine, kjer ne govorijo več romskega jezika in privzemajo vzorce večinske kulture. Vendar večino romskih družin opredeljuje vsaj to, da uporabljajo romski jezik. Določen del romskih učencev ob vstopu v osnovno šolo torej ne razume jezika, katerega uporabo zahteva vključitev v učni proces. Precej težav jim povzročajo tudi kulturno specifične - za večinsko kulturo sicer splošno sprejete - navade in vzorci ravnanj, ki jih romski učenci pred vstopom v vrtec ali šolo velikokrat ne osvojijo.

S stališča ohranjanja romske identitete je lahko sporno to, da »obvladovanje 'funkcionalnih rekvizitov' večinske kulture implicira spremembe v nekaterih za romsko kulturo značilnih vzorcih obnašanja, navad itd., kar pomeni, da posega v identiteto na zelo temeljni ravni.« (Kovač Šebart, Krek 2003: 36). A tam, kjer funkcionalnost in pravice posameznega otroka zahtevajo obvladovanje nekaterih vzorcev mišljenja in ravnanj, ki jih terjata tako šolska institucija kot večinska kultura, jim šolski sistem mora omogočiti obvladovanje teh običajnih družbenih zahtev (ki so seveda prav tako kulturno »specifične«).

Tako da je osnovna šola pred spremembami, ki jih uveljavlja Strategija, romske učence postavljala pred alternativo: če so želeli biti v šoli uspešni, so se morali v vsem prilagoditi večini: v jeziku, v navadah, v zunanjem izgledu, tako da jih sošolci niso več prepoznavali kot Rome (drugače rečeno, morali so se asimilirati); če pa v tem niso uspeli, so bili tako ali drugače izločeni iz običajnega učnega procesa, in to ne le na ravni znanja, marveč velikokrat tudi z odnosom večine do njih.

Strategija je bila sprejeta prav zato, da bi v Sloveniji pouk v javnih vrtcih in šolah zasnovali drugače, da bi odpravili po eni strani prikrito politiko asimilacije in po drugi strani prikrite (ponekod tudi odkrite) oblike segregacije ter oboje nadomestili s pristopi, katerih rezultat naj

bi bil integracija romskih učencev v večinsko kulturo, pri čemer bi tudi vrtec in šola začela podpirati ohranjanje romskega jezika in kulture in podporo »romski kulturi« pozitivno vključila v svoj kurikulum. Kar zadeva privzemanje delovnih navad in vzorcev obnašanja večinske kulture, ki jih zahteva tudi šolsko delo, pa tudi uresničevanje *Strategije* predpostavlja, da šole z neposrednim delom s starši in romsko skupnostjo še več storijo za to, da bi se tem zahtevam romski učenci in družine prilagodili.

Pri vključevanju Romov v izobraževanje je pomembno, da se izobraževalni sistem prilagodi in spremeni v smislu enakih pogojev za vse ter da se vanj vpeljeta tudi romski jezik in kultura. Vendar romskega vprašanja ne bomo rešili samo s tem. Potrebne so spremembe na več področjih in eno takšnih zadeva tudi spremembe v odnosih večinskega prebivalstva do različnih kultur v smislu medkulturne vzgoje, ki naj bi bila med drugim tudi del izobraževalnega sistema.

Romi so marginalizirana skupina, njihova družbena in politična obrobnost se odražata na vseh področjih življenja, tudi na področju izobraževanja kot tudi pozneje na področju zaposlovanja. Pripadniki romske skupnosti imajo sebi lasten jezik in kulturo, ki do sedaj v izobraževanju, razen v programih, namenjenih samo Romom, nista upoštevana.

Pri opisu multikulturnega izobraževanja v Sloveniji bom najprej nekaj pozornosti namenila analizi sedanjega stanja v izobraževanju na osnovi ugotovitev delovne skupine za pripravo strategije vključevanja Romov v vzgojo in izobraževanje, nato pa sodobnim smernicam pri izobraževanju Romov, na koncu tega poglavja bom pa podala primerjalno analizo multikulturnega izobraževanja Romov v Sloveniji in na Madžarskem.

2.3.3.1 ANALIZA SEDANJEGA STANJA V IZOBRAŽEVANJU

V Sloveniji posebnega omrežja institucij, namenjenih izobraževanju Romov, ni. Romi se izobražujejo v institucijah, ki so namenjene izobraževanju večinskega prebivalstva. Na področju izobraževanja otrok se tako vključujejo v ustanove šolskega sistema, od vrtcev do osnovnih in srednjih šol. Na področju izobraževanja odraslih pa so vključeni v ljudske

univerze in druge ustanove, ki imajo organizirano izobraževanje odraslih. Pomembno vlogo pri neformalnem izobraževanju Romov imajo tudi romske organizacije oziroma društva.

a) Izobraževanje romskih otrok

V Sloveniji je bilo vloženega veliko truda za vključevanje Romov v vrtce in osnovne šole. Kljub temu še vedno obstaja del takšnih, ki se v izobraževanje nikoli ne vključijo. Tisti, ki se, so v začetnem izobraževanju pogosto neuspešni.

Lahko bi rekli, da obstoječi koncept vzgoje in izobraževanja romskega jezika in kulture ne vidi kot možnosti za utiranje poti k izobrazbi in integraciji romskih otrok v prevladujočo kulturo. Prej nasprotno, romski jezik in kulturo obravnava na način, kot da bi ju bilo mogoče »preskočiti«. Naloga vrtcev in šol je tako asimilacija, romski jezik in kultura pa sta stvar družine, zasebnosti in do te mere, ki ne moti vrtcev in šol v njihovi prevladujoči kulturni naravnosti (Kovač Šebart, Krek 2003: 34).

Romski otroci so v vrtce, ki imajo vzgojno in izobraževalno funkcijo, vključeni na tri načine. Največ jih je integriranih v običajne oddelke, nekaj manj jih je vključenih v romske oddelke ali romske vrtce. V Sloveniji deluje 272 vrtcev. Od tega so v okoli 40 vključeni tudi romski otroci, največ na področjih, kjer v Sloveniji živi veliko Romov. Leta 2003 je bilo 157 romskih otrok vključenih v homogene, tako imenovane čiste romske oddelke.

Romski otroci navadno obiskujejo vrtce v neposredni bližini romskega naselja. V primeru večje oddaljenosti pa je organiziran prevoz romskih otrok ob spremstvu strokovne delavke vrta.

Na možnost vključevanja romskih otrok v vrtce vplivajo različne življenjske okoliščine in položaj Romov, kot tudi izobraženost in osveščenost romskih staršev. Vendar pa je vključevanje romskih otrok v vrtec pomembno, saj prispeva k odpravljanju primanjkljajev v znanju romskih otrok in s tem k njihovi uspešnosti v nadaljnjem izobraževanju.

Na področju izobraževanja otrok država posebej obravnava in šolam priznava ugodnosti za izobraževanje Romov. Za individualno ali skupinsko delo z romskimi učenci namenja dodatna finančna sredstva, ima ugodnejše normative za oddelke z Romi, posebej financira prehrano, učbenike, ekskurzije ... za vse vrste pedagoškega študija država Romom odobri

štipendijo, financirala pa je tudi nastanek prvega delovnega zvezka za poučevanje romskega jezika (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji: 11).

V sodobni osnovnošolski praksi se pojavljajo tri oblike vključevanja romskih otrok v vzgojno-izobraževalni proces: *čisti romski oddelki, kombinirani oddelki in oddelki, kjer so romski učenci integrirani z neromskimi*. Rome pogosto pri pouku matematike in slovenskega jezika vključujejo v posebne skupine, ker imajo tukaj največ težav. Za romske otroke s specifičnimi težavami pa je organizirana tudi pomoč specialnih pedagogov in drugih svetovalnih delavcev na šoli (Tancer 2003: 69). Po podatkih iz Urada Republike Slovenije za narodnosti je bilo v šolskem letu 2003/04 vključenih v osnovnošolsko izobraževanje 1.469 romskih učencev, v šolskem letu 2004/05 1.547 romskih učencev, v šolskem letu 2005/06 pa 1.614 romskih učencev. Odstotek romskih otrok v posebnih šolah oziroma šolah s prilagojenim programom je sedemkrat večji od povprečja, kar kaže na to, da še nismo odpravili vzrokov, ki vodijo v prešolanje sorazmerno velikega dela romskih otrok v tovrstne programe (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004: 11).

Glavna težava v začetnem izobraževanju je še vedno velik osip romskih otrok. Le redkim uspešno zaključiti osnovno šolo ali celo šolanje nadaljevati. Večina jih sklene svojo šolsko obveznost z nepopolno osnovno šolo, s čimer so jim zaposlitvene možnosti na trgu dela popolnoma zaprte. Winkler meni, da smo v zadnjih 25 letih dosegli velik napredek pri vključevanju romskih otrok v vrtce in šole, čeprav s situacijo, kakršna je na področju izobraževanja Romov, ne moremo biti zadovoljni. Meni tudi, da se v procesu vzgoje in izobraževanja romskih otrok pojavita dva ključna problema. Prvi je socializacija otrok, ki prihajajo iz drugačnih socialnih razmer, z drugačnimi navadami in vrednotami. Drugi problem pa je neznanje slovenskega jezika. Na področju izobraževanja se odpravi navedenih problemov namenja posebna skrb, vendar bi bilo potrebno zagotoviti otrokom uspešnost v obstoječem šolskem sistemu z odpravljanjem jezikovnih pregrad in z uvajanjem romskega jezika v izobraževanje (Winkler 1999: 28).

Leta 1991 je bila izvedena raziskava, s katero so želeli ugotoviti zunajšolske pogoje, v katerih romski otroci živijo in ki pomembno vplivajo na njihovo uspešnost v izobraževanju. Ugotovili so, da poleg jezikovnega primanjkljaja na neuspešnost v izobraževanju lahko vplivajo še domače okolje, delovni pogoji za učenje doma, kulturni standard doma, izobrazbena in poklicna struktura staršev ter zaposlitev staršev (Tancer 2003: 74).

Analiza iz leta 2000 je v vseh slovenskih učbenikih našla le tri navedbe, ki se dotikajo Romov. Ena od navedb izrecno povezuje besedi »Cigan« in »tat«.¹

Po zaključku osnovne šole so Romom v Sloveniji na voljo vsi izobraževalni programi kot Neromom, vendar se vanje večinoma vključujejo samo v Prekmurju, kjer je tudi razvitost in izobrazbena raven romskega prebivalstva višja (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004). Število Romov, ki dokončajo osnovno šolo, se sicer tudi drugje po Sloveniji zvišuje, vendar je v končnem odstotku še vedno nizko, kar vpliva na potrebe Romov po izobraževanju odraslih.

b) Izobraževanje odraslih Romov

Pri izobraževanju odraslih Romov se bom osredotočila na programe, ki so namenjeni samo Romom, saj izobraževalne institucije ob vpisu v programe izobraževanja odraslih, namenjene večinskemu prebivalstvu, ne zbirajo podatkov o nacionalni, etnični ali rasni pripadnosti in je zato težko ugotoviti, koliko odraslih Romov se v njih izobražuje, čeprav število po vsej verjetnosti ni visoko.

V občinah, kjer živijo Romi, lokalne institucije za izobraževanja odraslih poleg programov, namenjenih vsem, izvajajo tudi programe, namenjene samo Romom, ki pri načrtovanju in izvedbi upoštevajo značilnosti, ki izhajajo iz pripadnosti romski skupnosti. Pri pripravi tovrstnih programov sodelujejo tudi območni Centri za socialno delo in Zavodi za zaposlovanje in jih včasih izvajajo tudi v romskih naseljih.

Na reševanje socialno-ekonomskega položaja romske skupnosti se je v preteklosti poskušalo vplivati z vključevanjem Romov v programe aktivne politike zaposlovanja, to so programi za pridobitev izobrazbe, programi pomoči pri iskanju zaposlitve, osebnostnega razvoja, izpopolnjevanja in usposabljanja, javna dela, delovni preizkus ter usposabljanje brez delovnega razmerja in z delovnim razmerjem. Omenjene programe so v sodelovanju z republiškim Zavodom za zaposlovanje izvajale institucije za izobraževanje odraslih (Janko Spreizer 1998: 11).

¹L. Vodošek: »Na mavrico po pravljico. Berilo za 1. razred osnovne šole in 2. razred devetletne osnovne šole«, 2000, str. 20-21, nedokončano diplomsko delo, Visoka šola za socialno delo, Univerza v Ljubljani, 2001. Referenca se veže na pesem Nika Grafenauerja »Glasbenik«, ki govori o glasbeniku Pedenjpedu, ki mu je »Cigan« ukradel inštrument. Spremljajoče vaje nakazujejo na to, da se beseda »Cigan« uporablja kot simbol za osebo, ki krade.

V tovrstne programe naj bi bilo v letu 2003 vključenih okoli 500 Romov.

Rome, kot tudi ostale prebivalce, ki se prijavijo na območnem Zavodu za zaposlovanje kot iskalci zaposlitve in nimajo osnovnošolske izobrazbe, se ob spodbudi območnega Zavoda za zaposlovanje kot tudi Centra za socialno delo spodbudi k vključevanju v osnovno šolo za odrasle, saj so tem osebam praktično zaprte vse zaposlitvene možnosti. Z vključevanjem Romov v program osnovne šole za odrasle se želi vplivati na pismenost, zviševanje izobrazbene ravni in večanje zaposlitvenih možnosti. Na primer v letu 2002/2003 je bilo v programu osnovne šole za odrasle v Sloveniji vključenih 295 Romov.

V zadnjih letih so bili v Sloveniji reševanju romskega vprašanja namenjeni tudi številni programi in projekti, ki so imeli poudarek na funkcionalnem opismenjevanju, socializaciji, ohranjanju romske kulture, jezika in običajev ter različni preventivni programi, ki so jih financirala državna ministrstva, predvsem Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za zdravje. Programe so izvajale različne nevladne organizacije ter institucije s področja zdravstva, kulture in izobraževanja (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004: 12). V nadaljevanju bom opisala nekaj programov oziroma projektov, med katerimi so bili nekateri namenjeni samo Romom in so potekali na lokalni, državni ali mednarodni ravni.

1. Program Usposabljanje za življenjsko uspešnost

Program, ki so ga pripravili na Andragoškem centru Slovenije, se je začel izvajati leta 1994. Poteka na številnih ljudskih univerzah po državi. Namenjen je mlajšim odraslim, ki imajo največ 10 let izobraževanja in imajo težave pri obvladovanju temeljnih spretnosti branja, pisanja, računanja, socialne komunikacije in drugih socialnih veščin, ki jih zahtevajo pisna kultura in dejavnost v vsakdanjem življenju. V programu se mlajši odrasli usposabljajo za samozavestno uporabo temeljnih spretnosti in za aktivne učne tehnike, s katerimi si pomagajo pri nadaljnjem izobraževanju oziroma usposabljanju za poklic ali opravljanju dela. Program želi prispevati k večji pismenosti kot tudi socializaciji brezposelnih oseb brez izobrazbe in je še vedno aktualen. Vanj se vključujejo tudi Romi (Janko Spreizer 1998: 12).

2. Program ukrepov za pomoč Romom

Leta 1995 je Vlada Republike Slovenije sprejela Program ukrepov za pomoč Romom, ki zajema dejavnosti različnih državnih organov na tem področju in še vedno poteka. Ukrepi za

izboljševanje položaja Romov v programu so zaradi socialne ogroženosti večjega dela romske skupnosti usmerjeni predvsem v urejanje osnovnih življenjskih razmer: bivalnih pogojev, zagotavljanja sredstev za preživetje in izobraževanja. Tovrsten program predstavlja pomemben premik v načrtovanju celovite vladne strategije na področju urejanja položaja Romov. Program, ki je namenjen predvsem integraciji Romov v širšo družbo, posredno in neposredno obravnava tudi izobraževanje odraslih. Glavna težava pri izvajanju programa so nezadostna finančna sredstva in skromna vključenost predstavnikov romske skupnosti v postopek snovanja in ocenjevanja uspešnosti predvidenih ukrepov (Janko Spreizer 1998: 9).

3. *Projekt Psihosocialna integracija Romov*

Projekt izvaja Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela, ki združuje študente, odrasle prostovoljce in Rome. Glavna dejavnost društva so tabori, ki so namenjeni (Janko Spreizer 1998: 13):

- spoznavanju romske skupnosti, njihovega vrednotnega sistema in načina življenja,
- informiranju širše družbe o specifičnosti Romov in njihovi kulturi, katerega namen je zmanjšanje predsodkov in rasne nestrpnosti,
- sistematičnemu prenašanju znanja in pridobljenih izkušenj v stroke in institucije, ki se ukvarjajo z romskim vprašanjem,
- pomoči Romom pri boljšem vključevanju v širšo družbo in za boljšo medsebojno organiziranost.

4. *Program boja proti revščini in socialni izključenosti*

Glede na neugodne socialne razmere, neustrezne bivanjske pogoje in neurejeno infrastrukturo v večjem delu romskih naselij, je za izboljšanje položaja romske skupnosti pomemben tudi vladni Program boja proti revščini in socialni izključenosti. Program naj bi prispeval k zmanjšanju revščine in neenakosti med ljudmi (Lokar, Žagar 2003: 12).

5. *Regionalni projekt Romske ženske to zmoremo*

Romske ženske to zmoremo je regionalni projekt delovne skupine pakta stabilnosti za enakost spolov. V letu 2003 je potekal v Albaniji, Bosni in Hercegovini, Romuniji, Bolgariji, Črni gori, na Hrvaškem, Kosovu, Madžarskem, v Makedoniji, Moldaviji, Srbiji in Sloveniji. S pomočjo projekta so se začeli ukvarjati z vprašanjem Rominj, z njihovimi specifičnimi problemi in z aktivnostjo njihovega potenciala. Cilji projekta so bili:

- ohrabriti romske ženske, da se povežejo in pogumnejše stopijo v javno in politično življenje svojih lokalnih skupnosti in svoje etnične manjšine,
- vzpostaviti sodelovanje med romskimi in neromskimi aktivistkami in političarkami, ki se borijo za človekove pravice in pravice žensk ter pomagati Rominjam, da se vključijo v državna gibanja za enakost spolov v svojih državah in regijah,
- vzpostaviti neposreden in trajen dialog med romskimi ženskami ter lokalnimi in državnimi oblastmi,
- vplivati na spremembe negativne samopodobe o Romih in Rominjah v očeh javnosti,
- pomagati lokalnim in državnim političnim voditeljem, da odkrijejo romske ženske kot skupino, ki lahko bistveno prispeva k ohranjanju in razvijanju identitete Romov in njihovemu sožitju ter enakopravnemu sodelovanju z večinskim prebivalstvom.

Najpomembnejše spoznanje ob koncu projekta je bilo, da so bili cilji ne samo doseženi, ampak celo preseženi. Vzpostavljeni so bili prvi stiki med romskimi in neromskimi aktivistkami za enakost spolov. Nastala je regionalna mreža romskih aktivistk, ki je sposobna in pripravljena nadaljevati začelo delo. Medijska podoba o Romih in Rominjah pa se je začela spreminjati na boljše (Lokar, Žagar 2003: 7).

V Sloveniji je tudi Evropska komisija financirala nekaj programov za spodbujanje integracije in enakih možnosti Romov. S pomočjo sredstev Evropske unije so v preteklih letih potekali naslednji projekti (Fouere 2003: 23):

- Osnovno izobraževanje odraslih kot pot nazaj v družbo

Potekal je leta 1996 in so ga v okviru Programa LIEN financirali uradi Evropske komisije, ki je vključevala partnerske ustanove iz držav kandidatk.

- Družinski odnosi v romski skupnosti

Projekt je bil prav tako leta 1996 financiran v okviru Programa LIEN. Vanj se je vključilo 73 romskih družin z območja Novega mesta. Namen projekta je bil z dvigom socialnega statusa izboljšati in olajšati integracijo romskih družin v lokalne skupnosti.

- Izobraževanje romskih staršev

Projekt je bil leta 1996 financiran v okviru programa Demokracija. Potekal je na območju Maribora in Prekmurja. Cilji projekta pa so bili spodbuditi romske starše k dvojezični vzgoji svojih otrok in k vzgoji dvojne identitete, to je romske in slovenske.

- Izobraževanje o človekovih pravicah, o enakopravni obravnavi oseb, ne glede na rasno ali etnično poreklo

Projekt je bil leta 2002 financiran v okviru Evropske pobude za demokracijo in človekove pravice. Izvajala pa ga je Amnesty International/Slovenija.

Z vsemi omenjenimi projekti in programi se je v preteklosti skušalo vplivati na pismenost, izobraževanje, usposabljanje, zaposlovanje in integracijo Romov v širšo družbo. Vendar je v Sloveniji med odraslimi Romi še vedno veliko nepismenih. Poleg tega je romska skupnost še vedno marginalizirana in slabo sprejeta med večinskim prebivalstvom. Zato bo v prihodnje potrebno še več Romov vključiti v programe izobraževanja odraslih in tako postopoma vplivati na razvoj in integracijo romske skupnosti. Na razvoj romske skupnosti in vključevanje le-te na različna področja pa pomembno vpliva tudi organiziranje Romov, zato bom tudi temu področju naklonila nekaj pozornosti.

c) Organiziranje Romov

V Sloveniji so romska društva večinoma združena v krovno romsko organizacijo Zveza Romov Slovenije (v nadaljevanju ZRS). Le-ta vse od ustanovitve leta 1991 aktivno sodeluje pri predstavitvi položaja Romov v Sloveniji in zastopa njihove interese na državni in mednarodni ravni. Združuje okoli 20 romskih društev, znotraj nje pa so ustanovljeni in delujejo še politični, ženski forum in forum romskih svetnikov. Delovanje ZRS je izrednega pomena, saj ji je z disciplino, redom in vztrajnostjo uspelo doseči številne uspehe.

ZRS sodeluje pri številnih dogovorih na državni ravni, ki se nanašajo na dolgoročno strategijo Slovenije v odnosu do Romov. Imela je aktivno vlogo pri sprejemanju zakonodaje in participaciji Romov na lokalni ravni. V sodelovanju z Uradom za narodnostna vprašanja, nekaterimi drugimi institucijami in posameznimi strokovnjaki je ZRS pripravila številna mednarodna srečanja, na katerih so sodelovali tudi Romi iz sosednjih držav. V okviru projekta Zavod za odprto družbo pa je leta 2002 ustanovila prvi Romski informativni center - ROMIC. V sodelovanju z Inštitutom za narodnostna vprašanja Ljubljana in Avstrijskim inštitutom za vzhodno in jugovzhodno Evropo - izpostava Ljubljana so do danes pripravili že štiri mednarodne konference, na katerih so sodelovali Romi, politiki in različni strokovnjaki. Predsednik ZRS sodeluje tudi v delu parlamenta Mednarodne romske organizacije in na ta

način utrjuje stike z Romi v drugih državah. Izrednega pomena so tudi publikacije, posamezna dela, revije in glasila v slovenskem in romskem jeziku, ki jih društva v okviru ZRS izdajajo (Horvat 2003: 64).

V okviru romskih društev in sodelovanja lokalnega okolja so slovenski Romi v preteklosti na različne načine skušali svojo kulturo ne samo ohranjati znotraj skupnosti, ampak so jo skušali tudi približati širši javnosti in tako vplivati na odpravo predsodkov in nestrpnosti. Ustvarili in organizirali so (Rošer 2003: 22):

1. Prvi romski muzej

V romskem izolatu Kamenci v občini Črenšovci nastaja prvi romski muzej. Moto projekta, v okviru katerega nastaja muzej, je: *Pridi sodoben človek, moderen nomad k Romom na Kamence.*

2. Dobrodelna prireditev

Leta 2000 je ZRS v Murski Soboti pripravila dobrodelno kulturno prireditev z nastopi romskih kulturnih društev. Zbran denar in prostovoljne prispevke romskih kulturnih društev so namenili gradnji porodnišnice soboške Splošne bolnišnice v Rakičanu.

3. Prvi tečaj romščine za Nerome

Prvi tečaj romščine za Nerome je bil prvi tovrstni projekt v Sloveniji. Potekal je na osnovni šoli v Murski Soboti. Pobudo je osnovni šoli poslalo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport in tečaj v celoti financiralo.

4. TV oddaja Romski razgledi oziroma Romano Dihkijpe

Aprila 2002 je potekala prva romska oddaja na lokalni televiziji v Murski Soboti, ki je trajala pol ure. Na sporedu bo vsaka dva meseca, poteka pa v romskem in slovenskem jeziku. Oddajo financira Urad za narodnosti Republike Slovenije.

5. Radijska oddaja

Radio Murski val in Studio D pripravljata tedenske radijske oddaje za Rome. Oddaje potekajo deloma v slovenskem in deloma v romskem jeziku.

Društva s svojim delovanjem pomembno prispevajo k ohranjanju in razvoju romske kulture in identitete v lokalnem okolju. Povezovanje in sodelovanje romskih društev v krovni romski organizaciji pa je pomembno pri zastopanju skupnih interesov na državni in mednarodni ravni. Na področju izobraževanja je ZRS na državni ravni zastopala interese Romov pri oblikovanju strateškega dokumenta Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki

Sloveniji. Kljub številnim vidnim dosežkom, predvsem Romov v Prekmurju, pa Bačič meni, da je največja ovira pri delovanju romskih društev v Sloveniji pomanjkanje primernega oziroma usposobljenega romskega kadra, predvsem pomanjkanje romskih izobražencev in kulturnih organizatorjev (Bačič 1999: 38).

2.3.3.2 SODOBNE SMERNICE PRI IZOBRAŽEVANJU ROMOV

Nizka izobrazbena raven Romov in drugačnost njihovih življenjskih navad in pogojev ne omogočata enostavnih rešitev na področju vzgoje in izobraževanja. Delež otrok, ki ne končajo osnovne šole, je še vedno previsok, kar vpliva na potrebe Romov po izobraževanju odraslih. Ključni problemi, ki so v sedanjih konceptih izobraževanja ostali nerešeni, so segregacija oziroma integracija, neupoštevanje romske kulture in jezika, neprilagojena organizacija dela, nizka pričakovanja učiteljev glede uspešnosti romskih otrok, neupoštevanje socialno-kulturnih posebnosti romskih otrok, razvrščanje romskih otrok v posebne šole in nizka motivacija odraslih Romov za vključevanje v izobraževanje.

Novejši mednarodni dokumenti, ki urejajo pravice manjšin, predvsem Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin (v nadaljevanju Okvirna konvencija), ki jo je Državni zbor z zakonom ratificiral² leta 1998, vzpostavljajo standarde, ki jim mora zadostiti tudi slovenski šolski sistem.

Okvirna konvencija zavezuje države pogodbenice k spodbujanju in ustvarjanju takšnih razmer, v katerih lahko pripadniki narodnih manjšin ohranjajo in razvijajo svojo kulturo ter ohranjajo bistvene sestavine svoje kulturne identitete tudi na področju izobraževanja. Zavezuje jih tudi k sprejemanju - kadar je to potrebno - ukrepov na področju izobraževanja in raziskav, s katerimi bi spodbujale poznavanje kulture, zgodovine, jezika in vere svojih narodnih manjšin in večinskega prebivalstva. V zvezi z navedenim naj bi države pogodbenice zagotavljale možnosti za usposabljanje učiteljev, dostop do učbenikov, olajševale stike med učenci, študenti in učitelji ter za pripadnike narodnih manjšin pospeševale enakost možnosti za dostop do izobraževanja na vseh ravneh. Na podlagi določil v Okvirni konvenciji imajo pripadniki manjšin pravico tudi do ustanavljanja in vodenja lastnih izobraževalnih institucij.

² Slovenija je ob ratifikaciji Okvirne konvencije v deklaraciji k Vladi Republike Slovenije navedla, da bo v skladu z ustavo in notranjo zakonodajo določila Okvirne konvencije uporabila tudi za pripadnike romske skupnosti, čeprav v Sloveniji v ustavi niso priznani kot narodna manjšina.

Okvirna konvencija pa zavezuje države pogodbenice še k priznavanju pravice pripadnikom narodnih manjšin, da se učijo jezika svoje manjšine. V skladu s tem naj bi države pogodbenice na območjih z večjim številom pripadnikov narodnih manjšin le-tem tudi v okviru svojih izobraževalnih sistemov v kar največji možni meri zagotavljale možnosti za učenje jezika manjšine ali za izobraževanje v njihovem jeziku.

Na podlagi Okvirne konvencije ter drugih mednarodno pravnih dokumentov so bili različni strokovnjaki s področja izobraževanja in predsednik ZRS združeni v delovno skupino za pripravo strategije vključevanja Romov v vzgojo in izobraževanje. Na podlagi delovanja omenjene delovne skupine je bila leta 2004 sprejeta Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju Strategija), strateški dokument, ki vsebuje smernice za premik in dopolnitev sedanje izobraževalne politike in obravnava poleg izobraževanja otrok tudi izobraževanje odraslih. Temeljno izhodišče strateškega dokumenta je načelo enakih možnosti na vseh stopnjah izobraževanja, sledijo pa mu še naslednja načela in cilji (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004):

- zagotavljanje vzgoje in izobraževanja, ki omogočata doseganje ciljev oziroma standardov znanja, ki so opredeljeni v kurikulumu in učnih načrtih šol,
- uveljavljanje pravice do ohranjanja in spoštovanja romskega jezika in kulture v vzgoji in izobraževanju,
- vključevanje v večinsko družbo tako, da vzgoja in izobraževanje zagotavljata prevzemanje funkcionalnih rekvizitov družbe in obenem spoštovanje različnosti,
- vključevanje v širšo družbo tako, da vzgoja in izobraževanje v kurikulumu zagotavljata načela in vrednote enakosti v povezavi s socialno pravičnostjo.

Na področju izobraževanja odraslih - poleg načel in ciljev, ki jim v Strategiji sledijo po vzgojno-izobraževalni vertikali: načelo odprtosti kurikula, načelo avtonomnosti in strokovne odgovornosti strokovnih delavcev, načelo enakih možnosti in upoštevanje različnosti med otroki, načelo multikulturalnosti, načelo sodelovanja s starši in zagotavljanje pogojev za doseganje ciljev ter standardov znanja - upoštevajo še načela izobraževanja odraslih, kot jih je opredelil Filipovič (Kranjc 1979: 36):

- načelo vseživljenskosti,
- načelo funkcionalnosti,

- načelo demokratičnosti,
- načelo prostovoljnosti,
- načelo raznovrstnosti in dinamičnosti,
- načelo integriranosti,
- načelo aktivne udeležbe.

Z oblikovanjem Strategije so bila v Sloveniji na državni ravni določena načela, cilji in tudi opredeljene dejavnosti za doseganje le-teh. V nadaljevanju bom opisala cilje, predvidene spremembe in predloge izvedbe, ki so bili za posamezno področje izobraževanja v strateškem dokumentu določeni in naj bi vplivali na reševanje ključnih problemov, ki so v dosedanjih konceptih izobraževanja ostali nerešeni. Glede na razpoložljive podatke bom za vsako stopnjo izobraževanja omenila tudi dejavnosti, ki v okviru doseganja zastavljenih ciljev že potekajo.

a) Izobraževanje romskih otrok

Pri predšolski vzgoji, ki v Sloveniji poteka v obliki vrtcev, sta na ravni države v Strategiji opredeljena dva temeljna cilja (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004: 34):

- Zgodnje vključevanje v vzgojno-izobraževalni sistem. Cilj procesa je vključevanje romskih otrok v vrtce vsaj dve leti pred vstopom v začetno izobraževanje, saj naj bi zgodnje vključevanje odpravilo primanjkljaje v znanju romskih otrok, predvsem na področju znanja slovenskega jezika in prispevalo k socializaciji romskih otrok.
- Romski pomočnik. Z uvedbo romskih pomočnikov na predšolski stopnji naj bi prav tako vplivali na odpravo jezikovnih primanjkljajev in boljšo integracijo.

Za doseganje prvega cilja bo potrebno sodelovanje države in posameznih občin pri pripravi analiz stanja ter koordinaciji in podpori pri nadaljnjem delu. Za doseganje drugega cilja pa je potrebno oblikovati program in usposobiti odrasle Rome.

V Strategiji so za področje izobraževanja romskih otrok predvidene spremembe na področju osnovnega in srednjega šolstva. Na področju osnovne šole bi bilo potrebno doseči spremembe na naslednjih področjih (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004: 35):

- Romski jezik. Pouk romskega jezika bi morali ponuditi v tistih šolah, v katerih so integrirani romski otroci. Zato naj bi bila ustanovljena delovna skupina za standardizacijo romskega jezika in tako postopno uvajanje romskega jezika v šolo.

- Slovenski jezik. V oddelkih, kjer so integrirani romski učenci, naj bi se večja pozornost posvetila poučevanju slovenskega jezika, ki je za Rome drugi jezik. Zato naj bi se izdelala dodatna navodila za učenje slovenskega jezika za romske otroke in za to usposobilo potreben kader.

- Romska kultura, zgodovina in identiteta. Potrebno bi bilo oblikovati učne načrte, ki sledijo načelom multikulturalnosti in romskim otrokom v izobraževanju zagotavljati enako možnosti.

- Posebnosti pri oblikah organizacije. Priprava posebnih normativov in standardov za romske otroke, upoštevanje obstoječih možnosti individualizacije in diferenciacije ter uvajanje romskih pomočnikov.

- Materialni pogoji. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport naj bi zagotavljalo finančna sredstva za posebne oblike dela z Romi, pokrivanje stroškov, nastalih pri izobraževanju Romov, subvencioniranje šolske prehrane ...

- Vzpostavljanje zaupanja s šolo in odpravljanje predsodkov. Na šolah, kjer so integrirani Romi, naj bi se oblikoval poseben načrt, s katerim bi dosegli sodelovanje in vzpostavili zaupanje romskih staršev.

- Učenci s posebnimi potrebami. Romski otroci kot pripadniki etnične skupine niso otroci s posebnimi potrebami. Zato neuspešnost romskih otrok v izobraževanju ne bi smela biti razlog za uvrščanje v programe z nižjim izobrazbenim standardom.

- Razvijanje mreže šol. Razvita mreža šol, ki imajo integrirane romske otroke, bi lahko prispevala k izmenjavi pedagoških izkušenj in dobre prakse.

- Podpora z razvojnimi in raziskovalnimi projekti.

Na področju srednjih šol pa se v Strategiji predvideva usposabljanje strokovnega kadra na področju metodike poučevanja, namenjene zlasti Romom, ki imajo učne težave. Za posameznike se ob pojavu le-teh tudi organizirajo različne oblike učnih pomoči. Predvideva pa se tudi, da naj bi država razvila mehanizme, s katerimi bi Romom zagotavljala večjo dostopnost do izobraževanja, saj dijaki Romi v primeru oddaljenosti šole v času izobraževanja le izjemoma bivajo v dijaških domovih (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004).

V okviru predvidenih ciljev za področje izobraževanja romskih otrok se nekateri že uresničujejo.

Leta 2003 so se na Pedagoški fakulteti v Ljubljani odzvali s projektom Standardizacija jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje, ki je zamišljen kot del integralnega projekta, katerega namen je vključitev romskega jezika in kulture v javne vzgojno-izobraževalne programe. V okviru projekta je osnovni korak izdelava slovarja in slovnice kot tudi spremljajočih gradiv v dialektih romskega jezika slovenskih Romov. Namen projekta pa ni samo izdelava slovarja in slovnice, temveč celotno projektno delo usmerjati tako, da bodo njegovi rezultati uporabni na šolskem področju. Projektna skupina je bila, z namenom dosegati boljše rezultate, sestavljena izredno interdisciplinarno kot tudi mednarodno. Rezultati bodo predstavljali pomemben prispevek na področju romskega jezika, ki je bil še do nedavnega samo govorjen. Z njimi naj bi omogočili romskim otrokom izobraževanje v lastnem jeziku ter o njihovi kulturi in preteklosti. S tem pa jim bo dana možnost, da se ohranja pisna jezikovna tradicija in prepreči izumrtje jezika, hkrati pa tudi možnost za knjižno rast jezika, ki je za etnično skupino zelo pomembna (Antauer in drugi 2003: 132).

V okviru projekta Zagotavljanje enakih možnosti za izobraževanje romskih otrok so leta 2002 v Sloveniji že začeli z uvajanjem romskih pomočnikov, za katerega program so izdelali na Pedagoškem inštitutu v Ljubljani. V projekt so bile vključene tri osnovne šole. Po dveh letih šolanja s pomočjo romskih pomočnikov so že vidni prvi rezultati in pomanjkljivosti.

Na podlagi treh v projekt vključenih šol se lahko sklepa, da prisotnost romskih pomočnikov v izobraževanju vpliva na uspešnost romskih otrok, saj bodo v eni izmed vključenih šol ob njegovi prisotnosti vsi romski otroci dosegli standarde drugega razreda. Medtem ko imajo v šoli, ki je bila brez romskega pomočnika, z uspešnostjo romskih otrok več težav. V tretji šoli, na kateri so imeli prav tako vključenega romskega pomočnika, pa imajo probleme le romski otroci iste družine, ki zaradi nestimulativnega domačega okolja šole ne obiskujejo redno (Vonta 2005: 30).

Na podlagi izkušenj pri uvajanju romskih pomočnikov so na Pedagoškem inštitutu izpostavili naslednje glavne težave:

- v romski skupnosti so romske družine med seboj pogosto sprte, zato se romski pomočnik srečuje z nezaupanjem romskih družin,

- finančna stimulacija za delo romskega pomočnika je prenizka,
- romski pomočnik se sooča z nepoznavanjem pedagoškega dela v oddelku oziroma razredu.

V okviru projekta se v praksi srečujejo tudi s problematiko pomanjkanja romskih pomočnikov. Na vsaki od osnovnih šol, s katerimi Pedagoški inštitut sodeluje, želijo zagotoviti po dva romska pomočnika, enega za vrtec in enega za šolo, kar pa ni vedno lahko. Težave se pojavijo že pri iskanju kandidatov za opravljanje dela romskih pomočnikov, saj se marsikdo zaradi slabih odnosov v romski skupnosti za to delo ne želi odločiti. Tisti, ki se, se zaradi nizke finančne stimulacije pogosto premislijo. Poleg tega se za poklic romskega pomočnika najpogosteje odločajo ženske. Kandidatke pa so večinoma poročene in z otroki. Njihovi partnerji največkrat niso navdušeni nad njihovo odsotnostjo od doma, saj naj bi skrbele za dom in družino. Usposabljanje oziroma delo romskega pomočnika so v preteklosti prekinili ravno zaradi težav v družini ali nosečnosti. Menjavanje romskih pomočnikov pa je vplivalo tudi na romske otroke, saj so ob zamenjavi prenehali obiskovati šolo oziroma njihov obisk ni bil več reden. Zato jih je bilo potrebno ponovno uvajati v sam proces izobraževanja in jih seznanjati z njihovo vlogo, ki jo imajo v oddelku oziroma razredu.

b) Izobraževanje odraslih Romov

Za vključevanje v programe izobraževanja odraslih je ključnega pomena motivacija, ki je Romi načeloma nimajo. Za lažje razumevanje si lahko pomagamo tudi z razlago razvoja motivacije po Maslowi hierarhiji potreb, kjer so potrebe posameznika razdeljene na potrebe deficita in potrebe osebnostne rasti in pri čemer je najvišja potreba zdravega človeka potreba po samoaktualizaciji. Le zadovoljitev nižjih potreb pa sproža zadovoljevanje višjih (Krajnc 1976).

Povsem jasno je, da Romi načeloma nimajo zadovoljenih osnovnih potreb, torej potreb deficita in se zato pri njih potreba po izobraževanju, ki sodi med potrebe osebnostne rasti, ne more razviti. S sistemom socialne pomoči se je v Sloveniji skušalo pomagati Romom zadovoljevati njihove potrebe deficita, vendar dr. Tatjana Vonta meni, da dosedanji ukrepi kljub vsemu niso vplivali na razvoj motivacije za izobraževanje, ker hkrati z njimi niso bili ustvarjeni pogoji za zadovoljevanje določenih socialnih potreb, kot so občutek sprejetosti,

nediskriminacije in občutek vključenosti v družbo (Vonta 2005: 20). Na razvoj motivacije za vključevanje v izobraževanje pri odraslih Romih pa pogosto vplivajo tudi negativne izkušnje iz preteklega izobraževanja.

Pri opredeljevanju ciljev na področju izobraževanja odraslih Romov se v Strategiji sledi kratkoročno in dolgoročno ugotovljenim potrebam ciljne skupine, ki izhajajo iz značilnosti in razvojnih možnosti okolja, kjer pripadniki le-te živijo, kot tudi ciljem, ki so opredeljeni v Nacionalnem programu izobraževanja odraslih do leta 2010. Slednji so: zviševati splošno izobraževalno raven odraslih, dvigniti izobrazbeno raven odraslih, pri čemer je 4-letna srednja izobrazba temeljni izobrazbeni standard, povečati zaposljivost in povečati udeležbo odraslih v vseživljenjskem učenju (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004). V skladu z omenjenimi cilji naj bi se pri izobraževanju odraslih Romov posebna pozornost namenjala vsebini izobraževalne ponudbe in dejavnostim, potrebnim za izvajanje izobraževanja odraslih.

c) Vsebina izobraževalne ponudbe

Za doseganje omenjenih ciljev naj bi vsebina izobraževalne ponudbe za odrasle Rome obsegala naslednja tri področja (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji):

- splošni neformalni programi,
- izobraževanje za zviševanje izobrazbene ravni Romov,
- izobraževanje in usposabljanje za razvoj delovne sile.

Pri splošnih neformalnih programih za odrasle naj bi bili v ospredju programi, v katerih je poudarek na pridobivanju funkcionalnega znanja za udejanjanje državljanstva, na posameznikovem celostnem razvoju, sobivanju z drugimi, osebni ustvarjalnosti, skrbi in odgovornosti za lastno zdravje, romski kulturi in zgodovini ... V Sloveniji obstajajo številni splošni neformalni programi kot tudi javno veljavni programi za odrasle, ki bi jih bilo mogoče ustrezno prilagoditi potrebam ciljne skupine odraslih Romov, na primer Projektno učenje za mlajše odrasle - PUM. Za odrasle Rome bi bilo smiselno oblikovati tudi študijske krožke, ki jih je mogoče relativno hitro prilagajati potrebam in razvijati različne preventivne zdravstvene programe ter programe za pridobivanje temeljnih veščin in spretnosti. Ponuditi bi jim bilo

potrebno tudi različne oblike in možnosti za pridobivanje in dokončanje osnovnošolske, nižje poklicne, srednje poklicne, strokovne oziroma splošne in višje strokovne izobrazbe ter tako z izobraževanjem odraslih Romov vplivati na dvigovanje izobrazbene ravni med romskim prebivalstvom. Poleg omenjenega bi bilo potrebno odraslim Romom nameniti še programe izobraževanja in usposabljanja za razvoj delovne sile, znotraj tovrstnih programov pa tudi programe, namenjene pridobivanju, razvijanju in posodabljanju spretnosti in kompetenc za prilagajanje in usmerjanje socialno-ekonomskega in tehnološkega razvoja ter ključnih kompetenc za prihodnost.

d) Dejavnosti, potrebne za izvajanje izobraževanja

Pri izobraževanju odraslih Romov je potrebno, poleg programov, razviti številne dejavnosti, potrebne za večanje vključenosti odraslih Romov v izobraževanje. V Strategiji predvidevajo razvoj naslednjih (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004):

- Svetovalno omrežje v lokalnih okoljih

Odraslim lahko dostop do znanja, poznavanje možnosti za izobraževanje in učenje, kako se učimo učiti in načrtovati svoje vseživljenjsko učenje približamo z organizirano informativno-svetovalno dejavnostjo, kot podporno dejavnostjo pri izobraževanju odraslih. V Sloveniji tako že delujejo Svetovalna središča, ki povezujejo dejavnosti svetovanja in informiranja na področju izobraževanja, trga dela in na drugih področjih, pomembnih za razvoj človeških virov v okolju. V okolju, kjer živijo Romi, pa bi bilo smiselno vključiti v dejavnosti Svetovalnih središč tudi informiranje in svetovanje za Rome, saj bi s tem vplivali na njihovo motivacijo za izobraževanje.

- Lokalni koordinatorji za izobraževanje Romov

Predvideni so predvsem za področja z večjim številom Romov, ki se soočajo s težavami pri vključevanju v izobraževanje in zaposlovanje. Na teh področjih je nujno sodelovanje in povezovanje vseh, ki lahko s svojim delovanjem prispevajo k reševanju romskega vprašanja.

- Romski koordinator za izobraževanje odraslih

Romi se pogosto v izobraževanje ne vključujejo zaradi negativnih izkušenj iz preteklega izobraževanja in nezaupanja do institucij.

Na področjih, kjer je koncentracija romskega prebivalstva večja, naj bi se zato na primer v obliki javnih del uvedli romski koordinatorji za izobraževanje, ki bi bili kot neki posredniki med Romi in institucijami in bi jim tako približali informacije o možnostih za izobraževanje.

- Posebnosti pri oblikah organizacije

Normativi in standardi: Pri programih za pridobitev izobrazbe naj bi se določilo posebne standarde in normative za število udeležencev v skupini, število ur svetovanja ter omogočilo pri opismenjevanju odraslih Romov individualno izobraževalno delo.

Brezplačnost izobraževanja: Za programe izobraževanja odraslih je potrebno zagotoviti več sredstev iz državnega proračuna ali lokalne skupnosti, saj je možno pričakovati udeležbo odraslih Romov v izobraževanju samo v primeru brezplačnosti.

Učna pomoč za udeležence programov za pridobitev izobrazbe: Zaradi slabega predznanja je potrebno odraslim udeležencem zagotoviti brezplačno učno pomoč, ki je do sedaj potekala v obliki javnih del.

V okviru Strategije, sprejete leta 2004, predvideni programi in dejavnosti že potekajo. Na področje izobraževanja odraslih je spremembe lažje uvajati, zlasti pri programih neformalnega izobraževanja, ker so navadno krajši in odraz ugotovljenih potreb v lokalnem okolju.

Leta 2003 je bilo deset partnerjev iz Dolenjske z Belo krajino in Posavja vključenih v projekt Poklicno informiranje in svetovanje za Rome, ki je potekal znotraj Nacionalnega programa Phare 2003 - Vseživljenjsko učenje. Koordinator projekta, ki se je izvajal do leta 2006, je Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj. V projektu so imeli partnerji namen raziskati izobraževalne in poklicne interese odraslih Romov na območju zajetih regij in na osnovi ugotovitev razširiti obstoječi koncept poklicnega informiranja in svetovanja, pa potrebe ciljne skupine Romov ter izdelati akcijski načrt izobraževanja odraslih na podlagi strateškega dokumenta Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji. Izdelati imajo namen tudi model lokalne koordinacije ter razviti in preizkusiti program usposabljanja romskega koordinatorja. Projekt naj bi prispeval k večjemu vključevanju Romov v procese vseživljenjskega učenja, boljšemu poznavanju romske etnične skupnosti ter prispeval izhodišča za načrtovanje in uresničevanje lokalne, regionalne in državne strategije izobraževanja in zaposlovanja odraslih Romov (www.ciktrebnje.si/si/doc/phare.doc).

Leta 2004 so začeli na pobudo Skupnosti Equal izvajati projekt Romski zaposlitveni center, katerega koordinator je Občina Škocjan in v katerem sodeluje trideset partnerjev iz Dolenjske in Bele krajine, Posavja in Pomurja. Glavni namen pilotskega projekta je ustanovitev javnega zavoda Romski zaposlitveni center, poleg tega imajo namen še: analizirati sedanje stanje

romskega vprašanja in reševanje le-tega, ustvariti pozitivno klimo za vključevanje Romov v procese izobraževanja in dela, programe motivacije, izobraževanja in usposabljanja, motivacijske aktivnosti med delodajalci za zaposlovanje Romov, oblikovati program za zaposlovanje Romov, priložnosti za zaposlitev in boljše delovne navade Romov, delavnice za senzibilizacijo javnosti o socialni pravičnosti in odpravljanju predsodkov in nezaupljivosti do romske delovne sile ... Projekt je bil namenjen dvema ciljnim skupinama, Romom in delodajalcem. Med Romi v Sloveniji je stopnja brezposelnosti izredno visoka, na nekaterih področjih celo 95-odstotna. Zaradi nizke izobrazbe in pripadnosti romski skupnosti na trg dela vstopajo kot neenakopravna in nekonkurenčna delovna sila. Z dejavnostmi projekta se je skušalo vplivati na seznanitev delodajalcev z možnostjo najema romske delovne sile, ki je lahko zanesljiva in cenejša. Projekt je sodeloval z nekaterimi drugimi projekti znotraj države, kot tudi med državami in je trajal do leta 2006 (www.drustvo-drppd.si/romski_zaposlitveni_center.htm).

Na večini lokalnih institucij za izobraževanje odraslih vsako leto poteka tudi projekt Učna pomoč brezposelnim osebam, ki je namenjen vsem brezposelnim, ki se preko območnih Zavodov za zaposlovanje in Ministrstva za šolstvo, znanost in šport vključujejo v izobraževanje. Udeležencem učne pomoči mentor pomaga pri učenju, domačih nalogah, jim dodatno razloži učno snov ter jih pri nadaljnjem učenju spodbuja. Pomoč lahko poteka skupinsko ali individualno in se je udeležujejo tudi v izobraževanju udeleženi Romi (www.zik-crnomelj.si).

V Sloveniji se je v preteklosti zanemarjala pomembnost drugačne obravnave Romov v izobraževanju. Ukrepi, s katerimi se je želelo vplivati na vključevanje ali uspešnost Romov v izobraževanju, so bili največkrat usmerjeni v asimilacijo ali v segregacijo. Zaradi ignoriranja težav in neprimerne obravnave so romski otroci navadno kmalu izstopili iz izobraževanja, kar je vplivalo na velik odstotek nepismenosti med odraslimi pripadniki romske skupnosti. S posameznimi projekti oziroma programi se je v preteklosti sicer skušalo vplivati na pismenost, izobraženost, zaposlitev in integracijo Romov, vendar je za temeljite spremembe potrebna usmerjena akcija na državni ravni.

V zadnjem času se v Sloveniji namenja več pozornosti izboljšanju položaja Romov v izobraževanju tudi na državni ravni, pri čemer so ukrepi usmerjeni tako na področje izobraževanja otrok, kot tudi odraslih. O spremembi in rezultatih, ki naj bi jih sodobne

smernice v izobraževanju in večanju zaposlenosti Romov prinesle, pa je še vedno prezgodaj govoriti.

2.4 PRIMERJALNA ANALIZA MULTIKULTURNEGA IZOBRAŽEVANJA ROMOV V SLOVENIJI IN NA MADŽARSKEM

V nadaljevanju bom primerjala stanje na področju multikulturenega izobraževanja Romov v Sloveniji in na Madžarskem.

Obema državam je skupno, da natančnih podatkov o številu Romov nimata, saj se Romi ob popisu prebivalstva pogosto ne želijo opredeliti za pripadnike te etnične skupnosti. Prav tako je v obeh državah zaradi različnih poti priseljevanja prisotna raznolikost romskih narečij. In romsko prebivalstvo dosega nizko izobrazbeno raven, ki jim zapira zaposlitvene možnosti, zato je tudi odstotek brezposelnosti v obeh državah visok, kar vpliva na njihov slab socialno-ekonomski položaj.

Na področju izobraževanja romskih otrok je obema državam skupno tudi to, da še vedno obstaja del romske populacije, ki se vanj nikoli ne vključi in v nobeni od teh dveh držav ne poteka usmerjena akcija na državni ravni za vključevanje v izobraževanje tistih, ki do sedaj niso bili.

Romi, ki se v izobraževanje vključijo, so pogosto neuspešni. Razlogi za neuspešnost so več ali manj enaki. Najpogostejša sta neznanje jezika večinskega prebivalstva in nestimulativno domače okolje. Neuspešnost v začetnem izobraževanju pa vpliva na nepismenost odraslega prebivalstva.

V obeh državah so, zlasti v preteklosti, zaradi neuspešnosti romskih otrok v izobraževanju in pogostih disciplinskih težav, ki so jih povzročali, le-te usmerjali v posebne šole. Tovrstna praksa se marsikje še danes pojavlja. Iz tega razloga je organizacija Korak za korakom izvedla mednarodno raziskavo o sposobnostih romskih otrok, vključenih v posebne šole. V raziskavo so bile poleg Madžarske vključene še Češka, Bolgarija in Slovaška. Rezultati raziskave so

pokazali, da so romski otroci ob ustrezni pomoči in spodbudi sposobni dosegati povprečne rezultate v običajnih osnovnih šolah (Messing 2003).

V obeh državah so si v preteklosti prizadevali za uspešnost romskih otrok v izobraževanju, vendar so bila ta prizadevanja največkrat v obliki segregacije. Na Madžarskem so skušali celo oblikovati romske šole, v Sloveniji pa so pri običajnih osnovnih šolah pogosto oblikovali ločene romske oddelke. Poznejše raziskave so pokazale, da je med romskimi otroki, vključenimi v integrirane oblike, napredek boljši in osip manjši v primerjavi s tistimi, ki so vključeni v ločene oddelke (TOK data v Rado 1997).

Pomembna so prizadevanja Madžarske, ki namenja za razliko od mnogih držav, tudi Slovenije, pozornost izobraževanju Romov tudi na stopnjah izobraževanja po osnovni šoli.

Na področju formalnega izobraževanja je v obeh državah skupno zavedanje, da so sedanji koncepti izobraževanja Romov v večini neustrezni in da bo potrebno uvesti spremembe, ki bodo vplivale na uspešnost romskih otrok. Izrednega pomena je vključevanje otrok v vrtce, saj bi s tem vplivali na večjo uspešnost romskih otrok v začetnem izobraževanju. Vendar pa je le-te potrebno plačati, zato je večjo udeležbo romskih otrok v vrtcih težko pričakovati. V Sloveniji so uvedli brezplačne vrtce za tiste, ki plačila niso zmožni. V njih je večina vključenih romskih otrok, kar je zopet oblika segregacije.

V obeh državah neizobraženost romskega prebivalstva vpliva na njihovo življenje in delovanje v družbi. Zato trenutno situacijo v obeh državah, ponekod na podlagi zunanje spodbude, rešujejo s programi izobraževanja odraslih, ki so večinoma namenjeni opismenjevanju, dvigovanju izobrazbene ravni med Romi, njihovi integraciji v družbo in večanju zaposlitvenih možnosti.

Obe državi, tako Madžarsko kot Slovenijo, je k intenzivnejšemu izvajanju programov izobraževanja za odrasle Rome spodbudil vstop v Evropsko unijo, saj si je bilo potrebno za področje reševanja romskega vprašanja zastaviti strateške cilje tudi za doseganje sprememb na področju izobraževanja.

Problemi nastajajo pri pomanjkanju interesov za financiranje in izvajanje tovrstnih programov. V Sloveniji je večinoma izobraževanje odraslih Romov precej odvisno od prizadevanja lokalnih institucij. Na Madžarskem se v primerjavi s Slovenijo intenzivnejše ukvarjajo z izobraževanjem odraslih Romov. Razlog za to bi lahko bil večje število Romov v državi, saj je tako njihov obstoj in problematiko težje ignorirati. Po neuradnih podatkih je do 800.000 Romov na Madžarskem in do 10.000 Romov v Sloveniji.

V Sloveniji in na Madžarskem obstajajo tudi romske organizacije, ki so zaradi lažjega doseganja ciljev na državni ravni največkrat združene v krovno organizacijo. Organizacije namenjajo pozornost različnim področjem, tudi izobraževanju. Vključenost Romov vanje pa je pomembna zato, ker na takšen način sodelujejo pri reševanju lastnega vprašanja.

Na Madžarskem so romske organizacije dosegle pomembne uspehe na političnem področju. Danes ima okoli 3.000 Romov možnost pri sodelovanju v lokalnih skupnostih (Doncsev 2000). Takšno sodelovanje pa ima pomemben vpliv na demokratično oblikovanje politike o Romih in na sodelovanje Romov z državnimi in lokalnimi organi.

V Sloveniji si krovna romska organizacija prizadeva predvsem za uresničevanje skupnih interesov na državni ravni, medtem ko si posamezna romska društva prizadevajo za uresničevanje interesov na lokalni ravni.

Videti je, da se predvsem v zadnjih letih področju izobraževanja romskih otrok in odraslih posveča veliko več pozornosti, nemalokrat pa imajo pri tem pomembno vlogo romske organizacije, ki so čedalje boljše organizirane in razvite. Vendar so prizadevanja držav pri reševanju izobraževalne dimenzije romskega vprašanja še vedno premajhna. Hkrati se pa moramo zavedati, da hitrih sprememb ne moremo pričakovati, saj je zaostanek v doseženi stopnji izobraženosti pripadnikov romske skupnosti prevelik. Zato bodo rezultati odločitev, sprejetih danes, vidni čez desetletje, kar pa tudi pomeni, da je treba sprejemati **dobre** odločitve.

3. RAZISKOVALNI PROBLEM

Raziskava je potekala na več ravneh, in sicer:

1. splošna raven (resolucija-e → zakonodaja → podzakonski akti (pravilniki, protokoli ...))

→ ta raven je v glavnem že razdelana v teoretičnem delu diplomske naloge.

2. občinska raven (občina Črnomelj in občina Semič; formalni akti in → dejansko stanje)

3. raven posamezne OŠ (OŠ Loka Črnomelj, OŠ Mirana Jarca Črnomelj ter OŠ Belokranjskega odreda Semič → strategija dela vodstva šole z učenci Romi in → dejansko stanje oziroma koliko se ta strategija v sami praksi udejanja).

4. razredna skupnost (konkretno dogajanje v razredu).

↓

↓

konkretno stanje (kaj se od splošne ravni sploh v sami praksi udejanja, kaj ignorira ... v glavnem, kaj se v 4. ravni dejansko dogaja).

3.1 Opredelitev raziskovalnega problema

Cilj raziskave je ugotoviti prisotnost multikulturnega izobraževanja romskih otrok v izobraževalnem sistemu na področju občin Črnomelj in Semič. Zato je bil namen raziskave ugotoviti:

- usklajenost same prakse dela z romskimi učenci (dejansko stanje v razredu) z zakonodajo na tem področju,
- uspešnost sodelovanja osnovne šole z občinskimi organi oziroma občino,
- kakšne so metode dela osnovne šole z romskimi učenci (ali mogoče obstajajo kakšni interni programi v tem smislu),
- uspešnost dela romskega pomočnika in strokovnih delavcev na osnovni šoli pri delu z romskimi otroki,
- sožitje romskih otrok z neromskimi,
- izkušnje romskih učencev z učitelji.

3.2 Raziskovalne teze

1. Doseg koncepta multikulturalnosti je v slovenskem izobraževalnem sistemu slab oziroma pomanjkljiv.
2. Napačna politika države (napačna intervencija; nedosledna politika; nekonsistentna politika).
3. Država je nemočna, ker so dejavniki, ki vplivajo na razmerja med skupinami na lokalni ravni, odločilni.
4. Nezadostna angažiranost občinskih organov oziroma neizvajanje zakonskih pristojnosti na področju izobraževanja romske populacije.

3.3 Raziskovalna vprašanja

1. Ali je koncept multikulturalnosti vpet v izobraževalni sistem Republike Slovenije pri delu z romskimi učenci?
2. Kateri so ukrepi, strategije ... države za vpeljavo tega koncepta v slovenski izobraževalni sistem?
3. Kako se občinski organi odzivajo na tovrstno tematiko (izobraževanje Romov) in kaj v tej smeri naredijo?
4. Kako sodeluje osnovna šola z občinskimi organi pri reševanju te problematike?
5. Kakšna je strategija dela osnovne šole pri delu z romskimi učenci?
6. Kakšne rezultate prinaša uvedba romskega pomočnika v izobraževalni proces?
7. Ali je zaznati napredek pri romskih učencih?
8. Kako se počuti romski učenec v današnjem izobraževalnem sistemu?

4. METODOLOGIJA

4.1 Vrsta raziskave

Pri raziskovanju sem uporabila kvalitativno metodo raziskovanja, pri kateri zbrano gradivo v raziskovalnem procesu predstavljajo besedni opisi ali pripovedi in pri kateri je zbrano gradivo obdelano in analizirano na beseden način brez uporabe merskih postopkov, ki dajo števila in brez operacij nad števili.

Kot metodo zbiranja podatkov sem uporabila intervjuje in anketne vprašalnike. Skozi raziskavo sem primerjala trditve vodstva šol, strokovnega osebja, učiteljev in romskih otrok iz treh osnovnih šol, in sicer OŠ Loka Črnomelj, OŠ Mirana Jarca Črnomelj in OŠ Belokranjskega odreda Semič, kot tudi trditve s strani obeh občinskih uprav (Semič in Črnomelj) - oddelek za družbene dejavnosti, zato je deskriptivna in komparativna. Pri analizi sem uporabila kvalitativni pristop. Sledila sem navodilom, ki jih je podal Mesec (Uvod v kvalitativno raziskavo 2003).

4.2 Merski instrumenti in viri podatkov

Viri podatkov so: intervjuja z višjima svetovalkama iz občinske uprave Semič in Črnomelj in intervjuji z ravnateljmi treh osnovnih šol ter ankete, ki sem jih razdelila učiteljem, strokovnim delavcem, romskim pomočnikom in romskim učencem treh osnovnih šol, in sicer Osnovne šole Loka Črnomelj, Osnovne šole Mirana Jarca Črnomelj in Osnovne šole Belokranjskega odreda Semič. Intervjuji in ankete so bili vnaprej pripravljene, vprašanja so bila po skupinah enaka.

4.3 Populacija in vzorčenje (subjekti)

Populacijo predstavljajo občinska uprava Črnomelj in občinska uprava Semič, vzorec te populacije sta predstavljali: višja svetovalka za družbene dejavnosti iz občinske uprave Črnomelj in višja svetovalka za družbene dejavnosti iz občine Semič (skupaj **2 intervjuja**).

Populacijo treh, v raziskavo vključenih osnovnih šol, predstavljajo ravnatelji, učitelji, strokovni delavci, romski pomočniki ter učenci. Vzorec so predstavljali:

- ravnatelj posamezne osnovne šole (skupaj **3 intervjuji**),
- 5 učiteljev posamezne šole, ki imajo v razredu romske učence (**od 15 vrnjenih skupaj 13 anketnih vprašalnikov**),
- 3 strokovni delavci posamezne osnovne šole, ki se ukvarjajo z romskimi učenci (**vrnjenih 9 od 9 anketnih vprašalnikov**),
- 1 romski pomočnik posamezne osnovne šole (**od 3 vrnjen 1 anketni vprašalnik**),
- 5 romskih učencev posamezne osnovne šole (**od 15 vrnjenih 14 anketnih vprašalnikov**).

**Skupaj: - 5 intervjujev,
- 37 anket.**

Vzorec ni bil izbran slučajnostno, saj sem v raziskavo vključila le romske učence. In pedagoško osebje, ki ima izkušnje z Romi oziroma dela z romskimi učenci kot tudi svetovalke iz občinske uprave, katere pokrivajo resor dela na področju romske problematike. Vzorec ljudi iz osnovne šole je priročen, saj sem s skupinami vprašanih oziroma z vključenimi v raziskavo stopila v stik preko ravnatelja/ravnateljice. Romskim učencem je pa na vsaki osnovni šoli dala ankete v izpolnitev svetovalna delavka (v njeni pisarni).

4.4 Zbiranje podatkov

Podatke sem zbirala z intervjuji in anketnimi vprašalniki v času meseca februarja in meseca marca 2009. Preden sem opravila intervjuja z višjima svetovalkama iz črnomaljske in semiške občinske uprave, sem prebrala zapisnike občinskih sej obeh občin - Črnomelj in Semič (obdobje od leta 2006 do 2008), ker sem hotela izvedeti, koliko poudarka se daje v občinski upravi na področju izobraževanja Romov.

Intervjuja z višjima svetovalkama za družbene dejavnosti iz občinske uprave Črnomelj in Semič sta bila opravljena po telefonu. Vsak je trajal okoli pet minut. Klicala sem po telefonu, da bi se dogovorili za termin sestanka, ampak ker sem že po telefonu dobila vse podatke, sestanek ni bil potreben. Intervjuje z ravnateljmi treh omenjenih osnovnih šol sem opravila osebno v njihovih pisarnah, po predhodnem dogovoru po telefonu. Trajali so približno eno uro. Ob pojasnilu, zakaj bi rada opravila intervju, sem večinoma dobila pozitiven odziv. Med intervjuji ni bilo posebnih motenj, ki bi vplivale na verodostojnost podatkov. Na zastavljena

vprašanja sem dobila tudi odgovore. Dobila sem ogromno gradiva za nadaljnjo raziskavo s pomočjo ravnateljev, saj so oni posredovali anketne vprašalnike v izpolnitev strokovnim delavcem šole, učiteljem in romskim pomočnikom. Romskim učencem pa je dala ankete v izpolnitev socialna delavka posamezne osnovne šole.

4.5 Obdelava in analiza podatkov

Takoj po intervjujih sem podatke, ko so bili ti še najbolj sveži, transkripirala ... Enako sem storila z izpolnjenimi anketami. Pri tem sem pazila, da mi kakšen podatek ne bi ušel, še zlasti pri intervjujih, ker so bili ti posneti.

Odgovore vseh šestih skupin vprašanih (višji svetovalki iz občinskih uprav, ravnateljev osnovnih šol, strokovnih delavcev, učiteljev, romskega pomočnika in romskih učencev) sem obdelala kvalitativno po postopku kvalitativne analize (Mesec 1998). Določila sem 28 kod, katere sem razdelila na šest skupin - ena skupina se nanaša na višjega svetovalca iz občinske uprave, druga na ravnatelja, tretja na strokovnega delavca šole, četrta na učitelja, peta na romskega pomočnika, šesta pa na romskega učenca.

1. skupina kod: VIŠJI SVETOVALEC ZA DRUŽBENE DEJAVNOSTI NA OBČINSKI UPRAVI

1. Delo na področju izobraževanja Romov v osnovnošolskem sistemu

2. skupina kod: RAVNATELJ

2. Sodelovanje šole z občinskimi organi

3. Sodelovanje šole z državnimi organi

4. Strategija dela z romskimi učenci

5. Posebni programi

6. Romski pomočnik

8. Napredek romskega učenca

9. Počutje romskega učenca

3. skupina kod: STROKOVNI DELAVEC

- 10. Izkušnje dela z romskimi učenci
- 11. Sodelovanje romskih staršev s šolo

4. skupina kod: UČITELJ

- 12. Posebne metode
- 13. Odnosi med romskimi in neromskimi učenci
- 14. Sodelovanje pri pouku
- 15. Razumevanje slovenskega jezika
- 16. Obiskovanje pouka
- 17. Predlagane spremembe

5. skupina kod: ROMSKI POMOČNIK

- 18. Spodbuda k tovrstni zaposlitvi
- 19. Počutje
- 20. Potek dela
- 21. Sodelovanje z romskimi učenci
- 22. Sodelovanje z učitelji
- 23. Usposabljanja

6. skupina kod: ROMSKI UČENEC

- 24. Počutje
- 25. Prijaznost učiteljice
- 26. Razumevanje s sošolci
- 27. Pozitivne strani šole
- 28. Želene spremembe

5. REZULTATI

5.1 Prva skupina kod: VIŠJI SVETOVALEC ZA DRUŽBENE DEJAVNOSTI V OBČINSKI UPRAVI

Prvi skupini kod, ki se nanašajo na višjega svetovalca za družbene dejavnosti iz občinske uprave, sledijo naslednji rezultati:

K 1. kodi: Delo na področju izobraževanja Romov v osnovnošolskem sistemu

Višja svetovalka za družbene dejavnosti-občinska uprava Črnomelj:

»**Konkretno nič**, obrnite se na ZIK (Zavod za izobraževanje in kulturo) Črnomelj in na posamezne šole.«

Višja svetovalka za družbene dejavnosti-občinska uprava Semič:

»**O tej problematiki se tukaj ne pogovarjamo kaj dosti**. To ima čez naša semiška osnovna šola in ZIK Črnomelj. Imamo **poročila**, ampak ta **so navadno povzetki poročil iz prejšnjih let** (poročila Centra za socialno delo, Zdravstvenega doma ... služb, ki se z Romi ukvarjajo).«

Iz zgoraj navedenih izjav ugotavljam, da se na občinski upravi Črnomelj kot tudi na občinski upravi Semič s področjem izobraževanja Romov v osnovnošolskem sistemu ne ukvarjajo. Tudi, ko se srečajo, pišejo poročila na podlagi povzetkov poročil iz prejšnjih let (izjava višje svetovalke števil. 2). Ob branju zapisnikov občinskih sej (za obdobje od leta 2006 do 2008 oziroma: občina Črnomelj: 9. 11. 2006 - 23. 12. 2008; 19 zapisnikov sej in občina Semič: 19. 12. 2006 - 29. 12. 2008; 25 zapisnikov sej) sem ugotovila, da se niti na eni seji niso pogovarjali o izobraževanju Romov.

5.2 Druga skupina kod: RAVNATELJ

Drugi skupini kod, ki se nanašajo na ravnatelja osnovne šole, sledijo naslednji rezultati:

K 2. kodi: Sodelovanje šole z občinskimi organi:

Ravnateljica OŠ Loka Črnomelj:

»Naša **socialna delavka** je med drugim zadolžena za **sodelovanje s centrom za socialno delo**. Sodelovanje je **dobro**.«

Ravnatelj OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

»**Pri zagotavljanju pogojev (prostorskih, bivanjskih pogojev, učila ...)** - ureditev domačih **razmer urejajo**, programsko pa bolj strokovni inštitucije (ministrstva, fakultete, inštituti, zavod za šolstvo, Zveza Romov Slovenije ...).«

Ravnateljica OŠ Belokranjskega odreda Semič:

»Občasno se na lokalnem nivoju **srečujejo predstavniki CSD Črnomelj, Zavoda za zaposlovanje - Urada za delo Črnomelj, šole in občine (približno enkrat letno)**.«

Na OŠ Loka je socialna delavka zadolžena za sodelovanje s centrom za socialno delo, katero je dobro.

Ravnatelj OŠ Mirana Jarca pravi, da je občina aktivna na področju zagotavljanja prostorskih, bivanjskih pogojev in pri oskrbovanju romskih učencev z učili ...

Ravnateljica OŠ Semič je rekla, da se na lokalnem nivoju srečajo približno enkrat na leto predstavniki CSD, Urada za delo Črnomelj, šole in občine.

K 3. kodi: Sodelovanje šole z državnimi organi:

Ravnateljica OŠ Loka Črnomelj:

»**Ministrstvo za šolstvo in šport dodeli finančna sredstva za romske otroke (...)** in **pedagoške ure za skupinsko in individualno delo z njimi oziroma dodatnimi strokovnimi delavci**.

Država se napačno tega problema loteva. Ljudem daje denar in misli, da je problem rešen. Pa ni. Nataliteta se večja, ukrepov za delo s še večjim številom Romov pa ni. Rigorozni ukrepi bi bili potrebni.«

Ravnatelj OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

»**Pojavljajo se kot pomembni financerji programov ... Mislim, da je več kot dovolj poskrbljeno za to populacijo. Seznanjamo prej naštete institucije z dejanskim stanjem na šolah, saj menimo kolegi ravnatelji Dolenjske, da ne poznajo dobro situacije, s katero**

se soočamo (izostanki od pouka, slabi življenjski pogoji, neizobraženost staršev ...). **Poznajo jo le iz knjig, stereotipno in so premalo na terenu in ne vidijo dejanskega stanja (...)** **Menim tudi, da država odnos do Romov regulira z denarjem, da rešijo socialni konflikt in nimajo cilja pripraviti tega otroka za samostojno življenje.«**

Ravnateljica OŠ Belokranjskega odreda Semič:

»Naša šola je sodelovala pred leti v projektu Uspešno vključevanje Romov v vzgojno-izobraževalni proces. Projekt je vodil Pedagoški inštitut iz Ljubljane. Ravnatelji smo posredovali ministrstvu željo, da se na to temo srečamo in mu predstavimo problematiko. Po letu 2004 smo začeli delati po Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov. Problem je nastal ob zamenjavi vlade. Poudarka tej strategiji minister Zver ni dajal in se je to področje zanemarilo. Tako da je zelo pomembna tudi politika.«

Državni organi oziroma ministrstvo za šolstvo in šport dodeljuje osnovnim šolam finančna sredstva za dodatne programe, delo ter dodatno strokovno osebje za delo z romskimi učenci. Ravnateljica OŠ Loka je izjavila, da se država romske problematike loteva na napačen način, saj daje ljudem denar in misli, da se bo na takšen način izognila problemom, kar po njenem mnenju ne gre tako. Nataliteta romske populacije se večja, ukrepov za delo s še večjim številom le teh pa ni, in je mnenja, da bi bili potrebni rigorozni ukrepi.

Ravnatelj OŠ Mirana Jarca meni, da je za romsko populacijo več kot dovolj poskrbljeno in da ustanove, kot so ministrstva, fakultete, inštituti, zavod za šolstvo, Zveza Romov Slovenije ... situacije, s katerimi se soočajo na šolah, ne poznajo oziroma jo poznajo le preko stereotipov, knjig, in niso neposredno seznanjeni z dejanskim stanjem (terensko delo). Pravi tudi, da država z denarjem regulira odnos do Romov in na ta način rešuje socialni mir, kar pa romskemu otroku ne pomaga pri doseganju samostojnosti.

Ravnateljica OŠ Semič je med drugim povedala, da so ravnatelji dali pobudo ministru za šolstvo in šport, da se srečajo in se na temo romske problematike pogovorijo. Izpostavila je tudi to, da so po letu 2004 začeli izvajati program Strategije vzgoje in izobraževanja Romov, vendar se je ob zamenjavi vlade ta program zanemaril, saj tedanji minister za šolstvo in šport Zver tej problematiki ni namenil pozornosti v veliki meri. Rekla je, da je politika zelo pomembna.

K 4. kodi: Strategija dela z romskimi učenci:

Ravnateljica OŠ Loka Črnomelj:

»**Da bi vsi končali devetletko in se uspešno vključili v nadaljnje šolanje in življenje.** Navadno je pa, da v 4., 5. razredu prekinejo šolanje, predvsem dekleta.«

Ravnatelj OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

»**Normalno delo s tistimi, ki sledijo in veliko različnih pomoči, kjer je ta potrebna; tudi zunaj šole** (center za socialno delo, zdravstveni dom, logoped, policijska postaja ...). Delamo ogromno na tem, da se **vsem omogočimo enake možnosti učenja v šoli in spoštovanje človekovih pravic.** Mi definitivno **delamo na konceptu multikulturalnosti, ga izvajamo.** **Vprašanje pa je, koliko smo pri tem uspešni.**

Ključno pri tem vprašanju je, da se otroka **usposobi oziroma pripravi za skrb za lastno usodo, za delo, kulturno vključenost ...** Če bi to dosegli v teh pogojih, bi naredili že ogromno.«

Ravnateljica OŠ Belokranjskega odreda Semič:

»... Vključeni smo v projekt **Uspešno vključevanje Romov v vzgojno-izobraževalni proces ... Učenci so integrirani med ostale učence ...** Učence obravnavamo enako, kot vse ostale. Torej, če **potrebujejo individualno pomoč, zanje to organiziramo.** Ker pa imajo nekateri od romskih učencev (približno polovica vseh) težave zaradi jezika, smo na šoli zaposlili poleg romske pomočnice, financirane preko ESS, še eno romsko pomočnico preko javnih del. **Organizirano imamo učno pomoč in pomoč pedagoga. Spremljamo obisk pouka, kateri je še vedno nereden.**«

Strategija dela z romskimi učenci na OŠ Loka je, da bi vsi zaključili osnovnošolsko izobraževanje in uspešno nadaljevali šolanje in nadaljnje življenje (kar je pri redko kateremu tudi doseženo, saj zaključijo šolanje že mnogo prej - v 4., 5. razredu).

V OŠ Mirana Jarca omogočajo normalno delo tistim, ki sledijo in nudijo pomoč tistim, ki jo potrebujejo. Omogočajo vsem enake možnosti učenja v šoli in spoštujejo človekove pravice, bistveno pa je to, da skušajo otroka usposobiti, da ta poskrbi za lastno usodo, za delo, za kulturno vključenost ... Ravnatelj meni, da bi s tem v takšnih pogojih naredili že ogromno.

Na OŠ Semič so romski učenci integrirani med ostale, tudi obravnavani so enako kot ostali učenci. Če potrebujejo individualno pomoč, jo tudi dobijo. Zaradi težav z razumevanjem slovenskega jezika (približno polovica romskih učencev) so zaposlili še dodatno romsko

pomočnico, organizirano imajo učno pomoč ter pomoč pedagoga in spremljajo obiskovanje pouka, ki je še vedno nereden.

K 5. kodi: Posebni programi:

Ravnateljica OŠ Loka Črnomelj:

»**Za tiste, ki imajo z odločbo določene posebne prilagoditve.**«

Ravnatelj OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

»Poudarek dajemo **socializaciji teh otrok**, saj je na nizkem nivoju, ob vstopu so težave, saj so močno socialno neprilagojeni, težave s higieno, pri delu s starši. Pri higieni celo kolegi opazamo, da upada, kar ni logično. Mogoče tiči razlog v večjem številu rojstev socialno šibkih - povezava z lagodno dobljenim denarjem; kateri ne gre za otroke, ampak za druge stvari. **Delo s starši je izredno pomembno. Jezik je tudi problem** - večinoma se družijo med seboj in iz tega razloga manj znajo slovenski jezik, saj se le-ti med seboj pogovarjajo romsko. **Posebne programe opravlja strokovna služba naše šole (romski pomočnik, svetovalni delavci, defektologinja, pedagoginja, socialna delavka).**«

Ravnateljica OŠ Belokranjskega odreda Semič:

»**Individualizirane za nekatere.**«

Na OŠ Loka izvajajo posebne programe le pri tistih, ki imajo z odločbo določene posebne prilagoditve.

Na OŠ Mirana Jarca delajo na socializaciji romskih učencev, menijo tudi, da je delo s starši izredno pomembno, pri razumevanju slovenskega jezika so težave, saj se romski učenci večinoma med seboj družijo in govorijo romski jezik. Na njihovi šoli posebne programe opravlja oziroma izvaja strokovna služba šole (romski pomočnik, svetovalni delavci, defektologinja, pedagoginja, socialna delavka).

Na OŠ Semič izvajajo posebne programe, ki so individualizirani za nekatere.

K 6. kodi: Romski pomočnik:

Ravnateljica OŠ Loka Črnomelj:

»Sedaj **smo na začetku tega uvajanja** in ne moremo še v celoti ovrednotiti. Do sedaj je **delo uspešno in koristno za romske učence**. Ima poklicno šolo ta gospa.«

Ravnatelj OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

»Je **novost pri nas**, pri nas je od 1. septembra 2008. Opravlja naloge, kot jih ima po pogodbi. **Pomaga učitelju večinoma v nižjih razredih. Nekateri starši romskega pomočnika ne odobravajo in ne sprejemajo** (zaradi zavisti, sprtosti, saj so romske družine precej v konfliktu), čeprav je koristen za romskega otroka.

Ravnateljica OŠ Belokranjskega odreda Semič:

»Romski pomočnik **ima pri nas pomembno vlogo** v vrtcu, v šoli - **predvsem na začetni stopnji pri premagovanju jezikovnih preprek**. Strokovni delavci **ga lepo sprejemajo**.«

Na podlagi izjav ravnateljev ugotavljam, da je romski pomočnik novost v izobraževalnem procesu, delo romskega pomočnika je uspešno in koristno, ima pomembno vlogo predvsem v nižjih razredih pri premagovanju jezikovnih preprek. Ravnatelj OŠ Mirana Jarca je povedal, da ga nekateri starši romskih učencev ne odobravajo in ne sprejemajo (zaradi zavisti, sprtosti - veliko romskih družin je namreč med seboj sprtih), kljub temu, da je za njihovega otroka koristen. Strokovni delavci na OŠ Semič ga lepo sprejemajo.

K 7. kodi: Napredek romskega učenca:

Ravnateljica OŠ Loka Črnomelj:

»**Boljši, ker je več časa za individualen pristop**. Tega pa ti otroci zelo potrebujejo.«

Ravnatelj OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

»**Izobrazbena raven se dviguje pri tistih, ki se hočejo učiti**. Imamo nekaj tistih, ki so zelo dobri, ko se vpisujejo v srednje šole in zanje vemo, da jih tudi končujejo; **so pa tudi takšni, ki končajo šolanje že v 4., 5. razredu**. Nekaterim je šola še vedno tuja, kar je povezano s primanjkljajem iz svojega socialnega okolja. Znanje jim ravno ni vrednota, premalo doma delajo oziroma nič ne delajo. **Gre na boljše, ampak napredek je zelo majhen**.«

Ravnateljica OŠ Belokranjskega odreda Semič:

»**Napredek je, toda počasen.** Primerjati je potrebno napredek posameznega učenca z njim samim. Počasi se izboljšuje obisk, predvsem **dlje časa ostajajo v vzgojno-izobraževalnem procesu.** Včasih so do 5. razreda, sedaj imamo 2 učenca iz naselja v 8. razredu.«

S pomočjo te kode sem ugotovila, da napredek je, ampak je ta počasen oziroma majhen. Eden od razlogov za le-tega je, da je več časa za individualen pristop, katerega romski učenci potrebujejo. Izobrazbena raven se povečuje pri tistih, ki se hočejo učiti, je pa še veliko tistih učencev, ki pustijo šolanje že v 4., 5. razredu. Znanje zanje ni vrednota, doma premalo oziroma nič ne delajo.

K 8. kodi: Počutje romskega učenca:

Ravnateljica OŠ Loka Črnomelj:

»**Romski učenec potrebuje osebni pristop učitelja, takrat se počuti varnega in redno obiskuje pouk.** V višjih razredih ne hodijo k dopolnilnemu pouku, ker se preveč zanašajo na individualno pomoč učitelja. **Močno se trudimo, da se počuti enako kot vsi ostali učenci.**«

Ravnatelj OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

»**Zelo neradi hodijo v šolo v naravi, športne dneve, zelo so navezani na svoje matične družine.** Svojega jezika, svoje kulture ne radi razkrivajo. Njihov jezik je zelo skromen.«

Ravnateljica OŠ Belokranjskega odreda Semič:

»**Bolje, kot včasih.** Vsakodnevno me prideta učenca 8. razreda pogledat v pisarno.«

S pomočjo te kode sem ugotovila, da romski učenec potrebuje osebni pristop učitelja, saj se takrat počuti varnega in tudi redno obiskuje pouk.

Ravnatelj OŠ Mirana Jarca pravi, da se neradi udeležujejo šol v naravi, športnih dni, saj so močno navezani na svoje matične družine, kot tudi neradi razkrivajo svoje kulture in jezika.

Na OŠ Semič se romski učenci boljše počutijo kot včasih.

5.3 Tretja skupina kod: STROKOVNI DELAVEC

Tretji skupini kod, ki se nanašajo na strokovnega delavca na osnovni šoli, sledijo naslednji rezultati:

5.3.1 TABELA 1: Strokovni delavci

	OŠ	Strok. izobrazba
1.	Loka Črn.	Spec. pedagog.
2.	Loka Črn.	Psiholog
3.	Loka Črn.	Soc. del.
4.	Mirana Jarca	pedagoginja
5.	Mirana Jarca	Soc. del.
6.	Mirana Jarca	Učitelj. razred. pouka in Prof. defektologije
7.	OŠ Semič	pedagoginja
8.	OŠ Semič	Spec. pedagog
9.	OŠ Semič	Soc. del.
∑ 9 strok. del	3 iz Loke 3 iz M. Jarca 3 iz OŠ Semič	3 soc. delavke 2 spec. pedagoginji 2 pedagoginji 1 psiholog 1 učiteljica razrednega pouka, prof.defektologije

Pri deveti kodi sem se odločila izpostaviti samo izjave oziroma odgovore socialnih delavk. Odgovori ostalih strokovnih delavcev se nahajajo v prilogi diplomske naloge.

K 9. kodi: Izkušnje dela z romskimi učenci

Socialna delavka iz OŠ Loka Črnomelj

»**Delo** z romskimi učenci je **specifično**. Trudimo se omogočiti jim, da razvijejo svoje potencialne na tistih področjih, za katere imajo afiniteto in upoštevamo njihove drugačne psihofizične potrebe. **S fleksibilnimi oblikami vzgojno-izobraževalnega dela se skušamo približati njihovemu načinu življenja.** Romski učenci **praviloma slabo obvladajo slovenski jezik, zato je potrebno uporabiti specifične učne metode.** Njihova posebnost izhaja tudi iz drugačnih **materialnih, socialnih in kulturnih pogojev, v katerih živijo.** **Upoštevati je potrebno tudi njihovo kratkotrajno sposobnost pozornosti in vztrajnosti ter posebnosti, ki izhajajo iz njihove pripadnosti romski skupnosti, predvsem njihovo potrebo po gibanju in bivanju na prostem.** Za romske učence je značilno tudi **neredno obiskovanje pouka.**«

Socialna delavka (5.) iz OŠ Mirana Jarca Črnomelj

»Z njimi delam že 4 leta in večinoma imam dobre izkušnje.«

Socialna delavka (9.) iz OŠ Belokranjskega odreda Semič

»Z romskimi učenci delam že 30 let. Veliko sem delala na vključevanju romskih učencev v šolo in vrtec, pri socializaciji. Bilo je negativnih izkušenj, a malo več pozitivnih izkušenj. Z učenci Romi sem in še vedno delam zelo rada.«

Iz odgovorov socialnih delavk na temo izkušnje dela z romskimi učenci ugotavljam, da prevladujejo večinoma dobre izkušnje (odgovori socialne delavke pod št. 5 in 9.). Socialna delavka iz OŠ Loka pa bolj opisuje značilnosti romskih učencev in način dela z njimi, in ne toliko o izkušnjah.

K 10. kodi: Sodelovanje romskih staršev s šolo:

Strokovni delavci iz OŠ Loka Črnomelj

Specialna pedagoginja 1:

»Slabše, še posebej, če gre za vprašanja vedenja in učenja. Pridejo individualno, še največ zaradi beneficij. Skupinskim dogodkom - predavanjem, roditeljskim sestankom - pa se izogibajo.«

Psiholog 2:

»Starši pridejo na povabilo kolegice socialne delavke zaradi urejanja materialnih ugodnosti, zaradi uspeha pa manj, še redkeje pa na skupinske sestanke - verjetno jim je ob drugih neprijetno.«

Socialna delavka 3:

»Večina staršev dobro sodeluje s šolo. Udeležujejo se govorilnih ur in roditeljskih sestankov. Tisti, ki pa ne, jih razrednik ali svetovalna služba pokliče po telefonu ali po pošti in se zglasijo v šoli.«

Strokovni delavci so večinoma odgovarjali, da je sodelovanje staršev romskih otrok s šolo slabše, ko gre za vprašanje vedenja in šolskega uspeha njihovega otroka. Ko pa gre za urejanje materialnih ugodnosti in »beneficij«, pa je sodelovanje bolj pogosto oziroma boljše.

Strokovna delavca (pod št. 1 in 2) sta napisala, da se starši romskih otrok skupinskim sestankom izogibajo oziroma se jih ne udeležujejo. Kot eden od razlogov je bil naveden, da se verjetno ob drugih ljudeh počutijo neprijetno.

Socialna delavka (št. 3) je pa napisala, da je sodelovanje dobro in da se udeležujejo sestankov in roditeljskih sestankov. Tisti, ki se ne, se pa pozivu s strani šole oziroma svetovalne službe naknadno odzovejo.

Strokovni delavci iz OŠ Mirana Jarca Črnomelj

Pedagoginja 4:

»**Starši, razen nekaj izjem, se za uspehe otrok ne zanimajo. V šolo prihajajo le na poziv ali tudi to ne (nekateri).** Otrok, nekateri, ne pošiljajo v šolo - veliko manjkajo. Vzroke si izmišljajo (glava, vročina, zobobol). **Doma nič ne poskrbijo za delo otrok, za čistočo. Na srečanjih vse obljubijo, delajo pa po svoje naprej.** Otrok ne zaposlijo, ampak delajo, kar želijo. Jih zelo zagovarjajo.«

Socialna delavka 5:

»**Večine romskih staršev ni v šolo, s tistimi, ki hodijo, se da kar dobro sodelovati.**«

Učiteljica razrednega pouka in prof. defektologije 6:

»**Romski starši že od nekdaj (so redke svetle izjeme) ne sodelujejo. V šolo ne prihajajo na govorilne ure in roditeljske sestanke. Tudi na pisna povabila se ne odzovejo. V šolo pridejo le takrat, ko kaj želijo (učbenike, zvezke, pisala ...) ali pa pred koncem šolskega leta, ko skušajo izsiliti napredovanje otroka v višji razred.**«

Strokovni delavci OŠ Mirana Jarca so odgovorili, da je sodelovanje staršev romskih otrok večinoma slabo. Na šole prihajajo le takrat, ko kaj potrebujejo (šolske potrebščine za otroke) ali pa pred koncem šolskega leta, »ko skušajo izsiliti napredovanje otroka v višji razred«. Tudi pozivom šole se ne odzivajo, nekateri otrok ne pošiljajo v šolo in doma slabo skrbijo zanje. Obljublajo stvari, katerih se potem ne držijo. So tudi izjeme, ko v šolo hodijo in s šolo dobro sodelujejo.

Strokovni delavci iz OŠ Belokranjskega odreda Semič

Pedagoginja 7:

»**Tudi to se z leti izboljšuje, predvsem na račun govorilnih ur v naseljih.**«

Specialna pedagoginja 8:

»Sodelovanje s starši je večinoma **odvisno od naše pobude**. Sama **obiskujem starše na domu** in lahko rečem, da sem bila **do sedaj vedno dobro sprejeta**. Menim, da so **romski starši nesigurni v odnosu do šole, jih je sram in zato tudi ne prihajajo na šolo.**«

Socialna delavka 9:

»Sodelovanje med starši in mano je **zelo dobro**. **Radi se pogovarjajo, se obračajo name in mi zaupajo**. **Premalo pa sodelujejo z ostalimi učitelji**. **Premalo se zanimajo za šolski uspeh njihovih otrok.**«

Na OŠ Belokranjskega odreda se poleg drugih stvari (odnosi med romskimi in neromskimi učenci, večja obiskanost pouka s strani romskih učencev z) z leti izboljšuje tudi sodelovanje staršev romskih otrok s šolo, dosti na račun govorilnih ur v romskih naseljih, kjer so strokovne delavke sedaj dobro sprejete.

Strokovna delavka (št. 8) je izpostavila kot razlog neprihajanja staršev na šolo ta, da so le-ti nesigurni v odnosu do šole in da jih je sram.

Socialna delavka te šole (št. 9) je napisala, da z njo sodelujejo zelo dobro, le da premalo sodelujejo z ostalimi učitelji in se premalo zanimajo za šolski uspeh svojih otrok.

5.4 Četrta skupina kod: UČITELJ

Četrta skupini kod, ki se nanašajo na učitelje na osnovni šoli, sledijo naslednji rezultati:

5.4.1 Tabela 2: 4. skupina kod, ki se nanaša na učitelja

	OŠ	11. Posebne metode	12. Odnosi med rom. in nerom. učenci	13. Sodelovanje pri pouku	14. Razumevanje slo. jezika	15. Obiskovanje pouka
1.	Loka Črn.	a	a	a	a	c
2.	Loka Črn.	b	b	d	b	b
3.	Loka Črn.	b	b	c	b	b
4.	Loka Črn.	a	a	b	b	a
5.	Mirana Jarca	c	b	b	c	a
6.	Mirana Jarca	c	a	d	d	a
7.	Mirana Jarca	a	c	a	b	a
8.	Mirana Jarca	e	b	c	b	c
9.	Mirana Jarca	e	a	e	b	d
10.	OŠ Semič	a	b	f	c	a
11.	OŠ Semič	d	a	c	b	d
12.	OŠ Semič	b	b	f	a	c
13.	OŠ Semič	c	b	f	a	a
4 Loka 5 M. Jarca 4 OŠ Semič Σ13 učiteljev		4x a 3x b 3x c 1x d 2x e	5x a 7x b 1x c	2x a 2x b 3x c 2x d 1x e 3x f	3x a 7x b 2x c 1x d	6x a 2x b 3x c 2x d

K 12. skupini kod: Posebna metoda:

Koda: a) Posebne metode niso potrebne, vendar je potrebno učence bolj spodbujati, ponazarjati s konkretnim materialom, razlagati, kontrolirati.

Koda: b) Odvisno od posameznika; če otrok hodi v šolo in ima doma urejene razmere, posebne metode niso potrebne. V drugih primerih pa je potreben individualen pristop.

Koda: c) Metode se prilagajajo glede na težave, ki jih imajo učenci Romi in Neromi.

Koda: d) Posebna metoda je vsekakor potrebna. Romski učenci potrebujejo velikokrat poseben pristop, določene stvari jim je potrebno še enkrat razložiti.

Koda: e) Posebna metoda ni potrebna.

K 12. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Loka Črnomelj:

Dve učiteljici iz OŠ Loka menita, da posebne metode niso potrebne, vendar je potrebno učence bolj spodbujati, ponazarjati s konkretnim materialom, bolj razlagati, kontrolirati (koda **a**). Dve učiteljici sta mnenja, da je odvisno od posameznika; če otrok hodi v šolo in ima doma urejene razmere, posebne metode niso potrebne. V drugih primerih pa je potreben individualen pristop (koda **b**).

K 12. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

Ena učiteljica iz OŠ Mirana Jarca meni, da posebna metoda ni potrebna, vendar ... (koda **a**), medtem ko dve učiteljici menita, da se metode prilagajajo glede na težave, ki jih imajo učenci Romi in Neromi (koda **c**), dve učiteljici pa sta mnenja, da posebna metoda ni potrebna (koda **e**).

K 12. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Belokranjskega odreda Semič:

Ena učiteljica iz OŠ Belokranjskega odreda Semič meni, da posebna metoda za delo z romskimi učenci ni potrebna, vendar ... (koda **a**), druga meni, da je potrebnost posebne metode za delo z romskimi učenci odvisna od posameznika; če otrok hodi v šolo in ima doma urejene razmere, posebne metode niso potrebne. V drugih primerih je potreben individualen pristop (koda **b**), tretja učiteljica meni, da se metode prilagajajo glede na težave, ki jih imajo Romi in Neromi (koda **c**), medtem ko četrta učiteljica meni, da je posebna metoda vsekakor pomembna in da romski učenci velikokrat potrebujejo poseben pristop in jim je potrebno določene stvari še enkrat razložiti (koda **d**).

K 13. skupini kod: Odnosi med romskimi in neromskimi učenci:

a) Odnosi so dobri. Romski učenci se kar dobro vključijo v skupino in tudi ostali jih sprejmejo za sebi enake.

b) Odnosi so dobri. Romski učenci se kar dobro vključijo v skupino in tudi ostali jih sprejmejo za sebi enake, vendar so tudi izjeme, ko neromski učenci ne marajo Roma, ker se ta neprimerno obnaša, nenehno nagaja, neredno obiskuje pouk.

c) Nekateri se dobro vključujejo v skupino in so sprejeti, nekateri - to je večina - pa s svojim vedenjem kažejo odklonilen odnos in se rajši družijo med seboj.

K 13. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Loka Črnomelj:

Dve učiteljici iz OŠ Loka menita, da so odnosi dobri in da se romski učenci kar dobro vključujejo v skupino in tudi ostali jih sprejmejo za sebi enake (koda a). Dve pa menita, da so odnosi dobri in da se romski učenci kar dobro vključujejo v skupino in tudi ostali jih sprejmejo za sebi enake, vendar so izjeme, ko neromski učenci ne marajo Roma, ker se ta neprimerno obnaša, nenehno nagaja, neredno obiskuje pouk (koda b).

K 13. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

Dve učiteljici iz OŠ Mirana Jarca menita, da so odnosi med romskimi in neromskimi učenci dobri (koda a). Dve pa menita, da so odnosi dobri in da se romski učenci kar dobro vključujejo v skupino in tudi ostali jih sprejmejo za sebi enake, vendar so izjeme, ko neromski učenci ne marajo Roma, ker se ta neprimerno obnaša, nenehno nagaja, neredno obiskuje pouk (koda b). Ena učiteljica pa meni, da se nekateri dobro vključujejo v skupino in so sprejeti, nekateri - to je večina - pa s svojim vedenjem kažejo odklonilen odnos in se rajši družijo med seboj (koda c).

K 13. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Belokranjskega odreda Semič:

Ena učiteljica iz OŠ Belokranjskega odreda Semič meni, da so odnosi med romskimi in neromskimi učenci dobri (koda a). Ostale tri pa menijo, da so odnosi dobri in da se romski učenci kar dobro vključujejo v skupino in tudi ostali jih sprejmejo za sebi enake, vendar so izjeme, ko neromski učenci ne marajo Roma, ker se ta neprimerno obnaša, nenehno nagaja, neredno obiskuje pouk (koda b).

K 14. skupini kod: Sodelovanje pri pouku:

- a) Ne sodelujejo dovolj, le če so izzvani s pogovorom.
- b) Nekateri romski učenci sodelujejo pri pouku, drugi ne. Odvisno od razmer, v katerih živijo doma. Če živijo v neurejenih razmerah, je sodelovanje slabo in nasprotno.
- c) Večina otrok se trudi in sodeluje.
- d) Odvisno od posameznika. Nekateri se zaprejo vase in nočejo govoriti pred vsemi.
- e) Ne sodelujejo pri pouku.

f) Sodelujejo pri pouku glede na zmožnosti in sposobnosti.

K 14. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Loka Črnomelj:

Ena učiteljica iz OŠ Loka meni, da romski učenci ne sodelujejo dovolj, razen če so izzvani k sodelovanju s pogovorom (koda **a**). Druga učiteljica meni, da nekateri sodelujejo pri pouku, drugi pa ne. Odvisno je od razmer, v katerih živijo doma. Če so te neurejene, je sodelovanje romskih otrok slabo in nasprotno (koda **b**). Tretja učiteljica meni, da se večina romskih otrok trudi in sodeluje (koda **c**). Medtem ko četrta učiteljica meni, da je sodelovanje odvisno od posameznika, saj se nekateri zaprejo vase in nočejo govoriti pred vsemi (koda **d**).

K 14. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

Ena učiteljica iz OŠ Mirana Jarca meni, da romski učenci ne sodelujejo dovolj, razen če so izzvani k sodelovanju s pogovorom (koda **a**). Druga učiteljica meni, da nekateri sodelujejo pri pouku, drugi pa ne. Odvisno je od razmer, v katerih živijo doma. Če so te neurejene, je sodelovanje romskih otrok slabo in nasprotno (koda **b**). Tretja učiteljica meni, da se večina romskih otrok trudi in sodeluje (koda **c**). Četrta učiteljica meni, da je sodelovanje odvisno od posameznika, saj se nekateri zaprejo vase in nočejo govoriti pred vsemi (koda **d**), medtem ko peta učiteljica meni, da romski učenci ne sodelujejo pri pouku (koda **e**).

K 14. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Belokranjskega odreda Semič:

Ena učiteljica iz OŠ Belokranjskega odreda Semič meni, da se večina romskih učencev trudi in sodeluje (koda **c**), medtem ko ostale tri učiteljice menijo, da sodelujejo pri pouku glede na svoje zmožnosti in sposobnosti (koda **f**).

K 15. skupini kod: Razumevanje slovenskega jezika:

a) Slovenski jezik razumejo, vendar je njihov besedni zaklad slab oziroma pri mnogih besedah imajo probleme z razumevanjem pomena le-teh.

b) Večinoma razumejo slovenski jezik.

c) Nekateri razumejo slovensko, drugi ne. V družinah, kjer doma poleg romščine govorijo tudi slovensko, učenci z razumevanjem nimajo težav.

d) Ob vstopu v šolo slabo razumejo slovenski jezik, so pa tudi izjeme - romski učenci, ki z razumevanjem slovenskega jezika nimajo težav.

K 15. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Loka Črnomelj:

Ena učiteljica iz OŠ Loka meni, da romski učenci razumejo slovenski jezik, vendar je njihov besedni zaklad slab oziroma imajo pri mnogih besedah težave z razumevanjem le-teh (koda **a**). Ostale tri učiteljice pa menijo, da romski učenci večinoma razumejo slovenski jezik (koda **b**).

K 15. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

Tri učiteljice iz OŠ Mirana Jarca menijo, da romski učenci večinoma razumejo slovenski jezik (koda **b**), ena učiteljica meni, da nekateri romski učenci razumejo slovensko, drugi pa ne. V družinah, kjer doma poleg romščine govorijo tudi slovensko, učenci z razumevanjem slovenskega jezika nimajo težav (koda **c**). Peta učiteljica meni, da romski učenci ob vstopu v šolo slabo razumejo slovenski jezik, so pa tudi izjeme - romski učenci, ki z razumevanjem le-tega nimajo težav (koda **d**).

K 15. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Belokranjskega odreda Semič:

Dve učiteljici iz OŠ Belokranjskega odreda Semič menita, da romski učenci razumejo slovenski jezik, vendar je njihov besedni zaklad slab oziroma imajo pri mnogih besedah težave z razumevanjem le-teh (koda **a**), ena učiteljica meni, da romski učenci večinoma razumejo slovenski jezik (koda **b**), medtem ko četrta učiteljica meni, da nekateri romski učenci razumejo slovensko, drugi ne, ter da v družinah, kjer doma poleg romščine govorijo tudi slovensko, učenci z razumevanjem slovenskega jezika nimajo težav (koda **c**).

K 16. skupini kod: Obiskovanje pouka:

- a)** Nekateri da, drugi ne.
- b)** Velika večina ima še vedno probleme z rednim obiskovanjem pouka, predvsem v višjih razredih.
- c)** Redno obiskujejo pouk.
- d)** Ne obiskujejo redno pouka.

K 16. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Loka Črnomelj:

Ena učiteljica iz OŠ Loka meni, da nekateri romski učenci obiskujejo pouk, drugi ne (koda **a**), dve učiteljici menita, da ima velika večina še vedno probleme z rednim obiskovanjem pouka, predvsem v višjih razredih, četrta pa meni, da romski učenci redno obiskujejo pouk (koda **c**).

K 16. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

Tri učiteljice iz OŠ Mirana Jarca menijo, da nekateri romski učenci obiskujejo pouk, drugi ne (koda **a**), ena učiteljica meni, da romski učenci redno obiskujejo pouk (koda **c**), peta učiteljica pa meni, da romski učenci pouka ne obiskujejo redno (koda **d**).

K 16. skupini kod: Učiteljice iz OŠ Belokranjskega odreda Semič:

Dve učiteljici iz OŠ Belokranjskega odreda Semič menita, da nekateri romski učenci obiskujejo pouk, drugi ne (koda **a**), tretja učiteljica meni, da romski učenci redno obiskujejo pouk (koda **c**), četrta učiteljica pa meni, da romski učenci pouk neredno obiskujejo (koda **d**).

17. koda: Predlagane spremembe

K 17. kodi: Učiteljice iz OŠ Loka Črnomelj:

Učiteljica št. 1: »Mislim, da bi individualno pomoč potrebovalo veliko več otrok, ki pa niso Romi. Ti jo dobijo le, če imajo odločbo, redki brez nje.«

Učiteljica št. 2: »V izobraževalnem sistemu ni potrebno spreminjati stvari. Te otroke oziroma starše bi bilo potrebno pripraviti na to, da njihovi otroci morajo obiskovati pouk in da imajo poleg pravic tudi dolžnosti.«

Učiteljica št. 3: »Če bi se njihovi starši zavedali, kako pomembno je izobraževanje, bi tudi sami otroci raje sodelovali pri izobraževanju. Dokler pa tega ne bo, bo potrebno veliko truda za njihovo izobrazbo (strokovnih služb in učiteljev).«

Učiteljica št. 4: »Še bolj bi jim približala šolo (predvsem staršem) ter jih ozavestila o pomembnosti izobrazbe.«

K 17. kodi: Anketirane učiteljice OŠ Loka so mnenja, da bi bilo potrebno nuditi več individualne pomoči učencem Neromom, saj jo ti dobijo le na podlagi odločbe. In da v izobraževalnem sistemu ni potrebno ničesar spreminjati, potrebno jih je ozavestiti o pomembnosti izobrazbe, poleg tega je treba šolo bolj približati romskim učencem in njihovim staršem, da morajo bolj pogosto obiskovati pouk in da imajo poleg pravic tudi dolžnosti. Namreč, dokler to ne bo doseženo, bo potrebno vložiti veliko truda za višji doseg njihove izobrazbene stopnje.

K 17. kodi: Učiteljice iz OŠ Mirana Jarca Črnomelj:

Učiteljica št. 5: »Če je sedanji izobraževalni sistem primeren za vse učence, je tudi za romske. Menim, da bi se bilo potrebno bolj usmeriti na to: kako poskrbeti, da bodo bolj redno prihajali k pouku, da bodo za šolsko delo bolj zainteresirani, da bodo kupili šolske potrebščine (za to dobijo denar), kako socializirati in izobraziti starše.«

Učiteljica št. 6: »Sistem ocenjevanja in napredovanja v višji razred. Standardi znanja so za učence Rome prezahtevni, ne dosegajo niti minimalnih. Problem je tudi v napredovanju, ker v 1. in 2. razredu ne ponavljajo, če starši ne privolijo v to. Torej učenec Rom ne rabi ničesar znati, pa napreduje v višji razred. Je to normalno?«

Učiteljica št. 7: »Zaradi preveč pozornosti in individualne pomoči romskim učencem, ki jih imamo na šoli kar precej, nam zmanjkuje časa za delo z nadarjenimi učenci.«

Učiteljica št. 8: »/«

Predvidevam, da ta učiteljica ne bi ničesar spreminjala.

Učiteljica št. 9: »Mislim, da je izobraževalni sistem v redu. Težave se pojavljajo pri ljudeh samih in ne v sistemu.«

K 17. kodi: Anketirane učiteljice OŠ Mirana Jarca na vprašanje predlaganih sprememb za sedanji izobraževalni sistem so mnenja, da je izobraževalni sistem primeren tako za romske kot neromske učence, le da je potrebno poskrbeti, da bodo romski učenci bolj redno obiskovali pouk, da bodo za šolo bolj zainteresirani, da je potrebno socializirati in izobraziti starše romskih otrok. So tudi mnenja, da »ni normalno«, da romski učenci napredujejo v višje razrede oziroma iz 1. v 2. razred, če ne dosegajo niti minimalnega znanja. Za delo z nadarjenimi učenci zaradi preveč dajanja pozornosti in nudenja individualne pomoči romskim učencem zmanjkuje časa.

Pravijo tudi, da ni problem v samem izobraževalnem sistemu, ampak v ljudeh samih - Romih.

K 17. kodi: Učiteljice iz OŠ Belokranjskega odreda Semič:

Učiteljica št. 10: »**Obvezno bi moral biti prisoten še en učitelj v razredu.** Utopija je razmišljanje, da v kolikor je v razredu manjše število učencev, lahko učitelj najde čas tudi za problematične učence in romske učence. **Romski učenci potrebujejo neprestano pomoč, potrditev, kontrolo in ljubezen** - zato sta v razredu nujno potrebna dva učitelja, kajti vsega tega en učitelj ne zmore. **Vsi učenci želijo biti uspešni, pohvaljeni, ljubljeni.**«

Učiteljica št. 11: »Nekaj bistvenega **ne bi spreminjala**, saj menim, da **na naši šoli delamo dobro in je viden napredek.** Če bi romski učenci bolj redno hodili k pouku, bi lahko še

več naredili. In tukaj jaz vidim problem → neredno obiskovanje pouka → to pa vodi k pozabljanju naučenega.«

Učiteljica št. 12: **»Teško je zadevo spreminjati na splošno po vsej Sloveniji, kajti razlike med Romi niso primerljive. Vsaka šola bi glede na obstoječe stanje morala imeti več pravic prirejanja učnega načrta glede na predznanje teh otrok. Sicer že oblikujemo za vsakega individualni program dela.«**

Učiteljica št. 13: **»Ne vem, kaj bi bilo potrebno posebej spreminjati glede na njih. So del nas in kot takšne jih je treba sprejeti.** Ne vem, zakaj jih je sploh potrebno obravnavati posebej oziroma jih s tem izločati iz družbe, v kateri živijo. **To so naši učenci tako kot vsi drugi.«**

K 17. kodi: Učiteljice iz OŠ Semič so mnenja, da bi bilo potrebno uvesti dodatnega učitelja, saj je za enega učitelja delo v razredu prenaporno, saj romski učenci potrebujejo neprestano podporo, potrditev, kontrolo in ljubezen, pa tudi vsi učenci hočejo biti uspešni, pohvaljeni in ljubljani. Velik problem je neredno obiskovanje pouka, kar vodi v pozabljanje naučenega in na tem bi bilo treba delati. Učiteljica pod vrstno številko 12 je poudarila, da bi morala imeti vsaka šola glede na obstoječe stanje več pravic za prirejanje učnega načrta glede na predznanje teh otrok, saj so razlike med Romi po vsej Sloveniji neprimerljive oziroma prevelike.

Učiteljica pod vrstno številko 13 je na to vprašanje napisala, da je potrebno Rome kot takšne sprejeti in meni, da jih posebna obravnava samo še bolj izloča iz družbe, v kateri živijo.

5.5 Peta skupina kod: ROMSKI POMOČNIK

Peti skupini kod, ki se nanašajo na romskega pomočnika na osnovni šoli, sledijo naslednji rezultati:

Kot sem že omenila, sem v izpolnitev dala anketne vprašalnike trem romskim pomočnicam, izpolnjenega pa je vrnila le romska pomočnica iz OŠ Mirana Jarca. Ostali dve sta bili zaradi bolniškega dopusta odsotni.

Posamezni kodi sem pripisovala odgovore romske pomočnice in podatke, ki so se mi zdeli bolj pomembni, sem posebej označila. Na ta način sem prišla do naslednjih rezultatov:

18. Spodbuda k tovrstni zaposlitvi.

»Najprej potreba po delu. Potem pa sem začutila potrebo pomagati romskim otrokom za boljši uspeh in s tem boljše življenje.«

19. Počutje.

»Od začetka sem se počutila zelo slabo. Moja samopodoba je bila zelo nizka. Sedaj, ko pa vidim, da nekaterim otrokom moja prisotnost v razredu koristi, sem zelo vesela in delam koristno stvar.«

20. Potek dela.

»Moje delo je predvsem pomoč otrokom pri razumevanju določenih stvari, ki jih še ne razumejo. Poleg tega sem dežurna pri malici od 1. do 5. razreda. Skrbim tudi za varstvo vozačev.«

21. Sodelovanje z romskimi učenci.

»Moje sodelovanje z romskimi učenci je z nekaterimi zelo dobro. Spoštujejo me in mi zaupajo.«

22. Sodelovanje z učitelji.

»Z moje strani je moje sodelovanje z učitelji takšno, kakršno mora biti. Z njimi se posvetujem, kako bi otroku lahko najlažje razložila nerazumevajočo stvar. Delam tisto, kar je potrebno.«

23. Usposabljanja.

»Da. Vsak petek hodimo na predavanja na RIC v Novo mesto. Tam imamo predvsem pedagogiko in psihologijo, kar je za naše delo zelo pomembno. Izmenjujemo si uspehe in neuspehe na delovnem mestu.«

Iz zgoraj navedenih odgovorov romske pomočnice je razvidno, da je romska pomočnica iz OŠ Mirana Jarca na začetku čutila samo potrebo po delu, pozneje pa je začutila potrebo po pomoči romskim otrokom, da bodo dosegali uspehe in s tem boljše življenje. Ko je začela delati, se je počutila slabo in je bila nesamozavestna, vendar je sedaj zelo vesela, saj otrokom njena prisotnost koristi in se čuti ob tem koristno.

»Vidim, da nekaterim otrokom moja prisotnost v razredu koristi.« → Ta podatek oziroma odgovor mi pove, da je romska pomočnica v šolskem procesu koristna in pozitivno učinkuje na romske otroke.

Njeno delo je predvsem pomoč otrokom pri razumevanju nejasnih stvari, dežurstvo pri malici, pa tudi varstvo vozačev.

Sodelovanje z romskimi učenci je z nekaterimi zelo dobro, spoštujejo jo in ji zaupajo.

Sodelovanje z učitelji z **njene strani** je takšno, kakršno mora biti. Z njimi se posvetuje glede dela z romskimi otroci in **dela tisto, kar je potrebno.**

Romska pomočnica hodi na usposabljanja vsak petek v RIC (Razvojno izobraževalni center) Novo mesto, kjer se učijo predvsem pedagogiko in psihologijo ter si izmenjujejo uspehe in neuspehe na delovnem mestu.

5.6 Šesta skupina kod: ROMSKI UČENEC

Šesti skupini kod, ki se nanašajo na romskega učenca, sledijo naslednji rezultati:

Tabelarni prikaz za kodo: 24., 25. in 26. zaradi zaprtega tipa vprašanj v anketnem vprašalniku.

5.6.1 TABELA 3: Prikaz kod: 24., 25. in 26., ki se nanašajo na rom. učence

spol		razred	Osnovna šola	24. Počutje	25. Prijaznost učiteljice	26. Razumevanje s sošolci
1.	M	4.	Loka Črn.	Zelo dobro	Da.	Zelo dobro.
2.	M	5.	Loka Črn.	Zelo dobro	Da.	Zelo dobro.
3.	Ž	6.	Loka Črn.	Zelo dobro	Da.	Zelo dobro.
4.	Ž	7.	Loka Črn.	Zelo dobro	Da.	Zelo dobro.
5.	Ž	6.	Loka Črn	Dobro	Da.	Dobro.
6.	Ž	3.	Mirana Jarca	Dobro.	Da.	Dobro.
7.	Ž	4.	Mirana Jarca	Dobro.	Da.	Dobro.
8.	Ž	5.	Mirana Jarca	Dobro.	Da.	Zelo dobro.
9.	M	5.	Mirana Jarca	Zelo dobro.	Da.	Dobro.
10.	M	4.	Mirana Jarca	<i>Srednje.</i>	Da.	<i>Srednje.</i>
11.	Ž	5.	OŠ Semič	Zelo dobro.	Da.	Zelo dobro.
12.	Ž	5.	OŠ Semič	Zelo dobro.	Da.	Zelo dobro.
13.	M	7.	OŠ Semič	Zelo slabo.	Da.	Zelo slabo.
14.	M	5.	OŠ Semič	Dobro.	Da.	Zelo dobro.
Σ 14 učencev			Σ 5 iz OŠ Loka 5 iz OŠ Mirana J 4 iz OŠ Semič	7 –krat zelo dobro 5- krat dobro 1-krat <i>srednje</i> 1- krat zelo slabo	14- krat	8-krat zelo dobro 4- krat dobro 1- krat <i>srednje</i> 1- krat zelo slabo
				Σ 14	Σ 14	Σ 14

Anketo je izpolnilo 6 fantov in 8 deklet.

Romski učenci vseh treh šol se večinoma počutijo zelo dobro (7 učencev; polovica od 14 anketiranih romskih učencev) oziroma dobro (5 učencev), eden učenec iz OŠ Mirana Jarca Črnomelj se počuti slabo, romski učenec iz OŠ Belokranjskega odreda Semič pa zelo slabo.

Vsi anketirani romski učenci (14 jih je bilo vse skupaj) so obkrožili odgovor DA, pri vprašanju: »Ali je učiteljica prijazna do njih?«

Romski učenci se večinoma razumejo s sošolci zelo dobro (8 učencev od 14 anketiranih) oziroma dobro (4 romski učenci od 14 anketiranih). Tisti romski učenec iz OŠ Mirana Jarca, ki se srednje počuti v šoli, je obkrožil, da se srednje razume s svojimi sošolci. Tisti romski učenec iz OŠ Semič, ki se v šoli zelo slabo počuti, je obkrožil, da se s svojimi sošolci zelo slabo razume.

Zaradi podanih različnih odgovorov anketiranih romskih učencev na vprašanja 4. in 5. iz ankete, sem se odločila za drugačno kodiranje kot pri ostalih kodah (24., 25. in 26.).

Posameznima kodama (27. in 28.) sem pripisovala odgovore romskih učencev. Pojme, ki so se mi v njihovih odgovorih zdeli še zlasti pomembni, sem označila. Na ta način sem prišla do naslednjih rezultatov:

27. Pozitivne strani šole.

OŠ Loka Črnomelj

Učenec pod vrstno številko 1: »Telovadba, **šošolci učiteljica**.« (*Krepka pisava zaradi slovničnih napak).

Učenec pod vrstno številko 2: »Všeč mi je telovadba, sošolci, učiteljica, likovna vzgoja.«

Učenka pod vrstno številko 3: »Da se **veliko naučimo, dobimo nove prijatelje**.«

Učenka pod vrstno številko 4: »V šoli mi je všeč, ker se **veliko kaj naučim**.« (*Krepka pisava zaradi slovničnih napak).

Učenka pod vrstno številko 5: »**Ko se učim**.«

Radi imajo telovadbo, sošolce, učiteljico in likovno vzgojo. **Radi imajo tudi, da se veliko naučijo in ko se učijo.** Poudariti pa moram, da je bilo v njihovem pisanju zaznati kar nekaj slovničnih napak kot tudi slabo čitljivost.

OŠ Mirana Jarca Črnomelj

Učenka pod vrstno številko 6: »Matematika športna vzgoja likovni« (Krepka pisava zaradi slovničnih napak).

Učenka pod vrstno številko 7: »Telovadba«

Učenka pod vrstno številko 8: »MATEMATIKA«

Učenec pod vrstno številko 9: »Telovadba«

Učenec pod vrstno številko 10: »TELOVADBA«

Večinoma imajo radi telovadbo, kot tudi matematiko in likovni pouk. Poudariti pa moram, da je bilo v njihovem pisanju kar nekaj slovničnih napak, pa tudi slaba čitljivost.

OŠ Belokranjskega odreda Semič

Učenka pod vrstno številko 11: »Naravoslovje slovenščina glazba sportna vzgoja« (Krepka pisava zaradi slovničnih napak).

Učenka pod vrstno številko 12: »Naravoslovje«

Učenec pod vrstno številko 13: »Pisati«

Učenec pod vrstno številko 14: »telovadba«

Anketirani romski učenci iz OŠ Belokranjskega odreda Semič imajo radi telovadbo, naravoslovje, slovenščino in glasbo. Kot zanimivost bi izpostavila odgovor učenca pod vrstno številko 13, ki je napisal, da mu je všeč pisati (to je učenec, ki se zelo slabo počuti v šoli in zelo slabo razume s sošolci).

28. Zelene spremembe.

OŠ Loka Črnomelj

Učenec pod vrstno številko 1: »Spremenil **nebi** ničesar ker **mije lepo**, likovni« (*Krepka pisava zaradi slovničnih napak).

Učenec pod vrstno številko 2: »Spremenil **nebi ničesar** ker **mi je vse dobro**« (*Krepka pisava zaradi slovničnih napak).

Učenka pod vrstno številko 3: »Več **reda** oziroma **tišine med učnimi urami**.«

Učenka pod vrstno številko 4: »Več **reda med učnimi urami**.«

Učenka pod vrstno številko 5: »**Nebi** spremenila ničesar, ker se v šoli počutim dobro.«

Anketirani romski učenci so večinoma odgovarjali, da ne bi spreminjali ničesar, ker jim je v šoli lepo, dobro. Dve učenki si želita v razredu več miru oziroma tišine. V njihovem pisanju je zaznati veliko slovničnih napak.

OŠ Mirana Jarca Črnomelj

Učenka pod vrstno številko 6: »Spremenila bi, da imam več pomoči.«

Učenka pod vrstno številko 7: »Da bi imeli drugačen urnik.«

Učenka pod vrstno številko 8: »VEČ POČITNIC«

Učenec pod vrstno številko 9: »Da je vsak dan telovadba.«

Učenec pod vrstno številko 10: »NIČ«

Na podlagi odgovorov romskih učencev sem ugotovila, da imajo raznovrstne želje. Ena učenka si želi več pomoči, druga si želi drugačen urnik, tretja več počitnic, romski učenec si želi vsak dan športno vzgojo, učenec pod vrstno številko 10 pa ne bi ničesar spreminjal. V njihovem pisanju je bilo zaznati veliko slovničnih napak.

OŠ Belokranjskega odreda Semič

Učenka pod vrstno številko 11: »angleščina«

Učenka pod vrstno številko 12: »DA NE BI RABIL HODITI V ŠOLO«

Učenec pod vrstno številko 13: »ANGEŠČINA«

Učenec pod vrstno številko 14: »nič«

Po odgovorih romskih učencev iz OŠ Semič sklepam, da angleškega jezika ne marajo. Romski učenec, ki se zelo slabo v šoli počuti, je odgovoril, da si želi, da ne bi rabil hoditi v šolo, romski učenec pod vrstno številko 14 pa ne bi spreminjal ničesar.

V njihovem pisanju je bilo zopet zaznati veliko slovničnih napak.

5.7 Odgovori na vprašanja, ki sem si jih zastavila pred izvedbo raziskave:

- 1. Ali je koncept multikulturalnosti vpet v izobraževalni sistem Republike Slovenije pri delu z romskimi učenci?**

Koncept multikulturalnosti na področju izobraževanja Romov v občini Črnomelj in občini Semič je slabo vpet v osnovnošolski sistem. Že v 1. razredu se učenci učijo pesmico Pedenjped, katere vsebina daje jasno sporočilo, da Cigani kradejo (več o tem Vodošek 2001, Urh 2009). Tudi v učbenikih ni vsebine o romski zgodovini, o nestrpnosti skozi zgodovino, ni besed o romski kulturi. Romski jezik ni vključen v šolski sistem, razen učbenika za 8. razred, ki o romski populaciji piše, da je etnična manjšina, ki živi na več območjih Slovenije. To govori o tem, da romska kultura ni del učnih programov slovenskega sistema osnovnošolskega izobraževanja in zato ne moremo govoriti o prisotnosti koncepta multikulturalnosti na področju izobraževanja Romov. Nekateri učiteljice spodbujajo učence k strpnosti in sožitju med različnimi kulturami oziroma narodnostmi, vendar to so zgolj posamezni primeri, ki ostajajo na njihovi osebni ravni, ne pa del sistema. Torej lahko potrdim prvo hipotezo, v kateri trdim, da je **doseg koncepta multikulturalnosti v izobraževalnem sistemu slab oziroma pomanjkljiv.**

2. Kateri so ukrepi, strategije ... države za vpeljavo tega koncepta v slovenski izobraževalni sistem?

V letu 2004 je bila izdelana strategija vzgoje in izobraževanja Romov po zaslugi mnogih strokovnjakov z več področij (vzgojitelji, profesorji, učitelji, ministrstva ...). Ravnateljica OŠ Semič je rekla, da se je ta strategija začela uvajati v njihov šolski program, vendar se je ob zamenski javi tedanje vlade izvajanje strategije zanemarilo, saj se le to tedanjemu ministru za šolstvo in šport Milanu Zveru ni zdelo pomembno. Država posebej obravnava in šolam priznava ugodnosti za vzgojo in izobraževanje romskih učencev: za individualno ali skupinsko delo z romskimi učenci v šolskem procesu namenja dodatna finančna sredstva, ima ugodnejše normative za oddelke z Romi, posebej financira prehrano, učbenike, ekskurzije ipd., medtem ko poudarka upoštevanju specifičnosti kulture romske populacije ne daje v tolikšni meri, da bi lahko rekli, da je načelo multikulturalnosti vpeto v osnovnošolski izobraževalni sistem. Z navedbo tega odgovora dokazujem potrditev druge hipoteze: **Napačna politika države.**

3. Kako se občinski organi odzivajo na tovrstno tematiko (izobraževanje Romov) in kaj v tej smeri naredijo?

Občinske uprave (v diplomski nalogi sem se omejila na občini Semič in Črnomelj) se na občinskih sejah o tovrstni problematiki ne pogovarjajo. Ukvarjajo se z zagotavljanjem in

urejanjem prostorskih in bivanjskih pogojev v romskih naseljih. Ta podatek podpira četrto hipotezo: **Nezadostna angažiranost občinskih organov oziroma neizvajanje zakonskih pristojnosti na področju izobraževanja romske populacije.**

4. Kako sodeluje osnovna šola z občinskimi organi pri reševanju te problematike?

Na OŠ Loka socialna delavka sodeluje s centrom za socialno delo in je po besedah ravnateljice dobro. Ravnatelj OŠ Mirana Jarca pravi, da se ukvarjajo občinski organi z zagotavljanjem in urejanjem bivanjskih in prostorskih pogojev in zagotavljanjem finančne podpore šoli za učbenike in šolske pripomočke, katere romski učenci dobivajo brezplačno. Ravnateljica OŠ Semič je omenila, da je sodelovanje na lokalnem nivoju (osnovne šole, občina, center za socialno delo, zdravstveni dom) približno enkrat letno. Ta podatek podpira tretjo hipotezo: **Država je nemočna, ker so dejavniki, ki vplivajo na razmerja med skupinami na lokalni ravni, odločilni.**

5. Kakšna je strategija dela osnovne šole pri delu z romskimi učenci?

V glavnem imajo v raziskavo vključene osnovne šole strategijo, da bi vsi uspešno zaključili osnovnošolsko izobraževanje ter se vpisali v srednješolsko izobraževanje. Omogočiti vsem učencem enake možnosti za učenje; pomoč tistim, ki jo potrebujejo ter spodbuda učencem, ki se hočejo učiti.

6. Kakšne rezultate prinaša uvedba romskega pomočnika v izobraževalni proces?

Prehitro je za popolno analizo, ampak do sedaj se je uvedba romskega pomočnika izkazala kot dobra, koristna tako za romske učence, kot za učitelje in strokovne delavce.

7. Ali je zaznati napredek pri romskih učencih?

Napredek je zaznati, ker je več časa namenjenega individualnemu pristopu, vendar je majhen oziroma počasen. Ravnatelj OŠ Mirana Jarca meni, da se je higiena zaradi porasta natalitete pri romskih družinah, kjer je glavni vir dohodka denarna socialna pomoč in otroški dodatki, poslabšala, ker naj denar ne bi šel v korist otroku.

8. Kako se počuti romski učenec v današnjem izobraževalnem sistemu?

Boljše kot včasih.

6. RAZPRAVA

Z raziskavo sem želela ugotoviti, ali je koncept multikulturalnosti vpet na področju osnovnošolskega izobraževanja Romov, kateri so ukrepi države za vpeljavo le-tega v izobraževalni sistem, kako sodelujejo državni organi z osnovnimi šolami, kako s šolami sodelujejo občinski organi, kakšne strategije dela z romskimi učenci v primerjavi z neromskimi učenci imajo na osnovnih šolah, ali se na področju izobraževanja Romov kaže napredek (povečan obisk pouka, higiena, napredovanje v višje razrede ...), kakšne rezultate prinaša uvedba romskega pomočnika, kako se neromski in romski učenci medsebojno razumejo ter navsezadnje, kako se romski učenci počutijo v šoli.

Država posebej obravnava in šolam priznava ugodnosti za vzgojo in izobraževanje romskih učencev: za individualno ali skupinsko delo z romskimi učenci v šolskem procesu namenja dodatna finančna sredstva, ima ugodnejše normative za oddelke z Romi, posebej financira prehrano, učbenike, ekskurzije ipd. Žal pa je izstop učencev Romov iz šolskega sistema že v osnovni šoli nesorazmerno velik. Ključni problemi, ki so v dosedanjih konceptih ostali nerešeni, so **slabo poznavanje slovenskega jezika**, sledi **nestalen obisk** oziroma **izostajanje od pouka**, **učna neuspešnost** in **neprilagojena organizacija dela**.

Nizka izobrazbena raven Romov v kombinaciji z drugačnimi življenjskimi navadami in pogoji ne omogoča enostavnih rešitev na področju sistema vzgoje in izobraževanja, zato se je potrebno lotiti reševanja problematike te populacije celostno ter poglobljeno. Najprej se je potrebno na splošni oziroma državni ravni lotiti sprejemanja zakonodaje in kontinuiranega izvajanja le te, poleg tega je nujno vključevanje in koordinirano delovanje vseh relevantnih državnih institucij.

Kaj je država storila za vpeljevanje romskega jezika, kulture in identitete v programe osnovnih šol? Ali je v programe vključila načelo multikulturalnosti, katerega namen je razviti zavedanje, toleriranje, razumevanje različnih kultur kot tudi razlik in podobnosti med kulturami in njihovimi pogledi na svet in kateri združuje poudarke: enakost izobrazbenih dosežkov ne glede na izhodiščne razlike ob vstopu v izobraževanje, spodbujanje pozitivnih medskupinskih odnosov, seznanjanje z drugačnimi kulturnimi identifikacijami in razvijanje ponosa med pripadniki vseh kulturnih skupin, ne le večinske oziroma najbolj uveljavljene? V odgovorih na takšna vprašanja pridem do nič kaj preveč zadovoljivih ocen. Mislim, da je

skrajni čas za premik k dopolnitvi dosedanje edukacijske politike, potrebno bo uvesti reforme, ki bodo hitre, učinkovite, ki bodo temeljile na dobri praksi in se bodo dosledno izvajale, ne glede na to, katera politična stranka je na »političnem vrhu«, kar se je tekom raziskave pokazalo, da je to eden ključnih dejavnikov. Namreč posebna delovna skupina strokovnjakov iz več področij je sestavila strategijo vključevanja Romov v vzgojo in izobraževanje, katera je po mojem mnenju dobra. Poraja se mi vprašanje, zakaj se ne izvaja? Ali je sploh cilj države, da se stvari začnejo premikati v pravo smer?

Glede na rezultate lahko sklepam, da se na občinski ravni o problematiki na področju izobraževanja Romov ne ukvarjajo, razen z urejanjem in zagotavljanjem osnovnih bivanjskih in prostorskih pogojev. Sodelovanje osnovnih šol z občinskimi organi (center za socialno delo, zdravstveni dom, občinska uprava, urad za delo) je zelo šibko. Zaznati je nezainteresiranost oziroma pavšalni pristop (sestanki pomembnih institucij na lokalnem nivoju približno enkrat letno).

Ne morem trditi, da se v teh osnovnih šolah na področju dela z romskimi učenci ne dela, ampak si ne vzamejo časa za tiste učence, ki so še izdatno potrebni pomoči in posebne obravnave (bojazen pred tujim okoljem, različni nivoji poznavanja slovenskega jezika, različni interesi staršev; nekateri kažejo interes za šolski uspeh njihovega otroka, veliko pa je še tistih, ki jim izobrazba ne pomeni ravno dosti in ji ne dajejo posebnega poudarka).

Na osnovi vseh pridobljenih podatkov tekom raziskave lahko rečem, da je OŠ Belokranjskega odreda Semič v primerjavi z drugima osnovnima šolama najbolj usmerjena v reševanje romske problematike in posveča delu z romskimi učenci več pozornosti (govorilne ure v romskem naselju, dve romski pomočnici ...).

Veliko anketiranih je pisalo v smislu: »saj nisem diskriminatoren, ampak ...« (v povezavi s finančnimi transferji, ki jih Romi dobijo od države).

Veliko težavo predstavlja nezainteresiranost in nenaklonjenost staršev romskih otrok do izobraževanja, saj starši večinoma hodijo na šolo iz drugih razlogov (ko potrebujejo šolske potrebščine za otroke ali pa pred koncem šolskega leta, ko skušajo »izsiliti« napredovanje otroka v višji razred) in ne toliko zaradi vprašanja vedenja in šolskega uspeha njihovega

otroka. Menim tudi, da se veliko staršev zaradi situacije, v kateri so (slabe življenjske razmere, neizobraženost ...), v šoli ne mara izpostavljati, ker jim je neugodno in jih je sram. Učitelji se skoraj soglasno strinjajo, da je potreben individualni pristop oziroma obravnava, vendar je na število učencev in intenziteto šolskih programov nemogoča. Namreč ti učenci potrebujejo veliko individualne obravnave, neprestano pomoč, kontrolo, potrditev in ljubezen. Ob prvem vstopu romskega učenca v šolo so te težave veliko bolj intenzivne. Iz teh razlogov predlagajo, da sta v razredu dva učitelja.

Sicer je romski pomočnik premalo časa prisoten v vzgojno-izobraževalnem sistemu in ni še čas za analizo, ampak sodeč po izjavah ravnateljev lahko rečem, da se je izkazalo, da je zelo dobrodošel in koristen za romske učence, kot tudi za lažje delo učiteljev.

Ob branju ankete romske pomočnice se mi je porodilo vprašanje, zakaj ima romska pomočnica precej zadolžitvev (delo v razredu, dežurstvo, varstvo vozačev ...).

Sama raziskava in teorija sta pokazali, da je izstop učencev Romov iz šolskega sistema že v osnovni šoli velik (mnogi prenehajo z izobraževanjem s 4. oziroma 5. razredom). Osnovna težava je neznanje slovenskega jezika, zaradi česar težje sledijo zahtevam šolskega sistema in težje sodelujejo pri pouku.

Z vidika vključevanja v vzgojno-izobraževalni program ima večina romskih otrok ob vstopu v šolo povsem drugačno »predznanje«, kot je potrebno za uspešno vključevanje v vzgojno-izobraževalni sistem.

Sprašujem se, kako je mogoče, da je v obvezni osnovnošolski literaturi tako malo napisanega o Romih? Pri tem pridem do sklepa, da obstaja nevidnost Romov kot etnične skupine v slovenskem izobraževalnem sistemu in o njej ni jasnega in vidnega sporočila. Šolski sistem izobraževanja in vzgoje bi se moral truditi, da bi pisal proti diskriminaciji, ne pa, da diskriminacijo v učbenikih še povečuje. Ta diskriminacija in rasizem sta vidna, ko avtorji v učbenikih sporočajo, da so Romi videni le kot Cigani, ki kradejo in odnašajo piščali. V 8. razredu učenci spoznajo Rome le kot etnično skupnost s specifičnim načinom življenja. O njihovem življenju, o nestrpnosti skozi zgodovino, o borbah za slovensko državljanstvo, o težkih življenjskih situacijah oziroma razmerah, v katerih živijo brez vode, kanalizacije in

elektrike, o diskriminaciji in tem, koliko bolj se morajo potruditi, da dosežejo uspeh, v učbenikih ni omenjeno.

Vzgojni in izobraževalni sistem se bo moral zavedati, da s takšnim pisanjem v učbenikih pogloblja sovraštvo med ljudmi različne kulture, vere in religije.

Potrebno je vedeti, da Evropa postaja vedno bolj multikulturalna in tem novim razmeram ter izzivom bo potrebno prilagoditi tudi šolstvo oziroma šolske vsebine. Učence v osnovnošolskem izobraževanju bo potrebno začeti učiti in vzgajati za multikulturno družbo, kjer bodo postale etnične manjšine enakovredne večinski družbi. Potrebno je učenje in znanje za multikulturno družbo, ki spoštuje in ceni ljudi, ki pripadajo drugim narodnostim, veri in kulturi.

Skozi raziskavo se je pokazalo, da prijaznost učiteljic/učiteljev do romskih učencev je prisotna, ampak le ta ni dovolj. Potrebna bi bilo več individualnega dela in celostne obravnave tudi s strani drugega strokovnega osebja, da bi se romski učenci, ki se v šoli počutijo slabo in se izogibajo šolskim klopem ter prehitro zaključijo izobraževanje, počutili varne, zaželeno in sprejete. V takšnih primerih je potrebno nuditi ne zgolj strogo pedagoško delo, ampak tudi sočutje, razumevanje, toplino in ljubezen.

Anketirani romski učenci se večinoma dobro počutijo v šoli in se dobro razumejo s svojimi sošolci. Ker pa niso vsi romski učenci iz teh treh osnovnih šol anketirani, ne morem tega podatka posplošiti.

7. SKLEPI

- Občina se ne ukvarja z romsko problematiko na področju izobraževanja, razen z urejanjem in zagotavljanjem osnovnih bivanjskih in prostorskih pogojev za romsko populacijo.
- Koncept multikulturalnosti je na področju izobraževanja Romov v osnovnošolskem izobraževalnem sistemu na področju občin Črnomelj in Semič slabo oziroma pomanjkljivo vpet. Eden ključnih problemov je napačna politika oziroma neizvajanje dobro zastavljenih strategij (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov 2004).
- Država je velikokrat nemočna, ker so dejavniki, ki vplivajo na razmerja med skupinami na lokalni ravni, odločilni.
- Sodelovanje šole z občinskimi organi je slabo oziroma redko (približno enkrat letno).
- Državne institucije (pristojna ministrstva) nastopajo kot pomembni financerji programov na področju izobraževanja Romov.
- Od politike države je zelo odvisno, katerim izobraževalnim programom se dajejo poudarki. Menim, da je politika velikokrat napačna in nekonsistentna.
- Država je velikokrat nemočna, ker so dejavniki, ki vplivajo na razmerja med skupinami na lokalni ravni, odločilnega pomena.
- Uvedba romskega pomočnika je dobrodošla predvsem s strani učiteljev, ostalih strokovnih delavcev in zelo koristna pri šolskem delu z romskimi učenci.
- Romska pomočnica (anketirana) ne dela samo v razredu, ampak je dežurna pri malici, zadolžena pa je tudi za varstvo vozačev.
- Romski otroci počasneje napredujejo predvsem zaradi skromnega besednega zaklada, nerednega obiskovanja pouka, minimalne motivacije romskih staršev za izobraževanje njihovih otrok in drugačnih vzorcev mišljenja in navad, ki jim otežujejo vključevanje v institucionalno okolje šole.
- Romski učenci se večinoma dobro počutijo v šoli in večinoma se dobro razumejo s sošolci.
- Napredek pri romskih učencih je zaznati, vendar je majhen.
- V izpolnjenih anketnih vprašalnikih romskih učencev je bilo veliko slovničnih napak in slabe čitljivosti.
- V osnovnošolski literaturi (učbeniki, delovni zvezki) so Romi zelo malo omenjeni.

- Za mnoge anketirane predstavljajo velik problem visoke denarne socialne pomoči, ki jih prejemajo.
- Strokovni delavci imajo večinoma dobre izkušnje z romskimi učenci.
- Večina romskih staršev ne kaže interesa za vedenje in šolsko delo svojega otroka.
- Romskim učencem je potrebno še dodatno izkazovati pozornost, jim večkrat razložiti nejasnosti, jih spodbujati na vseh področjih, kjer se izkaže, da ne dosegajo ravni razvoja drugih otrok.
- Pri delu z romskimi učenci so učitelji velikokrat preobremenjeni, ker ti učenci potrebujejo veliko individualne obravnave, neprestano pomoč, kontrolo, dodatne razlage itd.
- Šolski uspeh romskega učenca je močno odvisen od razmer, v katerih živijo. Tisti romski učenci, za katere starši dobro skrbijo, nimajo posebnih problemov pri šolskem delu in ni toliko potreben individualen pristop. Medtem ko imajo tisti romski učenci, za katere starši ne skrbijo dovolj, velik manko pri doseganju šolskih dosežkov in so potrebni dodatne pomoči in individualnega pristopa.
- Velikokrat se zgodi, da so šole prepuščene same sebi in pogosto se morajo znajti kakor vedo in znajo. Kar privede do okoliščin, ki vsekakor niso ugodne za mlade Rome, ki se želijo izobraziti, ki naletijo na veliko ovir, katerim niso kos. Potrebno bo uvesti reforme, ki bodo hitre, učinkovite, ki bodo temeljile na dobri praksi in se bodo dosledno izvajale, ne glede na to, kdo je na »političnem vrhu«.

8. PREDLOGI

- Pri delu z romskimi učenci ni možno predpisati enega samega modela, ki bi bil najboljši. Pri delu z njimi moramo upoštevati vrsto pogojev, ki se od šole do šole razlikujejo. Upoštevati je potrebno poznavanje slovenskega jezika, socialno razvitost in zrelost, predznanje, motiviranost, zainteresiranost njihovih staršev, število učencev idr. Predvsem je nujno potrebno upoštevati načelo individualnosti otrok in posameznih kontekstov, v katerih živijo.
- Romskim učencem je potrebno še dodatno izkazovati pozornost, jih spodbujati na vseh področjih, kjer se izkaže, da ne dosegajo ravni razvoja drugih otrok.
- Šolske vsebine, ki diskriminatorno govorijo o Romih, bi iz šolskega programa ukinila. Če pa že morajo biti, bi se morali učitelji ob takšnih prilikah pogovoriti z učenci in jih poučiti o njihovi neprimernosti. In v tej smeri bi se lahko nadaljevala debata z antidiskriminatorno vsebino.
- Menim, da šola ne more rešiti vseh problemov, lahko pa veliko pripomore k izboljšanju odnosov, zmanjšanju napetosti in konfliktov med romskimi in neromskimi učenci. To lahko uredi na takšen način, da učitelji in šolska svetovalna služba združijo moči medsebojno, sodelujejo ter skušajo k sodelovanju privabiti starše romskih učencev. Primer dobre prakse se mi zdi OŠ Semič, kjer hodijo svetovalne delavke na govorilne ure v naselja in predlagam, da bi na takšen način začeli sodelovati s starši romskih učencev tudi strokovni delavci iz drugih OŠ.
- Zelo pomembno se mi zdi tudi to, da bi šola kot institucija omogočila učiteljem in strokovnim delavcem dodatna izobraževanja s poudarkom na antidiskriminatornosti in etnično občutljivem delu z romskimi učenci, saj mnogi v svoje delo prenašajo predsodke. Socialni delavci in drugi strokovni delavci bi morali tesno sodelovati z učitelji in z njimi soustvarjati, saj lahko učitelj s svojim delom, mišljenjem in izvajanjem pouka bistveno vpliva na učenca, njegovo motiviranost, vedenje in oblikovanje vrednot in da učencu vzbudi notranje veselje do učenja.

- Romske otroke je potrebno vsaj dve leti pred vstopom v osnovno šolo vključiti v vrtce, kjer se bodo naučili osnovnih veščin in spoznali slovenski jezik, da jim ta v nadaljevanju ne bi predstavljal tolikšnih težav, kot se je izkazalo do sedaj.
- Potrebno bi bilo tudi ustanoviti skupine (prostovoljci - dijaki, študenti), kamor bi se romski učenci lahko vključili v prvi triadi osnovnošolskega izobraževanja. Skupine bi jim pomagale predvsem pri učenju slovenskega jezika in pri predmetih, ki jim delajo težave.
- Zelo pomembno in nujno potrebno je okrepiti sodelovanje staršev romskih učencev s šolo, da bi bili bolj aktivno vključeni pri iskanju rešitev glede šolanja in drugih problemov njihovih otrok.
- Učitelje, strokovno osebje šole je potrebno spodbujati k temu, da se bodo z vso občutljivostjo približali otrokom etničnih manjšin in pomagali k protirasističnemu delu v osnovnih šolah.
- Na vseh osnovnih šolah po Sloveniji je potrebno z učenci veliko govoriti o ljudeh, ki živijo na robu naše družbe, o neenakopravnosti, diskriminaciji in rasizmu. Potrebne so delavnice z antidiskriminatorno vsebino, ki bodo učencem pomagale pri pozitivnem pogledu na drugačnost, različnost, da bodo strpni in tolerantni eden do drugega.
- V šolski sistem bi uvedla večje število romskih pomočnikov, ki se kažejo kot pomembni in koristni za romske učence, pomagajo romskim učencem prebroditi čustveno in jezikovno prepreko, pa tudi učitelji ne bi bili toliko obremenjeni kot pravijo, da so. Seveda pa je le tem potrebno omogočiti možnost usposabljanja in finančno podporo (s strani pristojnih ministrstev).
- Potrebna je dodatna pomoč za učence Rome, ki so še izdatno potrebni pomoči in posebne obravnave (bojazen pred tujim okoljem, različni nivoji poznavanja slovenskega jezika, različni interesi staršev - so izjeme, ampak še vedno je veliko tistih staršev, ki izobrazbi ne dajejo velikega pomena).

- Konceptu multikulturalnosti je nujno potrebno s strani države dati večjo težo in poudarek, saj le tako lahko vsem učencem (ne glede na spolne, slojne, etnične, rasne ali druge kulturne attribute) omogočimo enake možnosti učenja v šolah. Država oziroma pristojna ministrstva so tista, ki morajo dati vpeljavi multikulturacijskim poudarkom v izobraževanje zeleno luč, da lahko potem šole le te vključijo v šolske programe in kateri bi se izvajali na šolah ves čas, ne glede na to, katera politična stranka je na vrhu.
- Nujno potrebno je vključevanje in koordinirano delovanje vseh relevantnih državnih institucij.
- Potrebno bi bilo vsebinsko prilagajanje programov; uvedba pouka romskega jezika na fakultativni ravni, učenje slovenskega jezika, identifikacija ciljev (multikulturalnost) oziroma standardov znanja v učnih načrtih, ki se dosežejo z vsebinami romske kulture, zgodovine in identitete - načelo multikulturalizma (spoštovanje specifičnosti njihove kulture, življenja, njihovih navad ...).

9. UPORABLJENA LITERATURA IN VIRI

Literatura:

- Antauer, Živa, Krek, Janez, Peršak, Mateja. 2003. Projekt Standardizacije jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ur.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 130-141.
- Bačić, Geza. 1999. Organiziranost Romov v Sloveniji. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ur.): Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi: Izziv za manjšinsko pravo: Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11-12. aprila 1997. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 37-39.
- Brander, Pat in drugi. 1998. Vzgojno izobraževalni priročnik: Zamisli, viri, metode in dejavnosti za neformalno medkulturno vzgojo in izobraževanje mladih in odraslih. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri Narodni in univerzitetni knjižnici, Skupnost dijaških domov Slovenije, Urad za mladino Republike Slovenije.
- Brizani Traja, Imer. 2000. Le ostanite – Romi gredo!. Celovec: Mohorjeva založba.
- Council of Europe (2008). Models of social inclusion of Roma/Gypsies: Report Good practices relating to the insertion of Roma in five countries of central and eastern Europe – Hungary, online at: www.coe.int/T/DG3/social_cohesion/RomaTravellers/Default_en.asp (20.12.2008).
- Courthiade, Marcel. 2003. Izvor Romov: Kronologija in legende. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ur.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 170-194.
- Doncsev, Toso. 2000. Measures taken by the state to promote the social integration of Roma living in Hungary. Budapest: ZENITH RT Egyetemi Nyomda.
- Dragoš, Srečo. 2005. Multikulturalizem – rešitev ali problem?. V: Leskošek, V. (ur.): Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem. Ljubljana: Mirovni inštitut, 41-80.
- Dragoš, Srečo. 2006. Multikulturacijski dosegi (izobraževanja). Sodobna pedagogika: Posebna izdaja: Posebna izdaja, 182-200.

- Drolc, Aleš. 2001. Spremljanje pridruževanja EU: Zaščita manjšin. Open Society Institute: EU Accession Monitoring Program.
- Ekstrand, Lars H. 1997. Multicultural Education. V: Saha, Lawrence J. (ured.): International Encyclopedia of Sociology of Education. Australian National University, 345-355.
- Fouéré, Erwan. 2003. Uvod k publikaciji Evropa, Slovenija in Romi. V: Klopčič, Vera, Polzer, Miroslav. (ur.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 21-24.
- Grafenauer, Niko. 2000. Glasbenik. Na mavrico po pravljico. Berilo za prvi razred osnovne šole in drugi razred devetletne osnovne šole, 20-21.
- Horvat, Jožek. 1999. Položaj Romov v Sloveniji. V: Klopčič, Vera, Polzer, Miroslav. (ur.): Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi: Izziv za manjšinsko pravo: Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11-12. aprila 1997. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 20-27.
- Horvat, Jožek. 2003. Kronološki podatki o organiziranju Romov. V: Horvat, Jožek. (ur.): Romski zbornik IV. Murska Sobota: Romani Union Murska Sobota, 5-12.
- Janko Spreizer, Alenka. 1998. Izobraževanje pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti, izobraževanje Romov in beguncev. V: Jelenc, Zoran. (ur.): Ciljne skupine pri izobraževanju odraslih: Zbornik gradiv za študij. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, 1-18.
- Janko Spreizer, Alenka. 2002. Vedel sem, da sem Cigan - rodil sem se kot Rom: Znanstveni rasizem v raziskovanju Romov. Ljubljana: Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
- Jeffs, Nikolai. 2007. Zbornik postkolonialnih študij. Ljubljana: Založba Krtina.
- Jelenc, Sabina. (1996). ABC izobraževanja odraslih. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
- Kanev, Krassimir in drugi. 2002. Monitoring the EU Accession Process: Minority Protection Volume I, An Assessment of Selected Policies in Candidate States. Open Society Institute: EU Accession Monitoring Program. 245-296, 589-633.
- Klopčič, Vera. 1996. Pravni položaj Romov v mednarodnih dokumentih. V: Klopčič, Vera., Polzer, Miroslav. (ur.): Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi: Izziv za manjšinsko pravo: Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v

- Klopčič, Vera. 2003. Romi v novi Evropi: Dekada za vključevanje Romov. V: Klopčič, Vera, Polzer, Miroslav. (ur.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 78-92.
- Kocjan – Barle, Marta, Bajt, Drago. 2003. Slovenski veliki leksikon. A-G. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kovač Šebart, Mojca, Krek, Janez. 2003. Romi v Sloveniji: vprašanja izobraževanja, multikulturalizma in integracije. *Sodobna pedagogika*, 1, 28-43.
- Kranjc, Ana. 1976. Motivacija odraslih za izobraževanje. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Kranjc, Ana. 1979. Metode izobraževanja odraslih: Andragoška didaktika. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Kymlicka, Will. 1995. *Multicultural citizenship*. Oxford: Clarendon Press.
- Kymlicka, Will. 2005. *Sodobna politična filozofija: Uvod*. Ljubljana: Založba Krtina.
- Lokar, Sonja, Žagar, Nada. 2003. Romske ženske to zmoremo: Regionalni projekt Delovne skupine Pakta stabilnosti za enakost spolov v Sloveniji. Pakt stabilnosti za enakost spolov v Sloveniji.
- Lukšič-Hacin, Marina. 1999. *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: Založba ZRC
- Mejak, Renata. 1991. O nekaterih problemih Romov na Madžarskem. V: Klopčič, Vera. (ur.): *Razprave in gradivo 25: Romi na Slovenskem*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 56-64.
- Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Mesec, Blaž. 2003. *Metodologija raziskovanja v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Messing, Vera. 2003. *Roma Children in the Education in four Countries of Eastern and Western Europe. Governmental and non-governmental programs, initiatives and experiments*.
www.osi.hu/esp/rei/Documents/Vera%20Messing%20Edu%20Roma%20Policy%20Overview%20English1.doc (19.11.2008).

- Mihályfi, Marika, Tóth, J., Trencényi, Imre. 1999. The Only Chance is the Involvement of Those Concerned. V: Trencényi, Imre. (ur.): The Only Chance is the Involvement of Those Concerned. Budapest: Hungarian Folk High School Society, 37-58.
- Mill, John S. 1994. O svobodi. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze.
- Nacionalni program Phare 2003. 2003. Vseživljenjsko učenje: Projekt Poklicno informiranje in svetovanje za Rome. Center za izobraževanje in kulturo Trebnje, online at: www.ciktrebnje.si/si/doc/phare.doc (10.11.2008).
- Nečak – Lük, Albina. 1999. K proučevanju romskega jezika v Sloveniji. V: Klopčič, Vera, Polzer, Miroslav. (ur.): Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi: Izziv za manjšinsko pravo: Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.-12. aprila 1997. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 164-172.
- Novak – Lukanovič, Sonja. 1999. Kulturna ustvarjalnost romske skupnosti v Sloveniji. V: Klopčič, Vera., Polzer, Miroslav. (ur.): Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi: Izziv za manjšinsko pravo: Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.-12. aprila 1997. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 134-141.
- Obreza, Janez. 2003. Romi v slovenskem pravnem redu in njihova politična participacija na lokalni ravni v luči predvidenih zakonskih sprememb. V: Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 46-60.
- Ogrizek, Maja. 2004. Slovenski veliki leksikon: H-O. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Parekh, Barekh. 2000. Rethinking of Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory. London: Mac Millan press.
- Pedersen, Paul. 1984. A Handbook for Developing Multicultural Awareness. Alexandria: American Counseling Association.
- Petrovski, Trajko. 2003. Identiteta in kultura Romov. V: Klopčič, Vera, Polzer, Miroslav. (ur.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 194-202.
- Pirnat, Tina. 2004. Romi v procesu vzgoje in izobraževanja. Diplomsko naloga. Visoka šola za socialno delo.

- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002 (2002). Statistični urad Republike Slovenije, online at: www.stat.si/popis2002/gradivo/2-169.pdf (11.11.2008).
- Projekt Učna pomoč brezposelnim osebam. 2004. Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj, online at: www.zik-crnomelj.eu (20.11.2008).
- Radó, Péter. 1997. Report on the Education of Roma Students in Hungary. Online at: www.osi.hu/esp/rei/ElectricalLibrary/Report%20on%20the%20Education%20Roma%20Students%20in%20Hungary.doc (14.11.2008).
- Raziskovalni projekt Romski zaposlitveni center. 2004. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, online at: www.sigov.si/mddsz/doc/si1_romski_zaposlitveni_center.pdf (23.11.2008).
- Rošer, Janja. 2003. Zveza Romov Slovenije in romska društva: Ženski forum pri Zvezi Romov Slovenije. V: Horvat, Jožek. (ur.): Romski zbornik IV. Murska Sobota: Romani Union Murska Sobota, 17-21.
- Save the Children (2001). Denied a Future? The Right to Education of Roma/ Gypsy & Traveller Children in Europe: Summary. London: Save the Children.
- Smerdu, Franc., Giodani, Jože. 2003. Romi na območju ZRSZ Območna služba Novo mesto in ukrepi za razreševanje njihovega težavnega položaja na trgu dela. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Novo mesto: Območna služba Novo mesto.
- Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004). Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, online at: www.mss.gov.si/container292/ECOS/0721-strategija_Romi.doc (13.11.2008).
- Šiftar, Vanek. 1970. Cigani – minulost v sedanjosti. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Štrukelj, Pavla. 2004. Tisočletne podobe nemirnih nomadov: Zgodovina in kultura Romov v Sloveniji. Ljubljana: Družina.
- Tancer, Mladen. 2003. Izobraževanje Romov v Sloveniji. V: Klopčič, Vera., Polzer, Miroslav. (ur.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 66-78.
- Todd, Roy. 1996. Multiculturalism. V: Cashmore, Ernest. (ur.), Dictionary of Race and Ethnic Relations. London, New York: Routledge, 244-246.

- Union Romani International: Historical Origins, Present Situation in Europe, Geographical Distribution, Some Romani Desires, online at: www.unionromani.org/pueblo_in.htm (10.11.2008).
- Urh, Špela. 2002. Romi v Beli krajini- diskriminacija na področju bivalnih razmer in zaposlovanja. Diplomaska naloga. Visoka šola za socialno delo.
- Urh, Špela. 2009. Etnično občutljivo socialno delo z Romi. Doktorska disertacija. Fakulteta za socialno delo.
- Vodošek, Lucija. 2001. Romski otroci v sistemu izobraževanja: Perspektiva socialnega dela. Diplomaska naloga. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Vonta, Tatjana. 2005. Vse skupaj spominja na Belgijo. Delo: Sobotna priloga, 92, str.20.
- Vonta, Tatjana. 2005. Sprejeti ali pustiti? Sprejmeš. Delo: Sobotna priloga, 98, str.30.
- Vrečer, Natalija. 2007. Integracija kot človekova pravica: Prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC.
- Winkler, Peter. 1999. Izkušnje Slovenije pri urejanju položaja Romov. V: Klopčič, Vera, Polzer, Miroslav. (ur.): Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi: Izziv za manjšinsko pravo: Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.-12. aprila 1997. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 27-37.
- Zaviršek, Darja. 2001. Lost in Public care: The Ethnic Rights of Ethnic Minority Children. V: Dominelli, Lena., Lorenz, Walter, Soydan, Haluk. (ur.), Beyond Racial Divides – Ethnicities in social work practice. Ashgate.
- Zavod za odprto družbo. 2002. Spremljanje pridruževanja EU. Zaščita manjšin v Sloveniji. Budapest: Open Society Institute.
- Žagar, Nada. 2003. Priložnosti in izzivi izobraževanje odraslih Romov v Beli krajini s stališča organizacije za izobraževanje odraslih. V: Klopčič, Vera, Polzer, Miroslav (ur.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 226-238.

Viri:

- Zakon o romski skupnosti /ZRomS – 1/ (Uradni list RS, št. 33/07) (www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200733&stevilka=1762)

- Zapisniki in sklepi sej občinske uprave Črnomelj
(www.crnatelj.si/kategorije.asp?nmpro_tbl_cate.id=3&nmpro_tbl_news.id=72)
- Zapisniki in sklepi sej občinske uprave Semič
(www.ls.lex-localis.info/KatalogInformacij/KatalogDrevo.aspx?SectionID=09212cb4-af4f-4423-9fc0-708d80c27078)
- Zapisi intervjujev, anket z višjima svetovalkama iz občinske uprave Črnomelj in Semič, ravnatelji, učitelji, strokovnih delavcev, romske pomočnice ter romskih učencev iz OŠ Loka Črnomelj, OŠ Mirana Jarca Črnomelj in OŠ Belokranjskega odreda Semič

10. POVZETEK

V teoretičnem delu naloge sem najprej za lažje razumevanje na kratko opisala nestrpnost do Romov skozi zgodovino v Evropi in Sloveniji ter položaj Romov v Evropi in Sloveniji (demografski podatki, socialno-ekonomski status in pravni položaj). Dejstvo, da so bili skozi zgodovino povsod nezaželeni in preganjani, nam pomaga razumeti njihov trenutni položaj (začaran krog revščine), v katerem je večina Romov. V nadaljevanju teoretičnega dela pa sem se bolj posvetila konceptu multikulturalnosti, multikulturenemu izobraževanju Romov v Sloveniji ter le-to primerjala z multikulturenim izobraževanjem na Madžarskem.

V raziskovalni del naloge sem vključila tri redne belokranjske osnovne šole, ki imajo vpisane romske učence. Tako so v tem delu predstavljene: Osnovna šola Loka Črnomelj, Osnovna šola Mirana Jarca Črnomelj in Osnovna šola Belokranjskega odreda Semič in občinska uprava Črnomelj in Semič, bolj konkretno: višji svetovalki za družbene dejavnosti.

Z raziskavo sem želela ugotoviti, ali je koncept multikulturalnosti vpet na področju osnovnošolskega izobraževanja Romov, kateri so ukrepi države za vpeljavo le-tega v izobraževalni sistem, kako sodelujejo državni organi z osnovnimi šolami, kako s šolami sodelujejo občinski organi, kakšne strategije dela z romskimi učenci v primerjavi z neromskimi učenci imajo na osnovnih šolah, ali se na področju izobraževanja Romov kaže napredek (povečan obisk pouka, higiena, napredovanje v višje razrede ...), kakšne rezultate prinaša uvedba romskega pomočnika, kako se neromski in romski učenci medsebojno razumejo in navsezadnje, kako se romski učenci počutijo v šoli.

Namen moje diplomske naloge je opozoriti na delo z romskimi učenci zato, ker so ti učenci pogosto neopazni, neslišani in velikokrat spregledani. Opaženi so šele takrat, ko zaradi težav pri osvajanju znanja, spremljanju in sledenju šolskemu delu enostavno ne zmorejo več, ali ko s svojim odklonilnim odnosom pritegnejo pozornost nase in se največkrat zgodi, da prehitro zapustijo šolske klopi (od 4. do 6. razreda je največji izpad). Pogosto gledajo nanje kot na učence, ki so leni, ki hočejo na lahek način pridobiti stvari in se ne potrudijo dovolj. Pogosto so žrtve diskriminacije, ker živijo drugačen slog življenja, z drugačnimi navadami, iz drugačnega okolja, kot pa ostali učenci. Vse te negativne izkušnje jih privedejo do tega, da začnejo razmišljati, da so manj vredni od ostalih, da niso sposobni dosežati uspehov, da jim nikoli ne bo uspelo. Vrnejo se nazaj v svoje okolje in živijo življenje kot njihovi starši, njihovi sorodniki in sosedi.

Uspešnost multikulturacijskih kurikulov je v odločilni meri odvisna tudi od vsebinsko ustrezne in eksplicitne politike na državni ravni, od jasnih pristojnosti in enotne diseminacije takšne politike na nižje ravni, od edukacijskih programov, namenjenih celotnim skupnostim (ne le šolam), od ustreznega usposabljanja izvajalcev šolskih kurikulov in od evalvacije izvajanih programov (Dragoš 2006: 182).

Koncept multikulturalnosti na področju izobraževanja Romov v občini Črnomelj in občini Semič je slabo vpet v osnovnošolski sistem. Že v 1. razredu se učenci učijo pesmico Pedenjped, katere vsebina daje jasno sporočilo, da Cigani kradejo (več o tem Vodošek 2001, Urh 2009). Tudi v učbenikih ni vsebine o romski zgodovini, o nestrpnosti skozi zgodovino, ni besed o romski kulturi. Romski jezik ni vključen v šolski sistem, razen učbenika za 8. razred, ki o romski populaciji piše, da je etnična manjšina, ki živi na več območjih Slovenije. To govori o tem, da romska kultura ni del učnih programov slovenskega sistema osnovnošolskega izobraževanja in zato ne moremo govoriti o prisotnosti koncepta multikulturalnosti na področju izobraževanja Romov. Nekatere učiteljice spodbujajo učence k strpnosti in sožitju med različnimi kulturami oziroma narodnostmi, vendar to so zgolj posamezni primeri, ki ostajajo na njihovi osebni ravni, ne pa del sistema.

Država posebej obravnava in šolam priznava ugodnosti za vzgojo in izobraževanje romskih učencev: za individualno ali skupinsko delo z romskimi učenci v šolskem procesu namenja dodatna finančna sredstva, ima ugodnejše normative za oddelke z Romi, posebej financira prehrano, učbenike, ekskurzije ipd., medtem ko poudarka upoštevanju specifičnosti kulture romske populacije ne daje v tolikšni meri, da bi lahko rekli, da je načelo multikulturalnosti vpeto v osnovnošolski izobraževalni sistem.

Skrajni čas je, da se ta začaran krog revščine in neuspehov prekine in se začne bolj intenzivno delati s temi otroki, saj so tako kot vsi drugi otroci željni uspehov in boljšega življenja. Zato je pomoč tem otrokom življenjsko pomembna in še kako potrebna. Z vpeljavo koncepta multikulturalnosti bi se romskim učencem omogočila enakost izobrazbenih dosežkov (kljub izhodiščnim razlikam pri vstopu), spodbujali bi se pozitivni medskupinski odnosi, seznanjanje učencev z drug(ačn)imi kulturnimi identifikacijami in razvijanje ponosa med pripadniki vseh kulturnih skupin, ne le največjih ali najbolj uveljavljenih, predvsem pa bi se omogočalo vsem udeležencem enake možnosti učenja v šoli.

11. PRILOGE

Priloge:

1. Prošnja za izpolnitev anket in vprašalnikov za OŠ.
2. Ankete in vprašalniki za vodstvo šole, strokovno osebje šole, učitelje, romsko pomočnico, romske učence in višjega svetovalca za družbene dejavnosti iz občine uprave Semič in občinske uprave Črnomelj.
3. Dobesedni prepisi intervjujev in odgovorov iz anket.

11.1 Prošnja za izpolnitev anket in vprašalnikov

Spoštovani!

Sem Petra Drakulič, absolventka Fakultete za socialno delo, in trenutno pišem diplomsko nalogo na temo Vpetost koncepta multikulturalnosti pri izobraževanju Romov v slovenskem izobraževalnem sistemu. In ker ste vi pomembni za izpeljavo moje raziskave na osnovni šoli, bi vas lepo prosila za pomoč oziroma izpolnitev ankete.

Že vnaprej se vam za izpolnjene ankete lepo zahvaljujem!

Lepo pozdravljeni,

Petra Drakulič

P. S.

Za lažje razumevanje vam navajam bistvene značilnosti koncepta multikulturalnosti v izobraževalnem procesu. Multikulturalno usmerjeno izobraževanje združuje naslednje poudarke:

- enakost izobrazbenih dosežkov (kljub izhodiščnim razlikam ob vstopu v izobraževanje),
- spodbujanje pozitivnih medskupinskih odnosov,
- seznanjanje z drug(ačn)imi kulturnimi identifikacijami,
- razvijanje ponosa med pripadniki vseh kulturnih skupin, ne le največjih ali najbolj uveljavljenih.

Multikulturacijski poudarki so izobraževalni sistem oziroma proces preželi z idejo o reformah, s katerimi bi - ne glede na spolne, slojne, etnične, rasne ali druge kulturne attribute - **omogočili vsem udeležencem enake možnosti učenja v šolah.**

Prosim, če mi izpolnjene anketne vprašalnike vrnete v roku enega tedna v tajništvo šole.

Vzorec: 1 ravnatelj (intervju)

5 učiteljev

3 strokovni delavci (psiholog-inja, socialni-a delavka, specialni-a pedagog-inja)

1 romska pomočnica

5 romskih učencev

SKUPAJ: 14 anket

1 intervju

11.2 Vprašalnik za ravnatelja/ravnateljico

1. Kako sodeluje osnovna šola z občinskimi organi na področju izobraževanja Romov?
2. Kako šola sodeluje z državnimi organi? Ali po vašem mnenju v Sloveniji obstajajo zadostne strategije podpore na področju izobraževanja Romov?
3. Kakšna je strategija dela osnovne šole pri delu z romskimi učenci?
4. Imate posebne programe za delo z romskimi učenci?
5. Kakšne rezultate prinaša uvedba romskega pomočnika v izobraževalni proces? Kako ste z uvedbo in delom le-tega zadovoljni?
6. Se specialni pedagogi ukvarjajo z romskimi učenci kako drugače v primerjavi z neromskimi učenci?
7. Kakšna je uspešnost pedagoških delavcev na področju dela z romskimi učenci? Je boljša, slabša ali enaka glede na prejšnja leta? Kaj je merilo te uspešnosti?
8. Kakšni so odzivi romskih otrok na nove metodološke pristope (individualna, skupinska pomoč ...) učiteljev in ostalega strokovnega osebja? Mogoče bolj obiskujejo pouk?
9. Kakšni so rezultati teh novih pristopov?
10. Kako se počuti romski učenec v današnjem izobraževalnem sistemu?

11.3 Anketa za učitelje/učiteljice

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oziroma razredu?

2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?
3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?
4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?
5. Ali razumejo slovenski jezik?
6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?
7. Ali redno obiskujejo pouk?
8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?

11.4 Anketa za strokovne delavce/delavke (psiholog-inja, socialna delavka, spec. pedagog-inja)

1. Kakšna je vaša strokovna izobrazba in delo, ki ga opravljate?

2. Kakšne izkušnje imate pri delu z romskimi učenci?

3. Kako ocenjujete odnose med romskimi in neromskimi učenci?

4. Mislite, da so se le-ti v času, odkar ste zaposleni na OŠ, izboljšali?

5. Kako bi ocenili sodelovanje romskih staršev z vami oziroma s šolo?

6. Za kakšne poklice se odločajo ob zaključku osnovnošolskega programa?

7. Kaj jim svetujete pri izbiri srednješolskega programa?

11.5 Anketa za romsko pomočnico/pomočnika

1. Kaj vas je spodbudilo k temu delu?
 2. Kako se počutite na tem delovnem mestu?
 3. Kaj je vaše delo? Kako poteka?
 4. Kako bi ocenili vaše sodelovanje z romskimi učenci?
 5. Kako bi ocenili vaše sodelovanje z učitelji? Ali vas ti upoštevajo?
 6. Ali hodite na usposabljanja?
-

11.6 Anketa za romske učence in učenke

Pozdravljen-a! 😊

Spol: MOŠKI ŽENSKI RAZRED: _____ (vpiši)

(obkroži)
Starost: _____ let (vpiši) _____

Pred teboj je ena kratka anketa in bi te lepo prosila, da mi odgovoriš na vprašanja.

V nadaljevanju boš videl-a, da gre za vprašanja na temo tvojega počutja v šoli.

Če bi rad-a poleg teh odgovorov še kaj dodal-a, lahko to storiš na drugi strani lista.

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

5. Kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

Hvala, ker si si vzela čas za anketo!!!! 😊

Želim ti veliko lepih trenutkov v šoli in čim več lepih ocen!!! 😊

Prosila bi te, da izpolnjeno anketo vrneš v roku enega tedna.

Lep pozdrav,
Petra

11.7 Vprašalnik za višjega svetovalca za družbene dejavnosti iz občinske uprave

1. Kako se lotevate področja izobraževanja Romov v osnovnošolskem sistemu?
2. Kako se imenujejo programi, povezani z izobraževanjem Romov?

11.8 Dobesedni prepisi izvedenih intervjujev in anket

11.8.1 Prikaz podatkov intervjujev ravnateljev treh OŠ

Opravila sem intervjuje z vsemi tremi ravnatelji osnovnih šol, katere so vključene v moji raziskavi, in sicer z gospodom Mužarjem – ravnateljem OŠ Mirana Jarca Črnomelj, gospo Vraničar – ravnateljico OŠ Loka Črnomelj ter z gospo Jančan – ravnateljico OŠ Belokranjskega odreda Semič. Vsem trem sem postavila ista vprašanja. Podatke bom prikazala za vsak odgovor oziroma intervju posebej.

Intervju z ravnateljico Osnovne šole Belokranjskega odreda Semič (13.02.2009-osebno v pisarni, 1 uro)

1. Kako sodeluje osnovna šola z občinskimi organi na področju izobraževanja Romov?

→ »Občasno se na lokalnem nivoju **srečujejo predstavniki CSD Črnomelj, Zavoda za zaposlovanje- Urada za delo Črnomelj, šole in občine (cca. enkrat letno).**«

2. Kako šola sodeluje z državnimi organi? Ali po vašem mnenju v Sloveniji obstajajo zadostne strategije podpore na področju izobraževanja Romov?

→ »Naša šola je sodelovala pred leti v projektu Uspešno vključevanje Romov v vzgojno izobraževalni proces. Projekt je vodil Pedagoški inštitut iz Ljubljane. Ravnatelji smo posredovali ministrstvu željo, da se na to temo srečamo in mu predstavimo problematiko. Po letu 2004 smo začeli delati po Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov. Problem je nastal ob zamenjavi vlade. Poudarka tej strategiji minister Zver ni dajal in se je to področje zanemarilo. Tako da je zelo pomembna tudi politika.«

3. Kakšna je strategija dela osnovne šole pri delu z romskimi učenci?

→ »Vključeni smo v projekt Uspešno vključevanje Romov v vzgojno izobraževalni proces, ki je financiran iz sredstev ESS (Evropski socialni skladi). Preko tega imamo na šoli romsko pomočnico. Učenci so integrirani med ostale učence. Za romske učence smo organizirali tudi umivanje – preoblačenje, to sedaj več ni potrebno, razen enega učenca. Učence obravnavamo enako, kot vse ostale. Torej, če potrebujejo individualno pomoč, zanje to organiziramo. Ker pa imajo nekateri od romskih učencev (približno polovica vseh) težave zaradi jezika, smo na šoli zaposlili poleg romske pomočnice, financirane preko ESS, še eno romsko pomočnico preko javnih del. Organizirano imamo učno pomoč in pomoč pedagoga. Spremljamo obisk pouka, kateri je še vedno nereden.«

4. Imate posebne programe za delo z romskimi učenci?

→ »Individualizirane za nekatere.«

5. Kakšne rezultate prinaša uvedba romskega pomočnika v izobraževalni proces? Kako ste z uvedbo in delom le-tega zadovoljni?

→ »Romski pomočnik ima pri nas pomembno vlogo v vrtcu, v šoli – predvsem na začetni stopnji pri premagovanju jezikovnih barrier. Strokovni delavci ga lepo sprejemajo.«

6. Se specialni pedagogi ukvarjajo z romskimi učenci kako drugače v primerjavi z neromskimi učenci?

→ »Prav zaradi romskih učencev imamo zaposlenega 1,5 pedagoga oziroma socialnega pedagoga.«

7. Kakšna je uspešnost pedagoških delavcev na področju dela z romskimi učenci? Je boljša, slabša ali enaka od prejšnjih let? Kaj je merilo te uspešnosti?

→ »Težko govorimo o uspešnosti pedagoških delavcev, *raje govorimo o uspešnosti učencev*. Napredek je, toda počasen. Primerjati je potrebno napredek posameznega učenca z njim samim.«

8. Kakšni so odzivi romskih otrok na nove metodološke pristope (individualna, skupinska pomoč,...) učiteljev in ostalega strokovnega osebja? Mogoče bolj obiskujejo pouk?

→ »Učenci ne vedo, za kakšne pristope gre, zato težko ocenimo njihove odzive.«

9. Kakšni so rezultati teh novih pristopov?

→ »Delni napredek zaznavamo.«

10. Ali se skozi leta povečuje obiskanost pouka s strani romskih otrok?

→ »Počasi se izboljšuje obisk, predvsem dlje časa ostajajo v vzgojno izobraževalnem procesu. Včasih so do 5. razreda, sedaj imamo 2 učenca iz naselja v 8. razredu.«

11. Kako se počuti romski učenec v današnjem izobraževalnem sistemu?

→ »Bolje, kot včasih. Vsakodnevno me prideta učenca 8. razreda pogledat v pisarno.«

Intervju z ravnateljico Osnovne šole Loka Črnomelj (4.02.2009-osebno v pisarni, približno 1 uro)

1. Kako sodeluje osnovna šola z občinskimi organi na področju izobraževanja Romov?

→ »Naša socialna delavka je med drugim zadolžena za sodelovanje s centrom za socialno delo. Sodelovanje je dobro.«

2. Kako šola sodeluje z državnimi organi? Ali po vašem mnenju v Sloveniji obstajajo zadostne strategije podpore na področju izobraževanja Romov?

→ »Ministrstvo za šolstvo in šport- dodeli finančna sredstva za romske otroke (dejavnosti kot so športni dnevi, naravoslovni dnevi, hladna malica, šola v naravi) in pedagoške ure za skupinsko in individualno delo z njimi oziroma dodatni strokovni delavci.

Država se napak tega problema loteva. Ljudem daje denar in misli, da je problem rešen. Pa ni. Nataliteta se veča, ukrepov za delo s še večjim številom Romov pa ni. Rigorozni ukrepi bi bili potrebni.«

3. Kakšna je strategija dela osnovne šole pri delu z romskimi učenci?

→ »Da bi vsi končali devetletko in se uspešno vključili v nadaljnje šolanje in življenje. Navadno je pa, da v 4., 5. razredu prekinajo šolanje, predvsem dekleta.«

4. Imate posebne programe za delo z romskimi učenci?

→ »Za tiste, ki imajo z odločbo določene posebne prilagoditve.«

5. Kakšne rezultate prinaša uvedba romskega pomočnika v izobraževalni proces? Kako ste z uvedbo in delom le-tega zadovoljni?
 → »Sedaj smo na začetku tega uvajanja in ne moremo še v celoti ovrednotiti. Do sedaj je delo uspešno in koristno za romske učence. Ima poklicno šolo ta gospa.«
6. Se specialni pedagogi ukvarjajo z romskimi učenci kako drugače v primerjavi z neromskimi učenci?
 → »Ukvarjajo se tako z romskimi kot neromskimi učenci. Ukvarjajo se oziroma delajo s tistimi, ki imajo odločbe za prilagoditev dela.«
7. Kakšna je uspešnost pedagoških delavcev na področju dela z romskimi učenci? Je boljša, slabša ali enaka od prejšnjih let? Kaj je merilo te uspešnosti?
 → »Boljša, ker je več časa za individualen pristop. Tega pa ti otroci zelo potrebujejo.«
8. Kakšni so odzivi romskih otrok na nove metodološke pristope (individualna, skupinska pomoč,...) učiteljev in ostalega strokovnega osebja? Mogoče bolj obiskujejo pouk?
 → »Dobri, ker ti učenci potrebujejo osebni pristop. Ker doživljajo uspeh, so tudi bolj redni pri obiskovanju pouka.«
9. Kakšni so rezultati teh novih pristopov?
 → »Boljši, sicer je premalo časa za popolno analizo.«
10. Ali se skozi leta povečuje obiskanost pouka s strani romskih učencev?
 → »Ker doživljajo uspeh, so tudi bolj redni pri obiskovanju pouka.«
11. Kako se počuti romski učenec v današnjem izobraževalnem sistemu?
 → »Romski učenec potrebuje osebni pristop učitelja, takrat se počuti varnega in redno obiskuje pouk. V višjih razredih ne hodijo k dopolnilnemu pouku, ker se preveč zanašajo na individualno pomoč učitelja. Močno se trudimo, da se počuti enako kot vsi ostali učenci.«

Intervju z ravnateljem Osnovne šole Mirana Jarca Črnomelj (11.02.2009-osebno v pisarni, 1 uro)

1. Kako sodeluje osnovna šola z občinskimi organi na področju izobraževanja Romov? → »Pri zagotavljanju pogojev (prostorskih, bivanjskih pogojev, učila,...) – ureditev domačih razmer urejajo, programsko pa bolj strokovni inštitucije (ministrstva, fakultete, inštituti, zavod za šolstvo, Zveza Romov Slovenije,...).«
2. Kako šola sodeluje z državnimi organi? Ali po vašem mnenju v Sloveniji obstajajo zadostne strategije podpore na področju izobraževanja Romov?
 → »Pojavljajo se kot pomembni financerji programov razširjenih ali dodatnih programov-znižanje normativov (če je v razredu romski učenec, je dovoljeno število 21 otrok v oddelku, sicer pa 28), romski pomočnik, dodatna strokovna pomoč, izredna pomoč, omogočanje brezplačne prehrane, učnih pripomočkov, knjig,... Mislím, da je več kot dovolj poskrbljeno za to populacijo. Seznanjamo prej naštete institucije z dejanskim stanjem na šolah, saj menimo kolegi ravnatelji Dolenjske, da ne poznajo dobro situacije, s katero se soočamo (izostanki od pouka, slabi življenjski pogoji, neizobraženost staršev,...). Poznajo jo le iz knjig, stereotipno in so premalo na terenu in ne vidijo dejanskega stanja,... . Potrebno bi

bilo otroke že prej vključiti v predšolsko vzgojo v smislu »male šole«, saj prihajajo iz depremiranega socialnega okolja, starši imajo druge vrednote in nizko stopnjo izobrazbe. Menim tudi, da država odnos do Romov regulira težave z denarjem, da rešijo socialni konflikt in nimajo cilja pripraviti tega otroka za samostojno življenje.«

3. Kakšna je strategija dela osnovne šole pri delu z romskimi učenci?

→ »Normalno delo s tistimi, ki sledijo in veliko različnih pomoči, kjer je ta potrebna; tudi zunaj šole (center za socialno delo, zdr. dom, logoped, policijska postaja,...). Delamo ogromno na tem, da se vsem omogočijo enake možnosti učenja v šoli in spoštovanje človekovih pravic. Mi definitivno delamo na konceptu multikulturalnosti, ga izvajamo. Vprašanje pa je koliko smo pri tem uspešni.

Ključno pri tem vprašanju je, da se otroka usposobi oz. pripravi za skrb za lastno usodo, za delo, kulturno vključenost,... Če bi to dosegli v teh pogojih, bi naredili že ogromno.«

4. Imate posebne programe za delo z romskimi učenci?

→ »Poudarek dajemo socializaciji teh otrok, saj je na nizkem nivoju, ob vstopu so težave, saj so močno socialno neprilagojeni, higieni, delu s starši. Pri higieni celo kolegi opažamo, da upada, kar ni logično. Mogoče tiči razlog v večjem številu rojstev socialno šibkih - povezava z lagodno dobljenim denarjem; kateri ne gre za otroke, ampak za druge stvari. Delo s starši je izredno pomembno. Jezik je tudi problem- večinoma se družijo med seboj in iz tega razloga manj znajo slovenski jezik, saj se le ti med seboj pogovarjajo romsko. Posebne programe opravlja strokovna služba naše šole (romski pomočnik, svetovalni delavci, defektologinja, pedagoginja, socialna delavka).«

5. Kakšne rezultate prinaša uvedba romskega pomočnika v izobraževalni proces? Kako ste z uvedbo in delom le-tega zadovoljni?

→ »Je novost pri nas, pri nas je od 1. septembra 2008. Opravlja naloge kot jih ima po pogodbi. Pomaga učitelju večinoma v nižjih razredih. Nekateri starši romskega pomočnika ne odobravajo in ne sprejemajo (zaradi zavisti, sprtosti-saj so romske družine dosti v konfliktu), čeprav je koristen za romskega otroka.

6. Se specialni pedagogi ukvarjajo z romskimi učenci kako drugače v primerjavi z neromskimi učenci?

→ »Tudi, poleg drugih strokovnjakov naše šole. Tako z romskimi kot neromskimi učenci«

7. Kakšna je uspešnost pedagoških delavcev na področju dela z romskimi učenci? Je boljša, slabša ali enaka od prejšnjih let? Kaj je merilo te uspešnosti?

→ »Izobrazbena raven se dviguje pri tistih, ki se hočejo učiti. Imamo nekaj tistih, ki so zelo dobri, ko se vpisujejo v srednje šole in zanje vemo, da jih tudi končujejo; so pa tudi taki, ki končajo šolanje že v 4., 5. razredu. Šole v zadnjih letih so še največ prispevale k dvigu socialne, kulturne, izobrazbene ravni teh otrok, če primerjamo z drugimi institucijami.«

8. Kakšni so odzivi romskih otrok na nove metodološke pristope (individualna, skupinska pomoč,...) učiteljev in ostalega strokovnega osebja? Mogoče bolj obiskujejo pouk?

→ »Nekaterim je šola še vedno tuja, kar je povezano s primanjkljajem iz svojega socialnega okolja. Znanje jim ravno ni vrednota, premalo doma delajo oziroma nič ne delajo.«

9. Kakšni so rezultati teh novih pristopov?

→ »Večja izobrazbena raven, večja obiskanost pouka, tudi bolj varno se počutijo. Vendar dokler se bodo denarne pomoči dajale, bo problem samo še večji. To so absurde situacije. Niso problem tisti, ki so se osamosvojili, ki delajo. Ampak je problem pri teh družinah, ki ne delajo in prejemajo denarno socialno pomoč.«

10. Ali se skozi leta povečuje obiskanost pouka s strani romskih učencev?

→ »Gre na boljše, ampak napredek je zelo majhen.«

11. Kako se počuti romski učenec v današnjem izobraževalnem sistemu?

→ Zelo neradi hodijo v šolo v naravi, športne dneve, zelo so navezani na svoje matične družine. Svojega jezika, svoje kulture ne radi razkrivajo. Jezik njihov je zelo skromen

11.8.2 Prikaz podatkov anketiranih strokovnih delavcev

PRIKAZ PODATKOV ANKETIRANIH STROKOVNIH DELAVCEV OSNOVNE ŠOLE LOKA ČRNOMELJ

V izpolnitev sem dala anketne vprašalnike trem strokovnim delavcem oziroma specialni pedagoginji, psihologu in socialni delavki na Osnovni šoli Loka Črnomelj. Vsem trem sem postavila ista vprašanja. Podatke bom prikazala za vsako anketo posebej.

Anketa specialne pedagoginje 1

1. Kakšne izkušnje imate pri delu z romskimi učenci?

→ »Vsakršne. Dobro, ko sodelujejo in si prizadevajo, slabše, ko dosti manjkajo, ko hočejo manipulirati (dobiti ugodnosti, se izogniti delu in iskati privilegije). Starši radi grozijo, se kregajo, še v večji meri kot ostali zagovarjajo otroka.«

2. Kako ocenjujete odnose med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Niso problematični. Včasih se tudi poslabšajo. Romski učenci večkrat rešujejo konflikte z vključevanjem svojih prijateljev in spori lahko prerastejo v obsežne obračune. Če je njihova koncentracija velika, se problemi eksponentno povečujejo. Dosti pripomb je na njihov posebno higieno.«

3. Mislite, da so se le-ti v času odkar ste zaposleni na OŠ, izboljšali?

→ »Odnosi so boljši. Je pa številčnost Romov povečana, Neromov pa je upadla, zato je razmerje »problematično«.

4. Kako bi ocenili sodelovanje romskih staršev z Vami oz. s šolo?

→ »Sigurno slabše sodelujejo, posebej če gre za vprašanja vedenja in učenja. Pridejo individualno, še največ zaradi beneficij. Skupinskim dogodkom, predavanj, roditeljskim sestankom pa se izogibajo.«

5. Za kakšne poklice se odločajo ob zaključku osnovnošolskega programa?

→ »Ker nimajo končanega 9. razreda, gredo v »večerno OŠ« ali ostanejo doma. Redko gredo v nižjo poklicno šolo (prej skrajšani program), ker jih ni blizu doma, za ženske pa so zelo redke. Če končajo OŠ, se vpišejo podobno kot Neromi, morda manj v fizično napore poklice. Imeli smo tudi vzgojitelja, računalniškega tehnika, pričakujemo tudi gimnazijca«

6. Kaj jim svetujete pri izbiri srednješolskega programa?

→ »Ni nobenih razlik. So pa bolj pasivni oz. deprimirani; vedo, da bodo službo dobili še težje kot ostali.«

Anketa psihologa 2

1. Kakšne izkušnje imate pri delu z romskimi učenci?

→ »Z mlajšimi; razen neobiskovanja pouka in slabšega znanja ni večjih problemov. Starejši pa že živijo življenje odraslih (kajenje, alkohol, ponočevanje, spolnost), pa so težave večje. Ta način življenja ni kompatibilen s »šolskimi zahtevami«. Starši slabše sodelujejo s šolo, aspiracij za učne dosežke nimajo (v običajni meri).«

2. Kako ocenjujete odnose med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Kar dobri. So pa tudi Romi krivi za odklonilen odnos, predvsem fanti (večja agresivnost, grožnje, zastraševanje); zato se jih učenci izogibajo oz. se jih bojijo.«

3. Mislite, da so se le-ti v času odkar ste zaposleni na OŠ, izboljšali?

→ »So. Čeprav je problem zaradi števila večje romske populacije. Zdaj jih je 7% na naši šoli, v sosednji šoli (OŠ Mirana Jarca) pa preko 11%.«

4. Kako bi ocenili sodelovanje romskih staršev z Vami oz. s šolo?

→ »Starši pridejo na šolo na povabilo kolegice socialne delavke zaradi urejanja materialnih ugodnosti, zaradi uspeha pa prihajajo manj, še redkeje pa na skupinske sestanke-roditeljske sestanke- verjetno jim je ob drugih neprijetno.«

5. Za kakšne poklice se odločajo ob zaključku osnovnošolskega programa?

→ »Deklice se včasih tudi že preselijo k fantom oz. večkrat ostanejo doma. Fantje gredo v kovinarske poklice- 3 letna ali 2 letna(nižja poklicna). Redko v štiriletne šole. Večkrat dokončajo OŠ na ZIK-u (=ljudski univerzi).«

6. Kaj jim svetujete pri izbiri srednješolskega programa?

→ »Kot vsem drugim- po njegovih zmožnostih in dosednji uspešnosti. Težave so, ko starši ne želijo predolge vožnje, še manj pa internata.«

Anketa socialne delavke 3

1. Kakšne izkušnje imate pri delu z romskimi učenci?

→ »Delo z romskimi učenci je specifično. Trudimo se, omogočiti jim, da razvijejo svoje potenciale na tistih področjih, za katere imajo afiniteto in upoštevamo njihove drugačne

psihofizične potrebe. S fleksibilnimi oblikami vzgojno – izobraževalnega dela se skušamo približati njihovem načinu življenja. Romski učenci praviloma slabo obvladajo slovenski jezik, zato je potrebno uporabiti specifične učne metode. Njihova posebnost izhaja tudi iz drugačnih materialnih, socialnih in kulturnih pogojev, v katerih živijo. Upoštevati je potrebno tudi njihovo kratkotrajno sposobnost pozornosti in vztrajnosti ter posebnosti, ki izhajajo iz njihove pripadnosti romski skupnosti, predvsem njihovo potrebo po gibanju in bivanju na prostem. Za romske učence je značilno tudi neredno obiskovanje pouka.«

2. Kako ocenjujete odnose med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Odnosi med romskimi in ostalimi učenci so dobri. Sošolci jih sprejemajo enakovredno in jim pomagajo pri šolskem delu, če to želijo.«

3. Mislite, da so se le-ti v času odkar ste zaposleni na OŠ, izboljšali?

→ »Odnosi se spreminjajo na boljše, vendar počasi. Starši in otroci si želijo, da jih obravnavamo in sprejemamo enakovredno z ostalimi. Tudi materialni in bivalni pogoji se za Rome izboljšujejo, zato se lažje in hitreje vključujejo v šolsko okolje in to jih pozitivno sprejema.«

4. Kako bi ocenili sodelovanje romskih staršev z Vami oz. s šolo?

→ »Večina staršev dobro sodeluje s šolo. Udeležujejo se govorilnih ur in roditeljskih sestankov. Tisti, ki pa ne, jih razrednik ali svetovalna služba pokliče po telefonu ali po pošti in se zglasijo v šoli.«

5. Za kakšne poklice se odločajo ob zaključku osnovnošolskega programa?

→ »Učenci, ki uspešno zaključijo osnovno šolanje se vpišejo predvsem v triletne programe (bolničar-negovalec, kuharica, natakar, kovinarske usmeritve). Tisti, ki niso uspešno končali osnovnošolske obveznosti pa se vpišejo na ZIK- Črnomelj in tam dokončajo osnovno šolanje.«

6. Kaj jim svetujete pri izbiri srednješolskega programa?

→ /

PRIKAZ PODATKOV ANKETIRANIH STROKOVNIH DELAVCEV OSNOVNE ŠOLE BELOKRANJSKEGA ODREDA SEMIČ

V izpolnitev sem dala anketne vprašalnike trem strokovnim delavcem oziroma specialni pedagoginji, in socialni delavki na Osnovni šoli Belokranjskega odreda Semič. Vsem trem sem postavila ista vprašanja. Podatke bom prikazala za vsako anketo posebej.

Anketa pedagoginje 1

1. Kakšne izkušnje imate pri delu z romskimi učenci?

→ »Delo z romskimi učenci je izziv. Sama nimam slabih izkušenj. Če z njimi navežeš stik, je tudi lepo delati. Potem so vodljivi in lahko kaj narediš. Če vidiš, da nisi do njih vzvišen, visok,..., potem se lahko z njimi kaj pogovarjaš. Pomemben jim je odnos. Je pa tudi res, da je

vsako leto delo bolj plodno in da prinaša večje rezultate. Kar se tiče učnega uspeha, obiska v šoli, higijene... Sama bi rekla, da je delo z romskimi učenci lahko zelo lepo, če jih uspeš motivirati in če znaš videti že majhne napredke in jih ceniti. Romski učenci prihajajo iz drugačnih okolij, živijo drugačen način življenja... in vse to je dobro upoštevati tudi pri delu z njimi, da si potem lahko uspešen.«

2. Kako ocenjujete odnose med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Odnosi med romskimi in neromskimi učenci bi na naši šoli ocenila kot dobre. Izjema so tisti romski učenci, ki res izstopajo s svojim neprimernim vedenjem, nehigieno... Drugače pa se mi zdi, da so se romski učenci lepo vklopili v okolje neromskih učencev in da jih tudi neromski učenci sprejemajo kot del razreda, šole.«

3. Mislite, da so se le-ti v času odkar ste zaposleni na OŠ, izboljšali?

→ »Sama sem mnenja, da so odnosi neromskih učencev do romskih in obratno kot tudi odnos romskih učencev do šole, obiskovanja šole ... iz leta v leto boljši. Tako predvidevam, da bo z naslednjimi generacijami še boljše. Delo z romskimi učenci moramo gledati dolgoročno in tudi uspeh ocenjevati dolgoročno.«

4. Kako bi ocenili sodelovanje romskih staršev z Vami oz. s šolo?

→ »Tudi to se z leti izboljšuje, predvsem na račun govorilnih ur v naseljih.«

5. Za kakšne poklice se odločajo ob zaključku osnovnošolskega programa?

→ / »ne bi mogla odgovoriti, ker tega področja nisem spremljala«

6. Kaj jim svetujete pri izbiri srednješolskega programa?

→ / »ne bi mogla odgovoriti, ker tega področja nisem spremljala«

Anketa strokovne delavke, ki opravlja individualno in skupinsko pomoč 2

1. Kakšne izkušnje imate pri delu z romskimi učenci?

→ »Moje izkušnje (5let neposrednega dela z učenci Romi) so zelo različne. Lahko rečem, da so tako dobre kot slabe, neprijetne. So pa te izkušnje neprecenljive. Nikoli ne bi postala takšna in to kar sem danes, če te izkušnje ne bi imela.«

2. Kako ocenjujete odnose med romskimi in neromskimi učenci?

→ »V prvih razredih šolanja (1. r. – 3.r.) so odnosi tolerantni. Če so se romski učenci pripravljani vključiti v razredno delo, jih ostali učenci sprejmejo. V višjih razredih pa je ta odnos drugačen. Tolerantni so do tistih učencev Romov, ki so tiho in mirni, nestrpni in tudi agresivni, nesramni, do tistih učencev Romov, ki s svojim vedenjem izstopajo.«

3. Mislite, da so se le-ti v času odkar ste zaposleni na OŠ, izboljšali?

→ »Odkar sem se zaposlila na OŠ Semič so se odnosi sicer popravili, vendar pa delo enega samega oz. peščice učiteljev, ne zadostuje za bistveno spremembo odnosov na celi šoli.«

4. Kako bi ocenili sodelovanje romskih staršev z Vami oz. s šolo?

→ »Sodelovanje s starši je večinoma odvisno od naše pobude. Sama obiskujem starše na domu in lahko rečem, da sem bila do sedaj vedno dobro sprejeta. Menim, da so romski starši nesigurni v odnosu do šole, jih je sram in zato tudi ne prihajajo na šolo.«

5. Za kakšne poklice se odločajo ob zaključku osnovnošolskega programa?

→ »Tisti romski učenci, ki uspešno zaključijo OŠ, si izbirajo takšne šole, ki so skladu z njihovimi interesi in učnimi uspehi. Ostali romski učenci pa se zavedajo, da njihovo znanje ne zadostuje za vpis v srednje šole in pogosto to pokažejo kot, da nimajo interesa.«

6. Kaj jim svetujete pri izbiri srednješolskega programa?

→ »Vse učence vzpodbujam k obiskovanju pouka, nadaljevanju šolanja. Pogosto se pa vprašam ali je prav, da spodbujam tovrstne želje in interese. *Imajo sploh možnosti za uspeh, zaposlitev?!*«

Anketa socialne delavke 3

1. Kakšne izkušnje imate pri delu z romskimi učenci?

→ »Z romskimi učenci delam že 30 let. Veliko sem delala na vključevanju romskih učencev v šolo in vrtec, pri socializaciji. Bilo je negativnih izkušenj, a malo več pozitivnih izkušenj. Z učenci Romi sem in še vedno delam zelo rada.«

2. Kako ocenjujete odnose med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Še vedno je prisotna nestrpnost med nekaterimi romskimi in neromskimi učenci zlasti v višjih razredih. V 1. triadi so odnosi dokaj dobri.«

3. Mislite, da so se le-ti v času odkar ste zaposleni na OŠ, izboljšali?

→ »Odkar sem začela delat z romskimi učenci pa do danes, so se odnosi precej izboljšali. Potrebno bo pa še veliko storiti na medsebojnih odnosih, na seznanjanju z drugačno kulturo.«

4. Kako bi ocenili sodelovanje romskih staršev z Vami oz. s šolo?

→ »Sodelovanje med starši in mano je zelo dobro. Radi se pogovarjajo, se obračajo name in mi zaupajo. Premalo pa sodelujejo z ostalimi učitelji. Premalo se zanimajo za šolski uspeh njihovih otrok.«

5. Za kakšne poklice se odločajo ob zaključku osnovnošolskega programa?

→ »Največ se odločajo za triletne programe: bolničar, avtoserviser, kmetovalec, oblikovalec kovin, frizer, električar, gimnazija(2), gostinski tehnik (1).«

6. Kaj jim svetujete pri izbiri srednješolskega programa?

→ /.

PRIKAZ PODATKOV ANKETIRANIH STROKOVNIH DELAVCEV OSNOVNE ŠOLE MIRANA JARCA ČRNOMELJ

V izpolnitev sem dala anketne vprašalnike trem strokovnim delavcem, in sicer svetovalni delavki-pedagoginji, socialni delavki in učiteljici razrednega pouka-profesorici defektologije (ki opravlja dodatno strokovno pomoč) na Osnovni šoli Mirana Jarca Črnomelj. Vsem trem sem postavila ista vprašanja. Podatke bom prikazala za vsako anketo posebej.

Anketa svetovalne delavke-pedagoginje 1

1. Kakšne izkušnje imate pri delu z romskimi učenci?

→ »Z učenci Romi delam že vrsto let. Opažam, da se zadnja leta stanje spreminja- na slabše. Otroci in starši ne vlagajo truda v šolo. Izobrazba in znanje jim ne pomenita veliko, veliko izostajajo od pouka in od šole samo pričakujejo, sami pa ne vlagajo nič. Veliko jih je izjem, vendar veliko več kot včasih pa je takšnih kot sem opisala.«

2. Kako ocenjujete odnose med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Odnosi med romi in neromi so zadovoljivi predvsem s tistimi, ki niso agresivni- se družijo, si pomagajo. Civili se bojijo nasilnežev, tistih, ki ustrahujejo in nekoliko se umikajo od umazanih- v zadnjem času jih je več.«

3. Mislite, da so se le-ti v času odkar ste zaposleni na OŠ, izboljšali?

→ »Odnosi so bili na naši šoli vedno enaki med nenasilnimi, so si pomagali, se družili. Problem so še vedno posamezniki.«

4. Kako bi ocenili sodelovanje romskih staršev z Vami oz. s šolo?

→ »Starši, razen nekaj izjem, se za uspehe otrok ne zanimajo. V šolo prihajajo le na poziv ali tudi to ne (nekateri). Otrok, nekateri, ne pošiljajo v šolo- veliko manjkajo. Vzroke si izmišljajo (glava, vročina, zobobol). Doma nič ne poskrbijo za delo otrok, za čistočo. Otrokom vse verjamejo in jih za vse »ubogajo«- otroci so glavni, nič jim ne morejo. Na srečanjih vse obljubijo, dela pa po svoje naprej. Otrok ne zaposlijo, ampak delajo kar želijo. Jih zelo zagovarjajo.«

5. Za kakšne poklice se odločajo ob zaključku osnovnošolskega programa?

→ »Učenci, ki zaključijo osnovno šolo, se vpisujejo v poklic kuhar; oblikovalec kovin; vzgojitelj predšolskih otrok, gradbinec.«

6. Kaj jim svetujete pri izbiri srednješolskega programa?

→ »Odločajo se predvsem sami. Svetujem jim glede njihovih sposobnosti, težavnosti programa in predstavim jim možnosti, ki jih imajo.«

Anketa socialne delavke 2

1. Kakšne izkušnje imate pri delu z romskimi učenci?

→ »Z njimi delam že 4 leta in večinoma imam dobre izkušnje.«

2. Kako ocenjujete odnose med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Odnosi med romskimi in neromskimi učenci so na naši šoli kar zadovoljivi, čeprav se romski otroci raje družijo z Romi.«

3. Mislite, da so se le-ti v času odkar ste zaposleni na OŠ, izboljšali?

→ »Mislim, da so odnosi že nekaj časa dobri in da se kaj bistveno ni spremenilo.«

4. Kako bi ocenili sodelovanje romskih staršev z Vami oz. s šolo?

→ »Večino romskih staršev ni v šolo, s tistimi pa ki hodijo, se da kar dobro sodelovati.«

5. Za kakšne poklice se odločajo ob zaključku osnovnošolskega programa?
→ »Večinoma se odločijo za poklice kuharja, strojništvo.«

6. Kaj jim svetujete pri izbiri srednješolskega programa?
→ / »To delo opravlja pedagoginja.«

Anketa učiteljice razrednega pouka in profesorice defektologije (opravlja dodatno strokovno pomoč) 3

1. Kakšne izkušnje imate pri delu z romskimi učenci?

→ »Romske otroke poučujem že zelo dolgo (34 let). Najprej sem jih poučevala v oddelku podaljšanega bivanja, nato v razredu in sedaj jim nudim DSP. Izkušnje so različne. Zelo malo je otrok, ki izstopajo v pozitivnem smislu: redno prihajajo k pouku, prinašajo šolske potrebščine, pišejo naloge in se trudijo pri delu. *Večina romskih otrok (v zadnjih letih je to vse pogosteje) slabo obiskuje pouk, nima odnosa do šol. potrebščin (dobijo jih v šoli)- jih izgubijo že naslednji dan, ko jih dobijo, ne prinašajo nalog, doma se ne učijo, pa tudi vse več jih je, ki ne skrbijo za svojo osebno higieno!*«

2. Kako ocenjujete odnose med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Odnosi med romskimi in neromskimi učenci so povprečni. Prihaja pa do izogibanja zaradi vonja, nečistoče in neprestanega izposojanja potrebnih stvari za delo (največ pisal !). Dogajalo se je, da starši niso želeli, da bi njihov otrok sedel z romskim otrokom.«

3. Mislite, da so se le-ti v času odkar ste zaposleni na OŠ, izboljšali?

→ »Odnosi so se začeli z leti (moje zaposlitve) izboljševati, vendar se mi zdi, da v zadnjem letu ali dveh, stagnirajo.«

4. Kako bi ocenili sodelovanje romskih staršev z Vami oz. s šolo?

→ »Romski starši že od nekdanj (so redke svetle izjeme) ne sodelujejo. V šolo ne prihajajo na govorilne ure in roditeljske sestanke. Tudi na pisna povabila se ne odzovejo. V šolo pridejo le takrat, ko kaj želijo (učbenike, zvezke, pisala,...) ali pa pred koncem šolskega leta, ko skušajo izsiliti napredovanje otroka v višji razred.«

5. Za kakšne poklice se odločajo ob zaključku osnovnošolskega programa?
→ /.

6. Kaj jim svetujete pri izbiri srednješolskega programa?
→ /.

11.8.3 Prikaz podatkov anketiranih učiteljev

PRIKAZ PODATKOV ANKETIRANIH UČITELJEV IZ OŠ MIRANA JARCA

V izpolnitev sem oddala pet anketnih vprašalnikov učiteljem, ki imajo v oddelku romske učence in nazaj sem dobila vseh pet izpolnjenih anket. Vsem petim učiteljem sem postavila ista vprašanja.

Podatke bom prikazala za vsak odgovor oziroma vsako anketo posebej.

Prepis ankete učiteljice 1

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?

→ »Učim v 4.razredu in poučujem vse predmete (SLO, MAT, DRU, NIT, LVZ, GVZ, ŠVZ).«

2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?

→ »Romski učencu so kot vsi ostali učenci, zato menim, da zanje *ni potrebna* nobena posebna metoda dela.«

3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?

→ »V večini so odnosi med romskimi in neromskimi učenci v redu. Obstajajo pa tudi izjeme, ko neromski učenci ne marajo Roma, ker se ta neprimerno obnaša, se ne umiva, jim nenehno nagaja.«

4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?

→ »Odvisno od tega, v kakšnih razmerah živi romski otrok doma, je tudi sodelovanje in delo pri pouku. Letos imam v oddelku štiri Rome. Za dva starši lepo skrbijo, se zanimajo za njuno delo v šoli in učenca sta uspešna. Dve učenki, ki živita doma v neurejenih razmerah, sta neuspešni tudi v šoli. Šola ju ne zanima in temu primeren je njun uspeh.«

5. Ali razumejo slovenski jezik?

→ »Nekateri razumejo slovensko, drugi ne. V družinah, kjer doma poleg romščine govorijo tudi slovensko, učenci z razumevanjem nimajo težav.«

6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?

→ »Vsi romski učenci, katerih starši soglašajo, obiskujejo individualno pomoč in dopolnilni pouk. Če je potrebno, jim snov še dodatno razložim.«

7. Ali redno obiskujejo pouk?

→ »Nekateri obiskujejo pouk redno (urejene družine), drugi neredno (neurejene družine).«

8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?

→ »Če je sedanji izobraževalni sistem primeren za vse učence, je tudi za romske. Menim, da bi se bilo potrebno bolj usmeriti na to: - kako poskrbeti, da bodo bolj redno prihajali k pouku, - da bodo za šolsko delo bolj zainteresirani, - da bodo kupili šolske potrebščine (za to dobijo denar), - kako socializirati in izobraziti starše.«

Prepis ankete učiteljice 2

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?
→ »1. triada (SLO, MAT, SPO, ŠVZ, LVZ, GVZ).«
2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?
→ »Metode dela *so za vse učence enake*. Pouk je potrebno diferencirati in individualizirati glede na sposobnosti. Potrebujemo več dodatne razlage, pojasnjevanja, delo s ponazorili oz. konkretnim materialom.«
3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?
→ »Odnosi med učenci so *zelo dobri*, neromski učenci jih brez problemov sprejemajo in se lepo razumejo z njimi, jim radi pomagajo.«
4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?
→ »Nekateri radi sodelujejo, nekateri ne. Ob učiteljevi spodbudi se vključujejo v pogovor. Na začetku 1. razreda težko komunicirajo, učitelj mora biti strpen.«
5. Ali razumejo slovenski jezik?
→ »V glavnem ob vstopu v šolo slabo razumejo slovenski jezik, so izjeme. Pomagamo si s slikovnim materialom in jih učimo slovenskih besed. Velike težave imajo pri razumevanju besedil, pri branju navodil Pri tem potrebujejo dodatno učiteljevo razlago in pomoč.«
6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?
→ »Seveda si vzamem čas za dodatno razlago, saj je to moja dolžnost. Imam 4 učence Rome in mi v oddelku vzamejo ogromno časa, *ostale sposobne dobesečno zanemarjam*. Vse kar se naučijo, se naučijo v šoli, domačih nalog ne pišejo.«
7. Ali redno obiskujejo pouk?
→ »Nekateri so pri pouku redno, nekateri veliko izostajajo. Odvisno od stanja v družini.«
8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?
→ »*Sistem ocenjevanja in napredovanja v višji razred. Standardi znanja so za učence Rome prezahtevni, ne dosegajo niti minimalnih. Problem je tudi v napredovanju, ker v 1. in 2. r. ne ponavljajo, če starši ne privolijo v to. Torej učenec Rom ne rabi ničesar znati, pa napreduje v višji razred. Je to normalno?*«

Prepis ankete učiteljice 3

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?
→ »Poučujem vse predmete na razredni stopnji.«
2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?
→ »Za romske učence je *potrebno veliko individualnega dela* (kar pa vedno ni mogoče). *Posebne metode uporabljamo pri učencih z odločbami* (prilagojene na posameznega učenca).«
3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Nekateri romski učenci se dobro vključujejo v skupino in so sprejeti, nekateri- to je večina, pa s svojim vedenjem kažejo odklonilen odnos. Družijo se rajši med seboj.«

4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?

→ »Romski učenci *le izjemoma* sodelujejo pri pouku. *Večinoma so tiho, so opazovalci.* Tudi domačih nalog večinoma ne delajo.«

5. Ali razumejo slovenski jezik?

→ »V 4. razredu v glavnem razumejo slovenski jezik. *Če česa ne razumejo, tudi ne vprašajo.*«

6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?

→ »*Če česa ne razumejo, vedno dobijo dodatno razlago.*«

7. Ali redno obiskujejo pouk?

→ »Nekateri ne obiskujejo pouka redno. Vsi izostanki so *neopravičeni, ker nočejo hoditi v šolo.* Nekateri pa redno obiskujejo pouk.«

8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?

→ »Zaradi preveč pozornosti in individualne pomoči romskim učencem, ki jih imamo na šoli kar precej, nam zmanjkuje časa za delo z nadarjenimi učenci.«

Prepis ankete učiteljice 4

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?

→ »Geografija, zgodovina, 6 – 8. razred.«

2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?

→ »Ne.«

3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Večinoma dobri.«

4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?

→ »Večinoma da.«

5. Ali razumejo slovenski jezik?

→ »Da.«

6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?

→ »Da.«

7. Ali redno obiskujejo pouk?

→ »Večinoma da.«

8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?

→ /

Prepis ankete učiteljice 5

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?

→ »5. razred (DRU, SLO, MAT, NIT, ŠVZ, OS, LVZ).«

2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?

→ »Ne, če bi hodili več v šolo, ne bi imeli takšnih »lukenj« v znanju.«

3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Dobri, učenci se med seboj razumejo in igrajo.«

4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?

→ »Ne.«

5. Ali razumejo slovenski jezik?

→ »Da.«

6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?

→ »Da.«

7. Ali redno obiskujejo pouk?

→ »Ne.«

8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?

→ »Mislim, da je izobraževalni sistem v redu. Težave se pojavljajo pri ljudeh samih in ne v sistemu.«

PRIKAZ PODATKOV ANKETIRANIH UČITELJEV IZ OŠ BELOKRANJSKEGA ODREDA SEMIČ

Na osnovni šoli sem oddala pet anket v izpolnitev za učitelje, vrnilo so jo štiri učitelji. Vsem sem postavila ista vprašanja.

Podatke bom prikazala za vsako anketo posebej.

Prepis ankete učiteljice 1

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?

→ »2. razred.«

2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?

→ »Mogoče ne posebna metoda- prilagojena pa vsekakor- kar ne pomeni nujno zmanjšan obseg (upoštevati je potrebno situacijo, predznanje, organizacija vsakodnevne pomoči po potrebi,...).«

3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Na razredni stopnji so odnosi med rom. in nerom. otroci še dokaj dobri. Učenci so »starostno« še neobremenjeni, učitelj je vedno prisoten in poskrbi, da »prihajajoči konflikt« prekine ali preusmeri.«

4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?

→ »Rom. uč. sodelujejo pri pouku, če je snov primerna, razumljiva, prilagojena.«

5. Ali razumejo slovenski jezik?

→ »Jezik je težava- obvezno bi moralo biti dvoletno obiskovanje vrtca- obisk bi moral biti vsaj 85%.«

6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?

→ »Razredna stopnja si ta čas vzame. Vedeti moramo, da raz. učitelj učenca tudi bolje pozna, pozna njegova močna področja in gradi napredek na njih. Vsi učenci (tudi romski) želijo biti uspešni.«

7. Ali redno obiskujejo pouk?

→ »Žal ne vsi.«

8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?

→ »Obvezno bi moral biti prisoten še en učitelj v razredu. Utopija je razmišljanje, da če je v razredu manjše število učencev, da lahko učitelj najde čas tudi za problematične učence in rom. uč. Rom. uč. potrebujejo neprestano pomoč, potrditev, kontrolo in ljubezen- zato sta v razredu nujno potrebna dva učitelja, kajti vsega tega en učitelj ne zmore. Vsi učenci želijo biti uspešni, pohvaljeni, ljubljani.«

Prepis ankete učiteljice 2

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?

→ »1.triada.«

2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?

→ »Vsekakor je potrebna. Romski učenci potrebujejo velikokrat poseben pristop, določene stvari jim je potrebno še enkrat razložiti. Najboljše je, da delajo po individualiziranem programu, saj edino tako najbolj spremljamo njihov napredek. Zastavimo si kratkoročne cilje in dokler jih ne dosežejo, ne gremo naprej. Delo sproti evalviramo in načrtujemo.«

3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Dobri, ker jih vedno vključujem v razred kot del razreda. Učence navajam, da so njim enaki in jim tudi pomagajo.«

4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?
→ »Sodelujejo. Kadar nočejo, jih spodbujam.«
5. Ali razumejo slovenski jezik?
→ »Da.«
6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?
→ »Ja, si vzamem.«
7. Ali redno obiskujejo pouk?
→ »Ne.«
8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?
→ »Nekaj bistvenega ne bi spreminjala, saj menim, da na naši šoli delamo dobro in je viden napredek. Če bi romski učenci bolj redno hodili k pouku, bi lahko še več naredili. In tukaj jaz vidim problem → neredno obiskovanje pouka → to pa vodi k pozabljanju naučenega.«

Prepis ankete učiteljice 3

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?
→ »4. razred.«
2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?
→ »Posebna metoda dela z romskimi učenci je potrebna pri učencih, ki prihajajo iz romskih naselij. *Le ti* potrebujejo več konkretiziranja, več vmesnih primerov, različne dejavnosti. Pri romskih učencih, kjer so starši zaposleni in živijo med neromskih prebivalstvom, je teh razlik manj, saj imajo ustaljen ritem že od doma.«
3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?
→ »Učencev iz romskega naselja se neromski izogibajo, saj ne želijo z njimi sedeti, se držati za roke, igrati v paru.«
4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?
→ »Pri pouku kar radi sodelujejo, odvisno od snovi in lastnih zmožnosti- če snov razumejo ali ne.«
5. Ali razumejo slovenski jezik?
→ »V glavnem razumejo pogovorni jezik. pri strokovnih izrazih pa so težave. Ravno tako tudi pri besedah, s katerimi nimajo izkušenj.«
6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?
→ »Vedno, kadar ostali učenci delajo samostojno. Sicer pa so vključeni tudi v dopolnilni pouk.«
7. Ali redno obiskujejo pouk?
→ »Da.«

8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?

→ »Težko je zadevo spreminjati na splošno po vsej Sloveniji, kajti razlike med Romi niso primerljive. Vsaka šola bi glede na obstoječe stanje morala imeti več pravic prirejanja učnega načrta glede na predznanje teh otrok. Sicer že oblikujemo za vsakega individualni program dela.«

Prepis ankete učiteljice 4

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?

→ »Slovenščino na predmetni stopnji.«

2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?

→ »*Mislím, da ne. Metode se prilagajajo glede na težave, ki jih imajo učenci Romi in Neromi. Da bi imeli posebne metode za delo z romskimi učenci, samo zato, ker so romi, se mi zdi nesmiselno.*«

3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Odnosi so zopet odvisni od posameznika. Na splošno pa lahko zapišem, da ni velike nestrpnosti in da jih ostali sprejemajo medse kot sebi enake.«

4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?

→ »*Glede na sposobnosti, nekateri da, drugi ne. Je pa zopet odvisno od tega, kako jih učitelj spodbuja k temu. Glede svojega dela z Romi lahko napišem, da še nikoli niso odklonili, če sem jih poklicala k sodelovanju.*«

5. Ali razumejo slovenski jezik?

→ »*Glede na to, da učim na predmetni stopnji (od 6.r. naprej) razumejo slovenščino, vendar je mnogo besed (tako tudi pri ostalih), pri katerih se ne zavedajo njihovega denotativnega pomena. Če rečem POMOL, ne vedo oz. si ne predstavljajo, kaj je to.*«

6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?

→ »*Kadarkoli, kdo česa ne razume, mu to dodatno razložim. Razumevanje preverjam tudi tako, da njih povprašam o pomenu kakšne besede. Če odgovori, vem, da razume.*«

7. Ali redno obiskujejo pouk?

→ »*Odvisno od posameznika. Nekateri so redno pri pouku, nekaterih ni nikoli, tretji pridejo občasno.*«

8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?

→ »*Ne vem, kaj bi bilo potrebno posebno spreminjati glede na njih. So del nas in kot take jih je treba sprejeti. Ne vem zakaj jih je sploh potrebno obravnavati posebej oz. jih s tem izločati iz družbe, v kateri živijo. To so naši učenci tako kot vsi drugi.*«

PRIKAZ PODATKOV ANKETIRANIH UČITELJEV IZ OŠ LOKA ČRNOMELJ

Oddala sem petim učiteljem v izpolnitev anketo, nazaj sem dobila štiri izpolnjene ankete. Vsem učiteljem sem postavila ista vprašanja. Podatke oziroma odgovore bom prikazala za vsako anketo posebej.

Prepis ankete učiteljice 1

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?

→ »1.triada.«

2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?

→ »*Večina romskih učencev potrebuje več razlage in ponazoril pri svojem delu - več konkretnih primerov.*«

3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?

→ »*Odnosi so dobri. Romski učenci se kar dobro vključijo v skupino in tudi ostali jih sprejmejo (moje izkušnje).*«

4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?

→ »*Ne sodelujejo dovolj- le če so izzvani (pogovor); v igrah je sodelovanje boljše.*«

5. Ali razumejo slovenski jezik?

→ »*Jezik razumejo- vendar je njihov besedni zaklad slab.*«

6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?

→ »*Če le dopušča čas in potek dejavnosti, velikokrat delam z njimi individualno, jim dodatno razložim snov in delo diferenciram.*«

7. Ali redno obiskujejo pouk?

→ »*V oddelku imam dva Roma- obiskujeta redno pouk.*«

8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?

→ »*Romski učenci dobivajo individualno pomoč (učitelj) vsaj eno uro tedensko. Mislim, da bi takšno pomoč potrebovalo še veliko več otrok, ki pa niso Romi. Ti jo dobijo le, če imajo odločbo, redki tudi brez nje.*«

Prepis ankete učiteljice 2

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?

→ »*Predmetna stopnja (od 6.r. naprej).*«

2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?

→ »*Ovisno od posameznika. Če otrok redno hodi v šolo in ima urejene razmere doma, posebne metode niso potrebne. V drugih primerih pa je potreben individualen pristop, veliko delati s konkretnim materialom....*«

3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Mislim, da *so dobri* in da so neromski otroci v večini (obstajajo tudi izjeme) tolerantni do romskih. Če otrok v šolo prihaja redno, ga vzamejo za sebi enakega.«

4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?

→ »*Zopet odvisno od posameznika, nekateri lepo, nekateri pa se zaprejo vase in nočejo govoriti pred vsemi.*«

5. Ali razumejo slovenski jezik?

→ »Večina otrok popolnoma.«

6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?

→ »*Čas si je potrebno vzeti in razložiti stvari, ki jih ne razumejo. Se pa dogaja, da ne povedo česa ne razumejo in moraš to ugotoviti sam.*«

7. Ali redno obiskujejo pouk?

→ »*Žal ne, predvsem nastanejo težave v višjih razredih.*«

8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?

→ »*V izob. sistemu ni potrebno spreminjati stvari. Te otroke oz. starše bi bilo potrebno pripraviti na to, da njihovi otroci morajo obiskovati pouk in da imajo polg pravic tudi dolžnosti.*«

Prepis ankete učiteljice 3

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?

→ »2. triada.«

2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?

→ »*Če romski učenci redno obiskujejo pouk, ni potrebe po posebnih metodah. Tisti otroci pa, ki so neredni pa potrebujejo dodatno pomoč-tudi individualno.*«

3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?

→ »Glede na moja opazanja so odnosi med učenci *zelo dobri, so pa tudi izjeme.*«

4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?

→ »*Večina romskih otrok se trudi in sodeluje.*«

5. Ali razumejo slovenski jezik?

→ »Razumejo slovenski jezik.«

6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?
 → »Tisti, ki redno ne obiskujejo pouka imajo probleme in potrebujejo dodatno razlago, za kar si vedno vzamem čas. Čeprav niso navdušeni nad dodatnim delom.«
7. Ali redno obiskujejo pouk?
 → »Velika večina ima še vedno probleme z rednim obiskovanjem pouka.«
8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?
 → »Če bi se njihovi starši zavedali, kako pomembno je izobraževanje, bi tudi sami otroci raje sodelovali pri izobraževanju. Dokler pa tega ne bo, bo potrebno veliko truda za njihovo izobrazbo (strokovnih služb in učiteljev).«

Prepis ankete učiteljice 4

1. Kateri predmet poučujete? Na kateri stopnji oz. razredu?
 → »2. triada.«
2. Se vam zdi, da je potrebna posebna metoda dela z romskimi učenci? Če da, kakšna? Na kakšen način posebna?
 → »Metode dela niso potrebne drugačne- vendar je treba učence bolj vzpodbujati, več razlagati, kontrolirati.«
3. Kakšni so odnosi med romskimi in neromskimi učenci?
 → »Odnosi so zadovoljivi-se ne opazi razlik.«
4. Ali romski učenci sodelujejo pri pouku?
 → »Nekateri da, drugi ne.«
5. Ali razumejo slovenski jezik?
 → »Da.«
6. Ali si vzamete čas za dodatno razlago, če nečesa ne razumejo dobro?
 → »Da.«
7. Ali redno obiskujejo pouk?
 → »Kakor kateri.«
8. Kaj bi v sedanjem izobraževalnem sistemu spremenili, če se omejite samo na romske učence?
 → »Še bolj bi jim približala šolo (predvsem staršem), jih ozaveštila o pomembnosti izobrazbe.«

11.8.4 Prikaz podatkov anketirane romske pomočnice

Na vsako izmed treh osnovnih šol (OŠ Loka Črnomelj, OŠ Mirana Jarca Črnomelj in OŠ Belokranjskega odreda Semič) sem oddala v izpolnitev po eno anketo za romskega pomočnika oziroma pomočnico. Nazaj sem dobila le eno izpolnjeno anketo romske pomočnice iz OŠ Mirana Jarca Črnomelj, katere podatke bom prikazala v nadaljevanju.

Prepis ankete romske pomočnice iz OŠ Mirana Jarca

1. Kaj Vas je spodbudilo k temu delu?

→ »Najprej potreba po delu. Potem pa sem začutila potrebo pomagati romskim otrokom za boljši uspeh, in s tem boljše življenje.«

2. Kako se počutite na tem delovnem mestu?

→ »Od začetka sem se počutila zelo slabo. Moja samopodoba je bila zelo nizka. Sedaj ko pa vidim, da nekaterim otrokom moja prisotnost v razredu koristi sem zelo vesela, in čutim da delam koristno stvar.«

3. Kaj je Vaše delo, kako poteka?

→ »Moje delo je predvsem pomoč otrokom pri razumevanju določenih stvari, ki jih še ne razumejo. Poleg tega sem dežurna pri malici od 1- 5 razreda. Skrbim tudi za varstvo vozačev.«

4. Kako bi ocenili Vaše sodelovanje z romskimi učenci?

→ »Moje sodelovanje z rom. učenci je z nekaterimi zelo dobro. Spoštujejo me in mi zaupajo.«

5. Kako bi ocenili Vaše sodelovanje z učitelji? Ali Vas ti upoštevajo?

→ »Z moje strani je moje sodelovanje z učitelji tak kakšen mora biti. Z njimi se posvetujem, kako bi otroku lahko najlažje razložila nerazumevajočo stvar. Delam tisto kar je potrebno.«

6. Ali hodite na usposabljanja?

→ »Da. Vsak petek hodimo na predavanja na RIC v Novo mesto. Tam imamo predvsem pedagogiko in psihologijo, kar je za naše delo zelo pomembno. Izmenjujemo si uspehe in neuspehe na delovnem mestu.«

11.8.5 Prikaz podatkov anketiranih romskih učencev

PRIKAZ PODATKOV ANKETIRANIH ROMSKIH UČENCEV OŠ LOKA ČRNOMELJ

Anketirala sem 5 romskih učencev, in sicer dva fanta (10 let) in 3 deklice (11 let in dve 12 let). Vsem romskim učencem sem postavila ista vprašanja; anketo so vrnili vsi (5).

Podatke bom prikazala za vsak odgovor posebej oziroma vsako anketo posebej.

Prepis ankete romskega učenca 1

- Starost: **10 let**
- Spol: **M**
- Razred: **4. razred**

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»Telovadba, sošolci učiteljica«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»Spremenil nebi ničesar ker mi je lepo, likovni«

Prepis ankete romskega učenca 2

- Starost: **10 let**
- Spol: **M**
- Razred: **5. razred**

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»Všeč mi je telovadba, sošolci, učiteljica, likovna vzgoja«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»Spremenil nebi ničesar ker mi je vse dobro.«

Prepis ankete romske učenke 3

- Starost: 11 let
- Spol: Ž
- Razred: 6. razred

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»Da se veliko naučimo, dobimo nove prijatelje.«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»Več reda oziroma tišine med učnimi urami.«

Prepis ankete romske učenke 4

- Starost: 12 let
- Spol: Ž
- Razred: 7. razred

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro **dobro** srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»V šoli mi je všeč ker se veliko kaj naučim.«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»Več reda med učnimi urami.«

Prepis ankete romske učenke 5

- Starost: **12 let**
- Spol: **Ž**
- Razred: **6. razred**

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro **dobro** srednje slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»**Ko se učim**«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»**Nebi spremenila ničesar ker se v šoli počutim dobro**«

PRIKAZ PODATKOV ANKETIRANIH ROMSKIH UČENCEV OŠ MIRANA JARCA ČRNOMELJ

Anketirala sem 5 romskih učencev, in sicer 2 fanta (10, 11 let) in 3 dekleta (13 let, dve 11 let).

Vsem učencem sem postavila ista vprašanja; ankete so izpolnili vsi (5).

Podatke bom prikazala za vsak odgovor posebej oziroma vsako anketo posebej.

Prepis ankete romske učenke 1

- Starost: **11 let**
- Spol: **Ž**
- Razred: **3. razred**

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro **dobro** srednje slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro **dobro** srednje slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»Matematika športna vzgoja likovni«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»Spremenila bi da imam več pomoči«

Prepis ankete romske učenke 2

- Starost: **13 let**
- Spol: **Ž**
- Razred: **4. razred**

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro **dobro** srednje slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro **dobro** srednje slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»Telovadba«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»Da bi imeli drugač urnik«

Prepis ankete romske učenke 3

- Starost: **11 let**
- Spol: **Ž**
- Razred: **5. razred**

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro **dobro** srednje slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»MATEMATIKA«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»VEČ POČITNIC«

Prepis ankete romskega učenca 4

- Starost: **11 let**
- Spol: **M**
- Razred: **5. razred**

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro **dobro** srednje slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»Telovadba«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»Da je vsak dan telovadba.«

Prepis ankete romskega učenca 5

- Starost: **10 let**
- Spol: **M**
- Razred: **4. razred**

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro dobro **srednje** slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro dobro **srednje** slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»TELOVADBA«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»NIČ«

PRIKAZ PODATKOV ANKETIRANIH ROMSKIH UČENCEV OŠ BELOKRANJSKEGA ODREDA SEMIČ

Oddala sem 5 romskim otrokom anketo v izpolnitev, in sicer 2 dekletoma (obe 11 let) in 3 fantom (11, 12 in 14 let), nazaj sem dobila 4 izpolnjene, 12-letni fant je ni vrnil. Vsem otrokom sem postavila ista vprašanja.

Podatke bom prikazala za vsak odgovor posebej oziroma vsako anketo posebej.

Prepis ankete romske učenke 1

- Starost: **11 let**
- Spol: **Ž**
- Razred: **5. razred**

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo **(obkroži samo en odgovor)**

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»Naravoslovje slovenščina
glazba sportna vzgoja«

***zelo slabo čitljivo

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»ANGLEŠČINA«

Prepis ankete romskega učenca 2

- Starost: 14 let
- Spol: M
- Razred: 7. razred

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro dobro srednje slabo **zelo slabo** (obkroži samo en odgovor)

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro dobro srednje slabo **zelo slabo** (obkroži samo en odgovor)

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»PISATI«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»DA NE BI RABIL HODITI V ŠOLO«

Prepis ankete romske učenke 3

- Starost: 11 let
- Spol: Ž
- Razred: 5. razred

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»NARAVOSLOVJE

GLAZBA SLOVENŠČINA«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»ANGEŠČINA«

Prepis romskega učenca 4

- Starost: **11 let**
- Spol: **M**
- Razred: **5. razred**

1. Kako se počutiš v šoli?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

2. Je učitelj-ica do tebe prijazna? (obkroži)

Da Ne Včasih

3. Kako se razumeš z ostalimi sošolci?

Zelo dobro dobro srednje slabo zelo slabo (obkroži samo en odgovor)

4. Kaj ti je všeč v šoli? (odgovori)

»telovadba«

5. Če bi imel možnost in vpliv, kaj bi na šoli spremenil-a? (odgovori)

»nič«

11.8.6 Prikaz podatkov intervjujev z višjima svetovalkama za družbene dejavnosti iz občinske uprave Črnomelj in Semič

Opravila sem intervjuje z višjima svetovalkama za družbene dejavnosti iz občinske uprave Črnomelj (Vladka Kostelec-Peteh) in Semič (Sonja Ličen-Tesari). Obema sem postavila ista vprašanja. Podatke bom prikazala za vsak intervju posebej.

Intervju z višjo svetovalko za družbene dejavnosti v upravi občine Semič, gospo Sonjo Ličen-Tesari (19.01.2009)

1. Kako se lotevate področja izobraževanja Romov v osnovnošolskem sistemu?

→ »O tej problematiki se tukaj **ne pogovarjamo** kaj dosti. To imajo na čez naša semiška osnovna šola in ZIK Črnomelj. Imamo poročila, ampak ta so navadno povzetki poročil iz prejšnjih let (poročila Centra za socialno delo, Zdr. doma, ...služb, ki se z Romi ukvarjajo). Ukvarjamo se bolj na splošno, bolj se ukvarjamo s prostorsko zakonodajo oz. problematiko. Najbolj svež je odlok o legalizaciji naselja Sovinek ter urejanju le-tega.«

2. Kako se imenujejo programi, povezani z izobraževanjem Romov?

→ »**Jih ni**. Mi se ukvarjamo zgolj z urejanjem osnovnih bivalnih razmer. Težimo višjim organom, da se začne kaj bolj premikati, pa ni efekta, ne odziva. Na novo je ustanovljena komisija-ki pa deluje le »zaradi reda«. Pravijo, da se samo pogovarjajo in »ne odkrivajo tople vode«. Še dejanskega števila Romov nimamo, štetje le-teh se nam zdi diskriminatorno. Urad za narodnosti nas za število Romov prosi, pa tej prošnji iz navedenega razloga ne moremo ugoditi. Svetujem vam, da se obrnete na semiško osnovno šolo in vam bodo oni več znali na to temo povedati.«

Intervju z višjo svetovalko za družbene dejavnosti v upravi občine Črnomelj, z gospo Vladko Kostelec-Peteh (30.01.2009)

1. Kako se lotevate področja izobraževanja Romov v osnovnošolskem sistemu?

→ »**Konkretno nič**. Obrnite se na Zavod za izobraževanje in kulturo (ZIK) Črnomelj in na posamezne osnovne šole.«

2. Kako se imenujejo programi, povezani z izobraževanjem Romov?

→ »**Nobenih zakonskih pristojnosti na tem področje ne izvajamo**, ukvarjamo se z bivanjsko problematiko teh ljudi. Obrnite se na prej omenjene institucije.«

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana **Petra Drakulič**, prvič vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu **2004/2005** kot izredna študentka, izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom **Koncept multikulturalnosti na področju izobraževanja Romov v Sloveniji** napisala samostojno, s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorja doc. dr. Sreča Dragoša in somentorice as. dr. Špele Urh.

Datum: **08. 05. 2009**

Podpis: